

ВАСИЛЬ БОРОДАЧ

СТЕЖКАМИ РІДНОЇ ЗЕМЛІ

*Тим, що в обороні рідної землі за-
ляли на рідних межах, присвячує*

Автор

VASYL' B O R O D A C Z

**WALKING
THE PATHS OF THE PAST**

Published by Petro Yamniak, 9 Lincoln Pl. Clifton, N.J. 07011

ВАСИЛЬ БОРОДАЧ

СТЕЖКАМИ РІДНОЇ ЗЕМЛІ

БРЕНТФОРД, ОНТЕРІО – КАНАДА

1970.

ВСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ

Обкладинка роботи артиста Богдана Стебельського

Високотовожачому і Дорогому ко-
лікареві і музикантові

Др. П. Шиманському -
живому Символу і душі
Нашої Тесні і Мизи

дає

19. VII. 78

Вопрос

ВАСИЛЬ БОРОДАЧ

ВСТУП

Матеріал, що заповняє сторінки цієї моєї скромної збірки в ніякому випадку не претендує на т. зв. велику літературу. Всі розділи цієї моєї книжки, це або мемуарні блимки про людей мого покоління, або вирізки випадків і подій цієї великої „м'ятежної" доби, в якій всім нам приходилося жити, сподіватися і мріяти, а зокрема — горіти!

На шляхи моїх особистих вандрів по зимних дорогах чужини — українська земля та батьківська рідна стріха кинули свою довгу та боляче прикру тінь своєї присутності. То саме в цій тіні я писав стрічки цієї моєї збірки. Вони кинуті на сторінках цієї книжки повними пригорщами мого затуженого й розбитого серця. З тої причини контекст і тематика цієї збірки не має в собі ні одного фалшивого тону.

При згадці про наших спільних приятелів, знайомих та друзів, а зокрема замітних людей нашого часу — у моїй уяві постійно встає велика й ясна візія цієї землі з якої вони вийшли й, яка лежить за цими східними далями, відки по-стійно сходить сонце. На її обріях ще й досі стоять виразні тіні тих, які зі зброєю в руках залягли на рідних загімках України. І саме їм мені дуже хотілося б скласти сердешний салют звичайного людського признання. Окремий поклін я винен хоробрим „хлопцям зелених гаїв" нашого західнього пограниччя, які творили там живий „Бастіон" незламності українського духа та боронили честі кожного з нас.

Коли по прочитанні цієї книжки чиєсь серце бодай один однісенький раз дрогне таким тембром любови до рідної землі з якою я писав ці мої рядки, то це вже буде повною і задовільною заплатою за мій труд.

На кінець я хотів би сердечно подякувати моему другові та приятелеві ред. Петрові Ямнякові в Кліфтоні біля Нью-Йорку за надрукування, оформлення та видання цієї моєї книги.

АВТОР

ЗАГУБЛЕНІ СКАРБИ

Ви напевно не чули про тих людей, що про них буду сьогодні розказувати. Вони всі походили з того українського середовища, яке вело своє життя далеко від великого й шумливого світу. Затишні хутори їх батьків ховалися захистно у зелених гайках нашої землі, а тверде життя спартанця і тяжка праця хлібороба були постійними турботами їх буднів.

Сонце українських Великоднів завжди сходило зараз таки за садибами у сільських гаях і символи нашого Воскресіння – пухнаті бази верболозу, співали їм постійно основну арію всього їхнього життя. Від того то у серцях людей постійно горіла зворушлива м'якість, мистецький змисл і глибоке відчуття всього змісту нашого життя.

Коли в місяці травні ночами на українському небі стояв повний місяць, тоді голосним співом заливалися солов'ї, а сичі з лісових гуш приносили в той час до сіл виразні знаки таємниць Божої сили. Мені ще й досі здається, що то потім від того замурзаними ранками з'являлися на плесах сільських ставів – білі лілеї, жовтим багаттям палали по долинах лоташі й в морі вишневого цвіту топилися наші села.

Саме в такий то час українська природа наводила на людину молитовну повагу. На фоні неперевершеної краси української природи неможливий був якийсь тональний дисонанс. І українська людина в унісон природному довкіллю співала найкращу в світі народню і обрядову пісню. Вона то теж соняшною веселкою вишивок прикрашувала свою одіж, незмірно любила свою теплу землю та постійно тужила за своїм власним воскресінням.

Немов дорогоцінні діаманти серед народної гущі в Україні блистіли незаперечні людські таланти. Вони однак дуже спорадично виходили на широку сцену нашого життя у дозрілій і вишліфованій формі. Їм тоді не було кому подати допоміжної руки. Вони втолочені обставинами у пропасть людської нужди, із-за матеріяльних нестатків пропадали там безслідно.

Мені ще й досі незмірно жаль стрункого й гарного хлопчини зі села Сурмачівка на Ярославщині – Михася Процайла, що мав усі природні дані вирости на українського Страдіварі. На скрипці свого власного виробу, Михась вигравав з пам'яті кожен заслушану арію. Він повторював із перфектною точністю цілі довгі музичні партії з опер. Коли проф. І. Зілінський з Кракова зустрів Михася випадково в якомусь селі, в час своєї дослідної експедиції, то був сердечно захоплений цією своєю знахідкою. Для показу виїмкового музичного таланту, проф. Зілінський вивіз Михася навіть до Краківської Музичної Консерваторії. Однак у той час не знайшовся ніде жоден меценат, що був би готовий допомогти виховати може великого українського скрипаля. І Михась Процайло поза позицією весільного сільського музики ніколи в своєму житті не мав змоги даліше авансувати.

В маленькому дімку при вулиці Хотилибській в містечку Чесанові, жив великий різьбарський талант – Іван Іваненко, уроженець села Люблинець Новий. Квітиста тематика різьби того незвичайного таланту пишалася по цілій Чесанівщині та сумежній Любачівщині. Практично не було на тому терені ні одної церкви, де не було б напрестольної різьби Івана Іваненка.

Іван Іваненко творив імпульсивно. Різьба ніколи не була його ремеслом, а радше внутрішньою потребою мистецького себевиразу. Іваненко, маючи часто якийсь різьбарський задум чи план, вставав серед ночі й завзято простукував на дощину свою різьбарську ідею, з чого не завжди були вдоволені його сусіди, але згодом вони привикли до нічного гамору в його робітні.

Завдяки заходам і матеріальній допомозі о. декана Северина Метеллі, пароха Люблинця Нового, Іваненко закінчив окрему різьбарську школу в Закопанім, однак матеріальні нестатки не дозволили йому розвинути свого таланту до висот справжнього майстра різьбарської штуки, до чого він мав великі природні дані.

Іваненкові бракувало мистецького полету й артистичного розмаху, нових ідей, а зокрема зв'язків із широким різьбарським світом. Матеріальні нестатки держали Іваненка і його праці на рівні своєрідного чесанівського примітивізму. Для свого прожитку, Іваненко змушений був управляти малий кусень власного поля, з чого фактично вдержувався при житті, доробляючи собі припадковий гріш з різьби якогось іконостасу чи престола сільської

церкви. Свое різьбарське діло виконував Іваненьо з глибокою посв'ятою справжнього майстра. Іван Іваненьо помер у містечку Чесанів на весні 1936 року. З його смертю зійшов у могилу незамічуваний природний талант українського різьбаря.

Ані про Івана Іваненя ані про скульптора й маляра Івана Кузневича не пишуть сьогодні ніякі книжки ані енциклопедії. У тяжких часах другої світової війни не було ані змоги ані нагоди зібрати та заховати залишену артистичну спадщину Івана Кузневича. Зі скупих залишків людської пам'яті виносимо лиш прибляклі фрагменти існування людських скарбів та талантів типу Івана Кузневича. Ці скарби сьогодні припали майже вповні попелом забуття. Такої долі дочекався теж і великий український скульптор та маляр – Іван Кузневич. Він народився в селі Брусно Старе 1871 року й там і помер зимою 1936 року. Околиця сіл Брусна Старого та Брусна Нового була славна з багатих складів білого вапняка з якого там вироблювано масово намогильні та придорожні хрести та фігури. Це безперечно вплинуло на це, що великий артистичний талант Івана Кузневича виявився у своїй початковій стадії саме у скульптурі.

Кузневич вчився у Львові. Тут постали його перші твори. Зокрема його ім'я стало відомим по виконанні статуї Бартоша Гловацького. За намовою і матеріальною допомогою Ексцеленції Кир Андрея Шептицького – Кузневич виїздить у 18-тих роках до Італії, де працює у скульп-

АРТИСТ – МАЛЯР ІВАН КУЗНЕВИЧ
перед своєю працею. 1871 – 1936

птора Е. Феррорі та при королівському інституті пластичного мистецтва. З Італії Кузневич повертається на короткий час на свою рідну Чесанівщину. Тут приятелі намовляють його до виїзду до Америки. З 1907 року працює він на землі Вашингтона в ролі скульптора декоратора монументаліста. Твори Івана Кузневича за час його побуту в Америці осталися невідомими. За два роки перед першою світовою війною – Кузневич повертається до Галичини. Тут жив він постійно у матеріальних нестатках. У скрайній потребі Кузневич постійно повертається до свого родинного Брусна, відки що якийсь час приїздить до Львова, щоб не переривати зв'язків з артистичними кругами галицької столиці. Іван Кузневич бере участь у 3-му міжнародному конкурсі на проєкт пам'ятника Тараса Шевченка в Києві. Жюрі не затвердило тоді жадного з присланих проєктів, але проєкт Івана Кузневича був тоді відмічений серед них, як один із краших.

На землях української Чесанівщини Іван Кузневич був загально відомий, як маляр-декоратор церков. Свій великий малярський талант розвивав Кузневич паралельно з ділянкою скульптури. Малярську штуку студіює Кузневич вже в Римі. Свій довший побут у Брусні Старому в останніх літах свого життя Кузневич вповні присвятив малярству. Із-за цього в пам'яті людей залишився він, як маляр церков. Вже тоді Кузневич виступає там радше, як ремісник-маляр, який має на життя заробити певну суму гроша. Вже тоді Кузневич рідко вкладав у свої артистичні полотна нові помисли мистця. Візантійський стиль його образів домінував однак у всій його малярській творчості.

Ціла Равщина, Любачівщина й Чесанівщина ще й досі по залишених церквах ховають великі й оригінальні полотна Кузневича, початкового періоду його малярської кар'єри. Кузневич постійно вдержував дуже близькі та живі зв'язки з малярем Новаківським у Львові, де його постійно відвідував, обговорюючи з ним справи малярської штуки. Іван Кузневич постійно вивчав малярську техніку. При розмалюванні церков, а зокрема при розмалюванні образів святих, він обов'язково вплітав обличчя свого добродія і патрона Митрополита Кир Андрея Шептицького, що Кузневич зокрема підкреснув при розмалюванні церкви в містечку Чесанові в роках 1934-35.

Всі малярські полотна Івана Кузневича залишилися на зем-

лях Чесанівщини й прилежних землях. Вони мали переважно релігійну тематику, що відзначалася глибокою українською символікою. На ризах Божої Матері, св. Петра та св. Юрія виразно підчеркнена все кольоритна українська вишивка. Обличчя біблійних постатей у Кузневича все суворі або м'які й повні доброти, ніколи банальні. Всі знані малярські полотна Івана Кузневича початкового періоду малярської кар'єри мали все глибоку та продуману тематику.

Мимо своїх великих природніх здібностей скульптора й маляра, Кузневичів талант не виявився в такій повноті, як повинен був. Постійна журба за прожиток довели до того, що Кузневичів багатогранний артистичний талант практично зотлів на бруснянських пригорбах. Хоч і бачив я багато широкого світа, казав бувало Кузневич, то всеж таки Брусно, моє рідне село залишилося для мене все тою основною випадовою базою до якої я все у скрутних часах повертався. Так було й в останніх кілька роках його життя. Не маючи змоги розвинути свого скульптурного таланту на Чесанівщині, Кузневич при кінці свого життя присвятився малярству. Ще в Чесанові, казав він нераз, що ради звичайного заробітку, він стався звичайним ремісником. А однак при розмалюванні чесанівської церкви Кузневич презентує свій малярський талант цікавими помислами майстра пензля. Тут однак хотів Кузневич показати „столичному” місту Чесанівщини, що він таки не простий аматор, але глибокий знавець свого артистичного діла.

Єдиний великий талант українських межових земель Чесанівщини, який вийшов поза границі провінції лісового загумінка й виразно блиснув перлами своєї поезії — це поет — лірик Петро Карманський. Карманський деб'ютував на поетичній ниві збіркою „З теки самовбивця”. Свій поетичний талант виявив Карманський щойно у збірці „Ой люлі смутку”, яка становить новий акорд в українській ліриці. Карманський пише сатиричні поезії „Аль Фреско”, видає збірку патріотичних поезій „За честь і волю” та багато інших поетичних творів. Опинившись збігом обставин у Бразилії, де працює звичайним чорноробом, його талант нидіє серед буденщини матеріальної нужди. З Бразилії прийшли до нас лиш тужливі згадки у поетичній формі, що говорили про тугу за рідними землями.

Після повороту з Бразилії, Карманський почав учителювати в гімназії „Рідної Школи” в Дрогобичі. З приходом большевиків до Галичини восени 1939 року, Петро Карманський вмотується непотрібно у протирелігійну акцію большевиків. Він пише всякі пасквілі проти духовенства, виступає різко проти Апостольської Столиці, тощо. Мимо всіх своїх великих поетичних способностей і безперечного природного талану справжнього майстра поетичного вислову, Карманський, як людина є дуже контрверсійною по статтю нашого українського середовища, повною прикрих дисонансів та суперечностей. Тому теж і правильно писав він свого часу про себе, мовляв:

*„І вся моя трагедія ма-
будь міститься в тому,
Що брався я до вимушених
роль”.*

Поет Петро Карманський помер у Львові 16-го квітня 1956 року на 78 році свого життя.

Крім Петра Карманського — межові землі української Чесанівщини видали ще другого поета-лірика, якого наше покоління на американському континенті, а зокрема в Канаді якось гей би призабуло. Ним є о. Степан Семчук. В Галичині Семчук належав до літературного угруповання „Логос”. Він почав друкувати свої твори в журналі „Поступ”. У 1924 році вийшла його збірка поезій „Метеори”, потім „Воскресення — пісні зриву”, „Фанфари” та оповідання „Пророки”.

Отець Семчук чи не найбільше нетерпимий поет поклику до

ПЕТРО КАРМАНСЬКИЙ
ур. в м. Чесанів, 1878-1956

боротьби за рідну державність. Майже всі його книжки в Польщі були конфісковані польською цензурою. Музика Семчукового вірша, це музика сили, мета автора – зрив нації. Переїхавши до Канади о. Семчук розвинув широку журналістичну діяльність, пише численні статті на актуальні теми, а зокрема дитячі журнали переповнені віршами для української дітвори.

Не пам'ятає сучасне покоління і другого великого сина українських пограничних земель Чесанівщини зі священничих рядів, а саме о. Петра Котовича. Постійно зайнятий, науковими дослідженнями з ділянки теології, о. Котович залишив ряд наукових розвідок з тої ділянки. Він зокрема живо займається філософічними проблемами, вивчає пильно етику та популяризує у своїх книжках Божі закони. Сам він прикладний священник, науковець і зокрема друкер.

Отець Петро Андрій Котович ЧСВВ народився в містечку Чесанові дня 3 лютого 1873 р. в міщанській родині Петра Котовича й Марії Лукашевич. При хрищенні тодішній парох Нового Села о. Ігнатій Козловський дав йому ім'я Андрій. Вже в чесанівській народній школі, Котович належав до найздібніших дітей цілої школи. Гімназію закінчує він з відзначенням в Перемишлі. Після того, як 17-літній хлопець вступає дня 17 січня в монаший новіціят оо. Василіян в місті Добромилі, де в той час ігуменом був о. Г. Щепковський. При монаших облечинах Андрій Котович одержує ім'я Петро. В монастирі Котович завзято студіює реторику, перебуває в монастирях Лаврова та Кристинополя. Священіччя свячення о. Котович одержує дня 12 вересня 1897 року в Перемишлі з рук Преосвященного Константина Чеховича.

Суспільно-громадська праця наводить на о. Котовича польські, поліційні переслідування. Довший час відсиджує він у польському таборі в Домб'ю. Зневірений і вражений шиканами польської адміністрації, о. Котович виїздить в 1920 році на Закарпаття, де працює приблизно 19 літ, а зокрема в місті Мукачеві його праця залишила свої благородні сліди. Опісля в Ужгороді стає ігуменом монастиря та директором хлоп'ячого інтернату.

Цілий час свого побуту в Галичині присвячує о. Котович головню видавничій діяльності. Друковане слово вважає він головним засобом поширення Божого слова та ширенням національної свідомості. Він є автором популярних молитовників таких, як

„Молитовник християнської родини”, виданий оо. Василями в Жовкві та конфіскований постійно польськими цензурними властями. Крім того о. Котович збагачує українську релігійну літературу добрими перекладами з чужих мов.

Отець Котович залишив по собі велику наукову спадщину, більше як 50 релігійних творів вийшло з під пера цього вченого та прикладного священика – патріота. Всюди, де лиш доля застала його розвивати свою громадську та душпастирську діяльність, не забуває про друковане слово та механічні засоби його продукування. В Ужгороді, при допомозі єпископа Павла Гойдиша закладає друкарню та видає релігійний журнал „Благовісник”. Його журналістична й громадська праця в Ужгороді не подобається мадярам, вони його насильно проганяють із Закарпаття і о. Котович примушений був виїхати дня 21 серпня 1939 року до Канади. І тут знову поринає він у вир праці з початку в Монтреалі, а потім у Вінніпегу та Ванкувері. Життя о. Петра Котовича не стелилося квітами. Вічним скитанням і тюрмами надірвав собі здоров’я і останніми роками в Канаді постійно нездужав.

При кінці свого трудолюбивого життя о. Котович переноситься до місцевини Грімсбі, Онтаріо, в Канаді й тут дня 5 листопада 1955 року вмирає на 83 році життя.

Загублені скарби української землі – це теж безіменні творці зворушливої і прекрасної своєю тематикою – української народної пісні, незнані автори вдумливих та розумних народних оповідань та приповідок у яких захована вся життєва філософія української людини. Загублені скарби української народної гущі – це наші воїни, оці геройські хлопці нашого села, які в потребі виходили зі затишних гайків нашої землі, маршуючи гордо великими шляхами нашої історії, створюючи епопею Української Повстанчої Армії.

Без окремих військових академій, приготовчих військових полігонів і відповідного військового вишколу – ці люди на полях наших воєнних баталій за нашу національну честь, ставали казковими героями та полководцями наших армій. Своїм безприкладним героїзмом, бравурою військового удару, вони вводили у подив увесь світ. То завдяки їх героїзму ми стали народом при зброї, а радше народом, що готов жертвувати своє життя в обороні своєї незайманости. Щоб поконати видимого духа опору

української стихії, треба було військового альянсу аж трьох держав і модерної ворожої зброї багатотисячних ворожих армійських з'єднань.

В той то час по лісах нашого краю вирости тисячі малих могил, що в них закопане гаряче серце української землі. Воно заб'ється знову повним темпом життя. Вже від довгих літ мучить мене якийсь невтишне бажання ще раз у своєму житті, без страху піти собі, от так навпростець, попри потоки й ріки нашої знедоленої землі й з неї вигребати побілілі черепи тих, що впали й сказати їм, що боротьба за цю велику справу, за яку вони заплатили своїм життям, іде далше й, що український нарід ніколи й нікому не дозволить понизити прапорів нашої боротьби.

Життя тут на чужині втолочило в нас у свої нецікаві й безжалісні шори сірих буднів. Якимось мимоволі трудно є бути героєм у середовищі людської нікчемності, що подекуди стала сьогодні гаслом модерної чесноти. Тому то всі ми з почуттям глибокого людського респекту постійно зглядаємося на загублені скарби та скрижалі нашої рідної землі. У них бо лежить джерело нашої віри, наша гордість і надія на світле будуче хороброго українського племені.

БАБУСИНЕ ЛІТО

Бабусяного літа – того, що приходило до нас кожної осені, ще тоді, як ми були дома, не нотували ніякі офіційні календарі. Воно з'являлось в нашому селі саме тоді, як на „Валах” у Петра Задоріжного достигала вже ріпа, а зі „Жарку” гораєцькі діти приносили дозрілі черниці. В той час десь за селом на пастівниках чітко пахло печеною бульбою та маминими коноплями.

Ми всі знали так добре, що останні бульзки, які зводилися до лету у вирій з прилучків біля Мочила, під Сурмачівкою, забирають зі собою у теплі краї соняшні промені літа. І потім уже, десь з-поза лісів Улазова й Молодича налітала на села нудьга. Ночами ходив поза селом страх чорної ночі й зганяв птицю у стада. Стернями їжився сум по полях, а мрячні тумани, що здіймалися з раковок у Жапалові й з Вирової у Люблинці, дбайливо закривали голі загони.

Лише на піскових полях, десь там на Перерві, Циплях, чи в Соснині морем жовтого квіту горіли ще зелені лубені. Ласкава синява українського неба зливалася з ними у видиму веселку українських національних кольорів. Моя мама все казала мені, що то голосна джишка з Любачівкою співають нашу національну пісню „Ще не вмерла”. Її можна було ночами дослухатися у шепотах Великого Лісу, за яким стояла сила нашого села.

БАБУСИНЕ ЛІТО

За моїм вікном вже від тижнів розквітаються чийсь орхідеї. Дикі горіхи пурпурою красок свого листа захоплюють людське око. Ночами у міські завулки шулікою забігають буйні вітри і шуготять якусь осінню арію. Вони то шпурляють золотим листям у моє вікно. Від того мені стає чогось моторошно й боляче тужно. Мені так дуже хотілося б зустрічати оце тихе й пестливо-ласкаве бабине літо української землі.

Я не знаю більш зворушливого періоду будь-якої пори року, як саме українське бабусине літо. У ньому то природа нашої землі показувала свою красу й велич. Тоді бо застигали у подиві гамірні обрії, вітри ховались десь у річному підшитті, торгуючи надбережними різухами, що скрипіли щось в унісон. На лісах Всевишній завішував тоді могутні й великі артистичні полотна, якими досі не може похвалитися ніякий маляр світу. Ця веселка кольорів природи української землі сіяла почуття церковного настрою, що заставляв людину до молитовної поваги перед маєстатом присутнього Бога. Це тому співи пастушків на прилучках ставали близькі, а поїзд, що ставав десь у Гамарні, здавалося, що їхав десь за селом. І ця арія краси української природи розквітлася у селянській вишивці; вона знайшла свій слід у пісні та веселій українській вдачі.

Як бувало бабусине літо снувало довкруги срібне павутиння, то десь із-за Горинецьких лісів летіли білі довгі пасма його. Потім, як відкись прилітали легкі вітри, то вони слали срібний шлях на стернях, яким до нашого села десь із-за Ришкової Волі у повній славі приходила цариця бабусиноного літа – осіння Богомати, св. Покрова. Їй то саме моя мама, в коробці, що тато з неї сіяв зерно, носила до церкви яблука й сливи в подяку за добрий урожай на господарстві.

Я ще досі мрію, що це саме в час українського теплого бабусиноного літа кожної осені Всевишній доцільно отвирав у нашому селі сезами своєї величі й краси. Тоді то кожний закуток нашого села манив солодким затишшям, пестив зворушливим теплом і родив у душі цей найбільший дар людського серця, що його звуть прив'язанням до рідної землі.

Це із-за цього десь там у лісах за Томашевом поклав голову Іван Шиманський, загинув Івасько Білий, впали на полях слави: Грабці, Комарі та Лесь Лашин, – полягли наші хлопці на Те-

пилах. Це тому цієї осені трепети шумлять там знову заупокійні похідні арії. Будемо й цієї осені святкувати дні зброї, і в той час віддамо їм поклін, бо то саме вони й безчисленні їм подібні доказали, що ми є народом при зброї і готові навіть своїм життям боронити нашу волю, землю і честь!

* * *

Я сьогодні добре знаю, дорогий читачу, що ти так само, як і я затужено вдивляєшся і собі у східню далечінь, бо там за її обріями лежить наша батьківська земля. Там напевно й цієї осені сільські стежки займаються зеленими придорожниками й ночами ятріють ще сонцем гарячого українського літа. Ти напевно тямиш теж, як у час бабусиноного літа мамина доброта вимовно промовляла до нашого серця, то горстками дозрілого льону, то знову ночами скаржилася голосно клекотом сільських терлиць. Відтам ми всі саме з осіннього бабусиноного літа понесли у далекий світ запах сільського евшан-зілля, що у татових повітках виразно пахло сухою отавою. Так би дуже хотілося його чудодійну силу передати нашим дітям, щоб не змилили на шляху твердого життя.

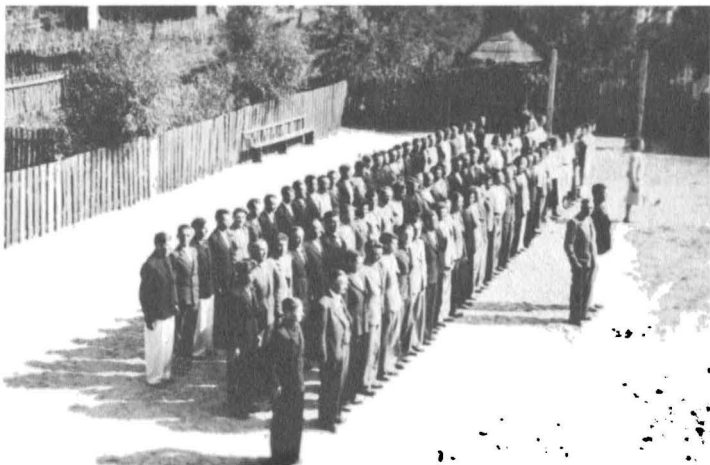
Десь із заходу дунуть скорі морозні вітри й бабусине літо перейде в листопадову сірину. По наших залях будуть відбуватися концерти для відмічення свята УПА. Осіння Богоматір, опікунка українського війська, знову стоятиме у центрі наших молитов про нашу силу й відпорність.

За лаштунками красок чужої осені у моїй уяві постійними міражами стають образи неперевершеної краси бабусиноного літа дома. Воно мало свою поезію, окремий зміст і понад усе у тому була музика, яка промовляла до нашого серця.

Цієї арії я досі не в силі дослухатись навіть на бічних шляхах чужини. Мені тому здається, що мій власний світ став чужим, нецікавим і штивним. Мені сердечно хотілося б саме у час бабусиноного літа піти на момент стежками, з яких я мусів зійти. Я тоді взяв би за руку мою доню і ми пішли б у море бурштинових вересів. Там синявою несповнених мрій загубилися пісні нашої мами. Вона бувало розвішувала їх то у городі Легких на соняшниках, то знову на лілеях новосільських ставів. Може й не за горами вже той час, коли прихід осінньої Богоматері встануть вітати духи тих, що впали. Тоді широко на вітрах розгорнуться

прапори нашої волі. Я вірю, що такий день вже не за горами. До нього нам треба готувати наших дітей, щоб не прийшли вони там чужинцями.

До того треба нам теж зусиль української мами з ясним серцем і теплом нашого бабусиного літа. Без цих ласк жіночого серця нам буде тяжко втриматися на поверхні. Про це мусить знати наша мати, якій св. Покрова дасть силу й витривалість доводити діло до гідного кінця. Тоді до її стіп у поклоні покладемо всі квіти української осені.

„У КРАЇНСЬКА СИЛА”. Курінь Молоді в місті Чесанів у звітних колонах. На фронті колон стоять: інж. Теодор Чубатий — посадник Чесанова та сл. п. Омелян Грабець. Літо 1940 р.

О С І Н Ї

Мені завжди здається, що жадна пора року не має стільки зворушливих та сердечних моментів і принад, як саме осінь. Тому я боляче закоханий у мінливих кольорах осени. Мене чогось постійно непокоїть таємний шелест осіннього вітру, що гей би жменями шпурляє золотим листям до вікон моєї хати й товче безупину шибками. Пурпурові бризки на листі дубів у міському парку заставляють мене до задуми. З вербою, отою, що своє віття плаксиво гне до землі, я від літ дружу й тут на чужині. Я чомусь особливо люблю таємну арію трепет на сільських цвинтарях осени. Мені здається, що ще вони єдині дрижать в унісон з тією дивною птахою, що її люди звикли звати серцем.

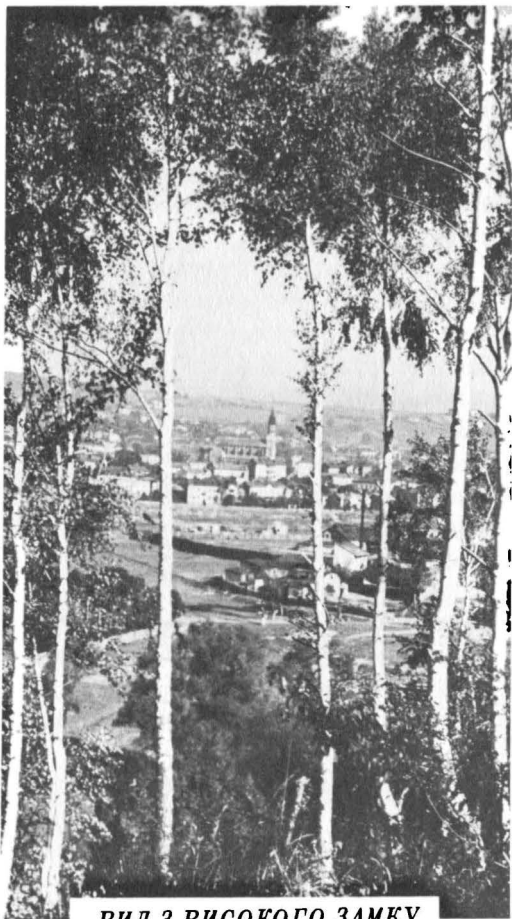
Велетенська сила всеобіймаючого Божества саме восени виразно й чітко стукає до нашого серця своїм великим і могутнім акордом краси й сили. Станувши віч-на-віч з маєстатом природи, ми мимоволі відчуваємо церковний настрій дивної святковості. Переливами кольорів та неперевершеним багатством форм сила Творця показує свою присутність саме аріями могутньої симфонії осени. Від того наші думки самотужки укладаються у форму біблійних стихів. Ніколи не можу позбутися враження, що це саме восени на землю сходять небесні малярі та штукар'ними ударами пензлів завішують на далеких обр'ях могутні полотна і заставляють нас подивляти їх.

Раз до року, саме восени кожна квітка, кожний кушик придорожнього бузку з далекими й задуманими лісами та прихованими гайками мають свою особливу арію. Кольори осени співають свій ясний і голосний гимн слави осінній Богоматері.

Я вже від довгих тижнів прихапцем зиркаю на замаєні далі чужини. За далекими просторами фатаморганю ввижаються мені виразні контури рідних українських краєвидів. Вони ж бо постійно втримують надію мого розбитого серця. Там десь дома тепер, як бувало давніше, синяві мряки ходять полонинами, поля пахнуть виразно печеною картоплею, хтось десь далеко на пустих загонах турбується ще останніми обов'язками буднів. І ту-

житья за котурнами рідної хати, при якій у такий час завжди тепло горіли красками осінні орхідеї і догрівались на плотах жовті гарбузи.

О, я це добре знаю, що з цими своїми затуженими мріями я не самотній. Я певний того, що й ти, дорогий читачу, летиш сьогодні своїми думками тамтуди, де на лісових галявах впав твій брат, вічним сном спочивають твої знайомі й друзі. Їм сурми не грали й ніхто не заплакав за ними. У пошуках осіннього вітру відживає знову згул останнього ще не закінченого бою. Осінь складає і на їх могилки золотий дар подяки й від нас. Я певний того, що ти, дорогий читачу, думаєш і собі про те, коли вчасними ранками ідеш до закуреного станка праці. Тоді то на трамвайних зупинках постійно летить за тобою відкись навіяне пожовкле листя чужини. Воно нагадує осінні образи рідної землі. Оце листя чіпляється твоїх стіп і совість пече терпким спомином про цю українську осінь, яку ми всі ще й досі так пристрасно любимо.

**ВИД З ВИСОКОГО ЗАМКУ
В ПЕРЕМИШЛІ**

На екрані нашої пам'яті зажуреним образом стає така виразна й солодка постать нашої мами. Вона єдина говорить сьо-

годні до нас мовою свого великого серця і нагадує осені нашого щасливого дитинства. Від того нам усім стає докучливо самотньо й якось дивно банно. У такий то час хотілося б якимсь чудом згорнути пригорщами оте поживкле листя, що пахло сільським пастирником і батьківською загатою та дорогами нашого дитинства. Я постійно вірю в те, що ним можна б залічити всі болі нашого серця. Від того воно вже не щеміло б.

Воно завжди було якось так, що як сонце починало заходити вже в кривавих загравах десь за лісами Сурмачівки, тоді то звичайно комиші над берегами Любачівки кишіли неспокоєм шептаної тривоги. Від неї навіть бузьки непокоїлись на левадах, бо постійно літали кошем, готовлячись до вирію. Щойно як десь із-за Томашева ночами відлітали журавлі та дикі гуси, то вони забирали зі собою тепло українського літа. У такий час у придорожніх ровах приязно всміхалися до прохожих білі печериці й грибабами поповнювався кожний селянський кошик.

Як над берегами рік задушливо пахли вже мамині коноплі, а повітки по сільських загородах займалися евшан зіллям пахощів сухої отави, тоді вже постійно гупали дозрілі яблука по садах і починалася правдива українська осінь. Ця осінь закарбувала в нашій душі той святий образ, перед яким згинаємо коліна продовж усього свого дозрілого життя.

Сільськими стернями, отам на Перерві, Бучині чи в Новинах сотались осінні суми, а ранками, рясними росами виплакувала свої нерозгадані журби змучена українська земля. Бабине літо заливало пусті стерні й вориння срібним морем павутиння, а сонце слало свій останній тепленький поцілунок змученим працею людям.

Тоді то приходили до наших сіл темні осінні ночі. Вітри здирали з дерев останні листки й шпурляли їх на болотисті дороги. Приязно побріхували по селі собаки, тарахкотіли голосно терлиці, гупали на токах ціпи. Це саме у такий час, з пошумами осінніх вітрів находили на села чарівниці, страшили топільники, що їх творила буйна людська уява. У таку то пору, по тяжкій праці в літі люд починав відпочивати. Тоді то творив він свою сердечну пісню і найкращу своїм змістом казку, що її надихала йому таємнича українська природа.

Маршує своїм маєстатичним походом гарна осінь теж і тут – поза межами батьківщини. Вона маркується десь там в Торонті на Квіні, Блурі чи в Гай Парку – кошами дозрілих яблук і слив. А мені у хаті чогось дуже докучливо самотно. Я затужуюся постійно за оцим голосним сверщиком з маминого припічка, що в холодні вечори заводив вперто своє веселе – цвір-цвірінь! Я щойно тепер так добре знаю, чому наша мама респектувала цього голосного співака. Він бо зводив квітуче море рідних піль і лук у затишну батьківську хату. Арії маминого сверщика бракує нам по наших хатах на чужині. Його, на жаль, заступає поволі рев телевізора, що вбиває світ наших почувань і красу української осени.

КООПЕРАТИВНЕ СВЯТО В ОЛЕШИЧАХ

В першому ряді від ліва сидять: інж. Михальчишин /відтятий в половині/ з Любачева, о. Мирослав Черкавський – парох Дахнова, д-р Степан Ардан – адвокат в Любачеві, Олена Степанівна – Дашкевич, б. хорунжа УСС, організаційна РСУК у Львові, Остап Луцький – нач. директор РСУК і сенатор, інж. Микола Творидло – голова Т-ва „Сільський Господар” у Львові, о. Антін Макар – парох Олешич, мгр. Богдан Кульчицький – адвокат в Любачеві.

ЛИСТ ДО МАМИ

Дорога Мамо! Десь з далеких чужих піль, саме вчора вечером залетів до нашої хати малий травневий хрущик. Мені здавалося, що він був такий самий, як ті, що ще колись дома, на розквітлих вишнях нашого саду завжди виводили задумливо вечірню молитву травня і заколисували нас малих до сну. Вдаряючи своїми бронзовими крильцями об шибки вікон хати, він, цей малий, випадковий хрущик, вивів моментально на екран моєї уяви міріади солодких споминів мого щасливого дитинства біля Тебе, моя Мамо! І до мого серця підповзли, десь прямо з кута нашої хати, якийсь жаль і туга, яких ще й досі не мав прямочим втишити. Я знову відчув дошкульну самоту, таку саму, як колись давно, коли Ти, моя Мамо, йшла бувало у відвідини до бабуні, а ми, діти, вигадаючи Тебе, виходили далеко за село, на сільську дорогу, щоб Тебе зустрічати.

І саме сьогодні якоюсь бурєю зірвалися в моїй душі, ще в дитинстві заслухані вічні гимни нашої землі, що їх саме в місяці травні співала нам про свою велич рідна українська природа. Мені хотілося б залікувати чимось свою тугу й тому я взявся писати цього листа до Тебе, моя Мамо.

ЛИСТ ДО МАМИ

Майже кожного року є завжди якось так, що, коли приходить місяць травень, то по тінистих завулках садів цвітуть тендітні

фіялки, а біло-жовті головки романів пахнуть на левадах так святково й пишно, що мені здається, немов вони й собі співають пісень хвали розквітчаній українській землі. Саме в такий то час, люди немов і собі пристають на момент на своїй життєвій дорозі безперебійної товканини будня і нагло завважують, що вони теж мають маму. Тоді звичайно святкуємо День нашої Матері.

Я вже довгі роки свого перебування поза межами батьківщини, саме в День Матері тужливо вдивляюся в обличчя щасливих українських матерів і не можу доглянути між ними Тебе, моя Мамо. Мені тоді завжди стає заздро й тужно. Я саме хотів би бути, хоч у цей один день у році, Твоїм мізинчиком, якого Ти, Мамо, обсипала завжди своїми материнськими ласками.

У житті вже так якось буває, що ми майже завжди повертаємося у своє дитинство в хвилиналих буденних турбот і життєвих тягарів; тоді ми дуже прагнемо материнського тепла й нічим незаступимого та ласкавого маминого серця. Мені ще й досі здається, що то лише єдина мама ладна є ставати на прохання з усяким ворогом, що поважується нищити наші святощі та розбивати родинні гнізда.

Продовж довгих років мандрівки зимними світами чужини в моїй душі призбиралася така сила невисказаних болів, тягарів і турбот, яких прямо немає кому довірити й ними з кимсь поділитися. Мені завжди ще здається, що це лише Ти, моя єдина Мамо, вміла б залікувати всі рани мого розбитого серця. Ти ж колись знала, як гоїти мої розбиті на каменях дитячі ноги.

І коли ми сьогодні всі турбуємося про майбутнє наших малюків, то я певний того, що лише вона, добра, проворна й ласкава українська мати має у своїх руках це чудесне й могутнє владарство, яке єдине може врятувати душу української дитини від пропастей чужини. Ти ж, колись, моя Мамо, і солов'їв по галях заставляла співати рідні арії, яких ще й досі годі забути. Пошуми ланів дозрілого збіжжя і жайворонки у небі служили Тобі в допомогу. Ти єдина, Мамо, знаєш таємницю таких чарів, які зі співом Твоєї колискової залягають назавжди у душі твоїх дітей. Цих то чарів твоєї незаступимої сили нам так дуже треба сьогодні тут. Ти ж бо єдина на світі, Мамо, вмієш вимовляти такі чудотворні слова, що від них спалахує дитяче серце безмежною любов'ю до всього, що своє. Немає бо в світі такої сили, що мо-

гла б вирвати з душі твоїх малят це, що Ти засієш. Цього то Материнського Євшан-зілля ми всі, що їх доля загнала далеко від України, так дуже сьогодні собі бажаємо.

Мені хотілося б полетіти сьогодні якимсь чудом, до Тебе, моя Мамо, і зачерпнути ще раз із Твоїх вічних джерел цієї великої сили, якою лише Ти єдина володієш.

Це було тоді там, немов учора. У „Новинах” ходили повагом бузьки, погаях і левадах загорялися дикі бузки, цвіла калина. Ти казала нам — дітям, що то саме в місяці травні на землю сходить Божа Мати й своїми білими шатами торкається дерев і трав і від того вони розквітаються так пишно. Мені тоді здавалося, що навіть місяць, який сховався вечорами десь у лісах за Новою Греблею, саме в травні, від білого квіту вишень і собі забілювався, залишаючи червону краску зорям.

Продовж цілого місяця травня завжди якось так бувало, що Ти, Мамо, скоро обладнувала хатні справи й ми йшли до церкви на „маївку”. Тоді то, тямлю, дрібненькі листочки білого квіту каштанів встеляли нам шлях. В церкві, перед престолом Богоматері пахли завжди великі китиці свіжого бузку. І тоді то Ти, моя Мамо, співала так широко: „За всіх молишися Благая”, що я вже тоді знав, що Божа Мати Твої молитви вислухає і Тобі помагає. А коли приходив 25 травня, то Ти, моя Мамо, окремо в той день, зривала з нашого городу китиці найкращих рож і приносила їх до церкви, а мені шептала тихенько біля престолу, щоб я відмовив окреме „Богородице Діво” за тих, що впали в Парижі і Роттердамі. Ти це робила з такою ширістю та селянською простотою, що моє серце ще більше сьогодні, як колись, Тебе обожає. З того то часу на нашому шляху виросло знову дві могили — в Білогорщі й Мюнхені, в яких лежать ті, що стали прапорами для нашого народу.

Вже тоді, давно, дорога Мамо, ми не мали прямо чим заступити Тебе. Коли Ти, бувало, ішла до Ветлина на празник, то наша хата, немов пустіла та ставала чомусь непривітною. Гурмою збирався звичайно дріб перед хатою і голосно журився, а скот на господарстві чогось помукував. Як ночами, бувало, ще й Брисько протяжно завив, тоді то вже й тато голосно побомкував, мовляв, і звірина знає теж, що Мама дома немає.

Я ще й досі тямлю так добре, як Ти опісля пішки ходила аж

до Перемишля і приносила мені на Баштову калачі в селянських торбах. Тоді то Ти, як мій добрий янгол, заглядала в мої дитячі очі, стараючись відчитати в них мою душу. Ти торкалася руками своїх скарбів, як той мірошник, який боїться втратити свої дорожчизни. І від того то родився в моїй душі цей великий обов'язок до матері – селянки й до мамів таких, як Ти. Ти потім ходила по кам'яних судових подвір'ях, поштовхувана всякими „ключниками” і до села приносила вістку, що нашої України в міських мурах ворог вже замкнути не має сили, бо вона велика, могутня і незламна.

Тінь Твоєї материнської опіки, яка колись завжди стояла над колискою, іде до сьогодні крізь ціле моє дозріле життя. Вона вчувається мені арією Твоєї колискової, то знову являється добрим опікунчим духом, яким Ти, моя Мамо, залишилася для мене назавжди. В усіх прикрих моментах мого життя я завжди вимовляв молитовно Твоє ім'я, бо крім Тебе, Мамо, більшого приятеля на своїй життєвій дорозі досі я вже не знайшов. Твоя добряча постать, Мамо, невимовною тугою ходить тут за мною, а слова Твої ще й досі, здається, шепчуть навіть квіти по городах. Їх навівають вітри десь з далеких просторів. Твоїми проникливими очима, повними доброти та ласки, моргають зорі на небесах, Тобою розквітається пишно травень, що завжди нагадує мені Твоє добре серце, Мамо.

У своїх материнських мріях Ти, моя Мамо, леліяла світле майбутнє своїх дітей. Вони мали бути гордістю нашого народу, захистом Твоєї старости й Твоею життєвою ціллю. І життя наше пішло опісля циганськими шляхами. Твої діти розійшлися далекими й зимними дорогами. Ти, залишилася там дома, навіть тоді, як спалахом чужих вогнів загорялися рідні стріхи і в пожежах війни дотлівали Твої власні надії.

Коли завірюха війни змітала спокій з наших рідних українських загонів і обильно сіяла тривогу та жах по тихих гаях нашої землі, то в такий саме час, одної страшної і темної ночі відійшли від Тебе, Мамо, теж і Твої наймолодші діти. Вони то сповнили свій тяжкий обов'язок зі зброєю в руках супроти нашої спільної матері – України.

Я знаю сьогодні так добре, що з ними наша земля похлонула половину Твого гарячого серця. І тоді наші ліси виповнювалися

пошумом тяжкої боротьби. Тоді кожний крісовий стріл у лісі четвертував Твоє материнське серце, яке тривожилося долею тих, яких Ти любила найбільше. Від Твоєї журби й надміру горя навіть вікна в нашій хаті посліпли, а барвінки, що їх Ти виростила сестрам на вінки, почорніли, як земля.

І потім за Восухами, під Молодичем, в Чорному Лісі та на Тепилах виростили маленькі могилки, які були грізним свідочством нашого горя і показником безприкладного героїства Твоїх дітей. — Сьогодні там у травні верхами дерев вітер передає степам протяжну пісню слави, яка загоряється в житах червоними маками.

Цього року, моя дорога Мамо, ми підемо в наших думках на могили тих, що до свого останнього віддиху завзято боронили синьожовтих кольорів нашої землі та захищали славу Володимирового тризуба. Їм то зокрема будемо складати гарячі слова наших приречень.

І якраз у цей один день в році, в День Матері, я дуже бажав би припасти до Твоїх теплих рук, моя Мамо; я бажав би покривати їх поцілунками вдяки, обожання, пошани та синівського подиву за Твою велику любов, безмежну жертву й сталеву непохитність. І ще мені так дуже бажалося б, щоб Ти, моя Мамо, передала тіням замучених українських матерів-героїнь та тим, що ще й досі караються в лісах і тайгах Сибіру наші синівські поклони.

У своєму молитовному благанні я маю до Тебе, моя Мамо, ще одне велике прохання: заступися, Мамо, у Богоматері, щоб дала українським матерям силу, знання, відвагу і завзятість задержати свої родинні святощі неоплямленими й ясними. Щоб вміла українська мати виростити таке покоління, яке не посоромило б її самої та нашого світлого минулого.

Твій син

Твердий закон селянського ремесла.

РІЗДВЯНИЙ СПОМИН

Свят-Вечір в 1943 році проходив на Чесанівщині серед невідрадних обставин. Зима того року була виїмково морозна й дуже завальна. Безперебійні східні вітри навівали прямо казкові снігові гори й комунікація між селами стала дуже утяжливою та подекуди навіть неможливою. Українське село, обробоване дошенту німецькими контингентами, жило вже лише з дуже скромних запасів поживи, що залишилися в коморах. І з тими засобами, наперекір лихій долі, люди збиралися обходити Різдво. Зі зимовими бурями у просторах виразно тремтіла наша традиційна коляда. Саме на її звук теплими споминами ворухиться людське серце й нагадає нам святкові турботи нашої мами.

Крім зимових негод, лісами наших земель ішла тоді воєнна тривога. Вона то турбувала кожну думаючу людину. Людське життя було подібним до миляної баньки, яка готова завжди згаснути. Годі було якось тоді схопити змисл і ціль лісової стрілянини, що безперебійно гула там десь далеко за Сусьцем коло Томашева й на полігоні за Горинцем. Довгими серіями ночами постійно погавкували „Максими”, вдень часто бахкали чиїсь міномети, що зводили легкі хмарки на обріях.

Дику звірину у лісових гущах взявся заступати жорстокий людський звір. Звірина в той час гурмами підходила під селянські обори, шукаючи захисту й поживи. Неоднократно треба було дивуватися, кому в такий час хочеться робити пакості та заколочувати спокій.

Того року німці переживали кризу свого мілітарного заломання на сході. В снігах української землі розпорошувалася вся їхня вчорашня бравура. Ще недавно так голосно виспівуване їх зачіпне „гайлі – гайля” замерзло раз нажавжди навіть далеко в запіллі.

* * *

Ночами сплю лиш прихапцем десь в Любачеві, то знову прямо у сусідніх селах біля Чесанова в повітках на сіні. Обвішані вибуховим заліззям бродимо по лісових комишах. На зломах но-

восільського „Великого Лісу” випробовуємо розривну силу „рапавих” гранат. Доцільно робимо й собі шум воєнного поготівля довкруги, як ті там десь за Наролем, в Руді Ружанецькій і під Терногородом.

Сон на морозних селянських сінах дуже твердий і солодкий. Якось не чіпається ані простуда, ні інші недуги. Ночами, на зміну, терпеливо вартуємо під затишними сільськими оборогами. Постійно споглядаємо на Хотилюбський шлях, що з горинецьких лісів в’ється прямо до Чесанова. Щасливо перебуту ніч уважаємо окремим даром Всевишнього. Ще один день більше людського життя, яке саме у той тривожний час було якесь таке цікаве, повне надій і трепітливих людських поривів.

У той час ніхто не знав, ні дня, ні години, коли треба було залягти від несподіваної ворожої кулі, або відбиватися тими засобами оборони, які мала тоді людина до своєї розпорядимости. А зброя в той час була єдиним аргументом перед зазіханням влізлого людського звіра.

На морозних вітрах пальці постійно примерзають до дула фінки, а тяжкий „Токарев”, що його як манну подарував мені Влодко Жук з Дахнова, обдирав мені кишені. До щоденних обов’язків належало тоді зокрема чищення зброї. Її тоді постійно тримав на поготівлі кожний, хто збирався жити за всяку ціну.

З почуттям якоїсь сердечної теплоти й великої особистої людської гордості згадую постійно пам’ятний Свят-Вечір 1943 року в Новому Селі біля Чесанова. У слабому світлі нафтяного каганця в хаті Петра Грабця застелено білими полотнами довгі столи. Звичайний сніп пшениці позує в хаті за дідуха. При ньому склали свою блискучу зброю ті, що прийшли снігами ділитись з нами традиційною кутею.

Молитва, що її перед Свят-Вечерою проводить господар хати, паде тяжким олив’яним боєм на застелену сіном долівку. Два порожні накриття при столі нагадують нам всім, що з далеких мандрів не повернулися сини господаря – Василь і Омелян Грабці. Якись жінки незаметно схлипують від зворушення. Тверда вояцька коляда, що її співали тоді українські люди геройського упівського „Бастіону” Чесанівщини, пішла зі мною пізнішими шляхами мандрів. Вона бренть мені постійно у різдвяний час великою силою віри про вічність і незламність мого народу!

В половині січня 1943 року сніговії змагаються ще більше. Людське життя здається застигло під снігами. Люди оповідають, що на шляху Любачів – Рава-Руська німці зганяють щодня людей до відгортання снігів зі шляху. Тудю з тяжкою бідою можна ще дістатися до Львова.

Змучений і вичерпаний безперервним бродженням снігами, заходжу до новосільської школи, де учителює мій стрийко. Тепла страва й хатні вигоди так і приманюють, щоб переспатися в хаті бодай одну ніч. Вечером іду в село провідати ситуацію і останні вісті, що їх якимсь чудом принесли зв'язкові. Вони оповідають, що на бруснинських галявах кочує якась партизанська група. До села Брусна вони не підходять. Лиш мала їх частина засіла на віддаленому хуторі, де, вибивши скот, варять на скору руку поживу для себе. Всі вони добре узброєні, мають короткохвиловий радіозв'язок, а ночами одержують підмогу в зброї і боєприпасах з літаків. Це вже виразно каже догадуватися, що це большевицькі відділи. Хтось панічно роздуває скупі вісті про чисельність відділу й нараховує їх на кілька тисяч. Населення українських сіл Чесанівщини не піддається паніці. Люди з подивугідною рівнодушністю готові прийняти всяке лихо, яке тут може прийти. Вони ладні майструвати кожену ситуацію по своєму.

У теплій хаті, в окремо застеленім моєю тетою ліжку, перший раз від довгих тижнів засипляю твердим сном „праведика”. Десь по півночі збудили мене нервовні крики. Вставай, на милість Бога та рятуйся, бо ми окружені, казала мені перелякана тета. Хапаю завішену на кріслі торбу з гранатами й машинний пістоль. Яюсь відрухово заглядаю ще у замерзле вікно й бачу, що на шкільному подвір'ї стоять півколом около 30 верхівців. Всі вони в типових советських папах, з автоматичною зброєю, зверненою на школу. Інша група напасників, що приїхала саньми, розбиває завзято тяжкі входові двері шкільного будинку. Зі своїм балястом висмикуюся босий на перший поверх школи. Засідаю у східній частині школи й серце моє опановує спокій та самопевність.

Перша думка нашіптує мені, щоб стріляти з поверху крізь вікно прямо на верхівців. Поле обстрілу чисте, можна б усіх їх положити одною цільною серією. Місяць вповні, на дворі ясно, хоч голки збирай. Благальні й спазматичні крики моїх рідних

відбирають мені охоту починати безвиглядну стрілянину. Їх там на місці помордують. Хотилубським засніженим шляхом тягнуть на Чесанів такі самі як от ті, що виносять все хатнє добро, яке лиш попадає їм під руки. По короткому шамотанні паде виразне: „собірайсь”. Моего стрийка ладують майже нагого на сані.

Інша група напасників, що голосно розмовляє польською мовою, іде перешукувати решту шкільного будинку. Вони виразно прямують в мою сторону. Стаю тихо за входовими дверима шкільної залі, міцно тисну машинув пістолу та готовлюся до пострілу. Кладу порядком у ряд ґранати та жду, рішення на все. Лиш мое серце б'ється якось так глухо й голосно, гей би ступа.

Партизани йдуть до шкільних заль. Там вони розбивають скла на портретах Гітлера, що висять на стінах. Скінчили. Тепер вже черга на залю, де я. Хтось з них виносить із шкільного стриху якісь тяжкі скрині повні всякого хатнього барахла. Хтось у поспіху й темноті паде на сходах з добиччю у формі тяжкої скрині, саме перед дверима моєї класи й затарасовує вхід до неї. Ше кілька якихсь спішних кроків сходами школи й гамір раптом вривається. До цієї залі, де я схоронився, напасники не вспіли ввійти.

Кладу на долівку тяжкий баляст своєї зброї і відрухово стаю на коліна. Молюся так якось сердечно, як ніколи досі в цілому своєму житті. Я виразно відчуваю, що Боже Провидіння заопікувалося мною, хоронячи мене від нехибної смерти.

* * *

Коли над „Корчунком” в Чесанові місяць знизився вже до заходу, большевицька банда ділила свою добич десь у лісах під Борівцем. Тієї самої ночі з рук партизанів впав на Диківшині Микола Кравс з Любачева. З вдовolenням пристрасного злочинця вони спалили живцем п'ятьох вояків „вермахту”, які повнили охоронну службу при гуральні в Люблинці Новому. Окреме щастя мав, зокрема, Володимир Василькевич. Його польські „червоні” на службі Москви постріляли за повітками у селі Борівці, залишаючи його на полі на призволяще. Кулі однак прошили Василькевичеві лише легені. Він доволікся до якихсь добрих людей і опісля в любачівському шпиталі прийшов до здоров'я.

* * *

Засідаючи до Святої Вечері, підемо своїми думками на незнану могилу о. д-ра Адама Слюсарчика, польового духовника УПА з Люблинця Старого, о. декана М. Колтунюка з Жукова, о. Кнейчука з Белзця, о. Ярки, о. Плахти, д-ра П. Баб'яка, інсп. Коссика, дир. Г. Лебедовича, Івана Білого, 200 помордованих у Люблинці, 185 у Горайці. Розсипана, виселена Чесанівщина у цей Свят-Вечір буде нагадувати нам наші обов'язки супроти великої справи визволення України, бо в цьому лежить весь зміст нашого особистого й громадського існування у вільному світі.

СВЯЩЕНСТВО ЧЕСАНІВЩИНИ

І-ий ряд від ліва (сидять на землі). Незнаний з прізвища, о. Семен Посіко – Чесанів, о. Степан Крупський – Цівків, 2-ий ряд від ліва (сидять): о. Станислав Демко – Лівча, о. Юрій Черкавський – Дахнів, о. Іван Костек – Нове Село, о. декан Мирон Колтунюк – Жуків, о. Іван Черкавський – Диків Старий, о. Андрій Савчин – Улазів, 3-ий ряд (стоять) від ліва: о. Степан Метелля – Крупець, о. Федоришак – Плазів, о. Степан Федоронько, адміністратор – Люблинець Новий, о. Степан Кондро – Брусно Старе.

„С Р У Л Ь ”
(Пам'яті сл. п. Лева КОБАНИ)

В Гладишеві, Жегестові, Злоцькім, Лабовій чи Вірхомлі, приятелі звали Левка Кобаню жартівливим прізвиськом „Сруль”. Це тому певно, що він завжди носив довгу, дбайливо плекану бороду, яка надавала йому своєрідного патріархального виду.

В простірному трикутнику української Лемківщини, що його визначають міста Новий Санч, Горлиці й Мушина, ця мала постань завзятого лемка й гарячого патріота українця була синонімом опору українського населення Лемківщини проти екстермінаційної політики поверсальської Польщі щодо українських зе-

СЛ.Л. ЛЕВ КОБАНИ СЕРЕД ГУРТУ ДІТЕЙ ЛІТОМ 1933 Р.
В СЕЛІ ЛОСЄ НА ЛЕМКІВЩИНІ

мель. Лев Кобані жив із своєю родиною у селі Лосє біля Лабової при шляху Новий Санч – Криниця. Там провадив він мале господарство, дякував у місцевій церкві й понад усе кохався у своїй великій пасіці, з якої літом доробляв собі трохи гроша.

За скромною хатою, на соняшних пригорбах села Лося виструнченими рядами стояли сотні вуликів пасіки „Сруля”. Цікавою особливістю пасіки Левка було те, що кожний його вулик мав назву історичної постаті, то знову більшого міста України. Хвалився бувало „Сруль”, що „Київ” на весні облітає вчасно, „Полтава” дає лише пахучий липовий мед, а „Січ” при медозборі тне як навіжена. При тому „Сруль” усміхався так добряче, як це чинять матері, що люблять своїх дітей. Я завжди обожав Левків цікавий світ пасічництва, бо в тому ховалася теж і частина його серця.

Коли приходила весна й з півдня десь від Криниці віяло вже благородним теплом, тоді в пасіці „Сруля” зачиналося життя і росла в Левка надія на обильний медозбір. Тоді то повітря наповнялося музикою бджіл, що зливалася з пошумами поблизького лісу в ту величну арію рідної землі, яку як раз почуєш у житті, то її не забудеш вже до смерті. Дивлячись в сині очі Левка, я завжди був певний того, що чудова природа гір Лемківщини і тепле сонце поклали свою печать на його погідну вдачу. У нього було почуття здорового гумору, він викликав погідний настрій у кожному гурті.

Коли бувало приходив Великдень, тоді завжди Левкові бджоли обов'язково з вулика „Київ” заповнювали вощиною і медом окрему рамку у формі тризуба. Цей свій пасічницький унікат приносив Левко з паскою до церкви й давав святити як свою окрему святість. Заглядали тоді селяни Лося у Левків кошик зі свяченим, христились побожно й відходили з повагою домів.

Я пізнав сл. п. Лева Кобані десь у липні 1933 року. Він тоді заходився біля свого річного медозбору. „Сруль” тішився нами як дитина, кидав перлами своїх жартів і кормив нас своїм принадливим продуктом. Левко був звичайно говіркий і голосний. Коли однак входив до пасіки обходити бджоли, тоді поводився якось так святково, як це чинять побожні люди в церкві. Коли бувало Славко Перейма заголосно сміявся в пасіці, тоді „Сруль” клав свій палець у вуси на знак того, що його бджола не любить зайвого галасу. Взагалі свою пасіку вважав „Сруль” своїм окремим „святая святих”, де ніхто майже не вжився входити.

Був це час, коли Польща взялася приручувати культурно — освітнє і громадське життя на Лемківщині до свого поліцейського

воза. Масово переводили з Лемківщини українських учителів десь на терени корінної Польщі, а на їх місце насаджували поляків. Поголівна ліквідація читалень „Просвіти”, кружків „Сільського Господаря” була звичайним явищем того часу. Підтримувана гарячими старостинськими польськими фондами – кацапська репилька „Лемко” в Криниці намагалася своєю писаниною, наклепами й доносами добивати українське громадське життя.

Було тоді так багато болючих проблем, стільки хвилюючих випадків, спільних турбот, що життя виглядало й цікаво й принадно. Не один то раз просиділи ми зі „Срулем” до пізньої ночі на пасічному камені, обговорюючи ситуацію. У Левковій „святая святих” просиджував теж Юліян Тарнович, редактор „Нашого Лемка”, збираючи матеріяли до газети. Своїми виданнями у цей критичний час для Лемківщини Тарнович проробив велику роботу.

Десь у закамарках вуликів своєї пасіки „Сруль” переховував важливу літературу, за яку в той час грозила певна тюрма. Недаром комендант польської поліційної станиці Міхальські в Лабовій кривим оком зорив завжди за Левком. Він однак вперто говорив всюди по-українському, читав свою пресу, мав власну бібліотеку й завзято поширював між українською дітворою в селі дитячий журнал „Дзвіночок”.

При кінці шкільних ферій кожного року, коли „Сруль” закінчував свій медозбір, тоді запрошував він усіх українських дітей з села Лосе і вгощував їх обильно медом. Тоді то лунала українська пісня на загороді Кобані й розсипувались по ґрунях дзвіночки дитячого сміху, що наповняв добре серце „Сруля” окремою радістю. За це, бувало, наражувався Левко на поліційні донесення за уряджування нелегальних зборів. „Сруль” однак мав свою власну філософію і, мимо поліційних кар, свого звичаю таки не закидав.

Левко Кобані належав до тих українських селянських інтелігентів, яких природа обдарувала й м'яким добрячим серцем і вродженою інтелігенцією, що нею відзначались наші свідомі селяни. Укладність, уважливість, чемність і почуття власної і національної гідності були теж прикметами Левка Кобані. Чого на Лемківщині в той час не мали змоги робити Тарновичі, Блавацькі, Гижі, Ванчицькі та другі, проробляли такі як Левко й інші, які жили постійно серед народньої гущі.

Остній раз я відвідав „Сруля” в його селі пізнього листопада 1939 року. Він радів безмежно з того, що зникла польська поліційна система й неславно зійшли з обріїв громадського життя кацапські вислужники. На залізничному дворці в Новому Санчі ми розцілувалися сердечно на прощання. Коли мій переповнений поїзд рушив у напрямі на Тарнів, тоді „Сруль” кинув мені: „Як би м’я тота війна заворожила в якус біду, то згадайте „Сруля”. Я цю „Срулеву” просьбу виконую нині.

Час і життя пішли з того часу своїми крутими стежками. Більше Левка я вже не бачив. Ше в Криниці літом 1944 року я оглядався за ним, але його вже на Лемківщині не було. Десь окружними дорогами прийшла лише скупа, сумна вістка, що його замучили німці у концентраційному таборі. Кажуть, що якийсь кацапський нелюд, що з польської служби пішов у німецьку, доніс на Левка, що він протинімецький агітатор. Не дожив „Сруль” ані часів геройської боротьби УПА на Лемківщині, ані мученицької смерті свого брата – учителя Івана Кобані в Угрині, якого замордували польські виродки з села Навойової.

Із смертю сл. п. Лева Кобані зійшла в могилу дуже замітна постать української Лемківщини нашого покоління.

*Сл. п. Лев КОБАНИ з родиною
в Криниці.*

„ Р У Р А ”
(*З унівських постатей*)

Коли Іванові приходилося вимовляти букву „р” то він з цим постійно мав видимі труднощі. Воно, це прокляте „р” в кожному його слові виходило якось так, як би хтось порожньою тачкою їхав по дуже грубому камінню. Із-за цього Іванового манкаменту друзі прозвали його „Рурою”. До цієї „Рури” додали ми ще причіпок „Абрумцьо”. Цей останній причіпок пасував дуже до Івана тому, бо мав він кручене волосся і виразні, хоча трохи приховані семітські риси. Разом оці: „Пура”, „Абрумцьо”, Іван, стали типовим триноменом присадкуватої постаті з веселими очима та незвичайно милого друзяки. Накиненими іменами Іван не ображався. І тому ми всі постійно кликали нашого Івана, як кому було вигідно: Іване, Абрумцьо чи таки прямо, гей! ти там, Руро!

Іван жив з початку в бурсі св. Миколая при вулиці Баштовій 25, а опісля вже в „Дешевій Кухні” в Перемишлі. В гімназії вчився він добре, скандував плинно Іліяду й ніколи не міг зрозуміти того на якого дідька треба було комусь того „менін аейде теа”, що то наш „Пура” постійно доскандовував собі до складу „Патер велика паця”, з очевидною алюзією до нашого доброго вчителя грецької мови проф. Івана Поповського.

В той час, як на великих людей з розмашистими титулами виходили в світ такі „форцуги”, як Михайло Шуп’яний з Цвїржі, Іван Кіцила, бурсацький „шкварок” Андрій Федина чи фраєрське” вухо Владзьо Дебера, то „Пура” одної теплої осені якось неочікувано зацукався в гімназії. Він скаржився, що його батькові цілковито порвалася „економія” і, спакувавши свої бідні „манелі”, із сльозами від’їхав до Дикова.

Коли у вересні 1939 року війна в порох повалила „валечних” і само життя зачало виносити на вершини малих і призабутих, тоді то наш „Пура” теж приєднався до тих „винесених”. Він то зачав на чесанівському кліні урядувати першим секретарем збірної громади в Дикові Старім. На цьому то становищі Іван робив незвичайно корисну роботу. Він постійно стояв на послугах

нашої справи, писав до Білгорая звіти, випивав вступну чарочку воєнного часу з різними мундированими особами й взагалі вів „політику” забутого всіми лісового закамарка Чесанівщини.

На фестини, з'їзди, збори й всякі інші наші багатолюдні імпрези в Чесанові приїздив наш симпатичний „Абрумцьо” завжди урядово „форшпаном”, в секретарській гунці з ковпаком на плечах. Тоді то ми засідали в „головній квартирі” у Мілька Грабця і Іван вичерпно звітував про випадки з диківського залісся. А цих випадків було тоді так багато й часом такого великого калібру, що варто було послухати. Це ж бо в той час на диківських лісах оперся московський Іван Калита й пружив свої сили на захід. Ми у відплату заїздили в Диківщину з рефератами. Тоді, пам'ятаю, наш „Рура” в якомусь там захисному закамарку громадської канцелярії видимо ставився. Наскоро подавали перекуску, а Іван сміявся все тоді так якось дзвінко й голосно, неначе б хтось стріляв серіями з „емпі”. Ми брате, в диківській республіці маємо не лишень свою владу, казав хвалькувато Іван, але е теж і свій директор гуральні. Шнапсом з цієї гуральні заливаємо кожну крикливу німецьку пельку. І справді Диківщина вспіла в той час зорганізувати свою узброєну самооборону, яка з такою ж групою дир. В. Дармохвала в Терногороді, в Повітовому Союзі, творили першу легальну „димову заслону” на ношення єдиного тоді переконливого аргументу – зброї.

По голосній придабашці в польському селі Воля Обшанська, після вбивства польською бандою поліциста Лисяка, Іван почав вірити, що чесанівські „фраєри” вміють не лишень продавати сажарину, але можуть теж робити й „мокру роботу”.

Всі ми знали в Чесанівщині, що Іван Горайський та Гриць Галаджун, за часів німецької окупації, мусіли постійно носити при собі посвідки арійського походження, бо німецькі поліцисти брали їх за жидів. „Ніхт юде, католік” – переконував наш „Абрумцьо” неоднократно якогось там німецького „бавора” в мундирі гестапівця. І це звичайно йому вдавалося.

Гомеричним сміхом заходилася одного разу ціла Чесанівщина, коли то нашому „Абрумцьові” притрапилася неприємна придабашка на шляху Терногород-Білгорай. Якісь заїзні гестапівці не повірили паперам арійського походження Івана й арійськість його походження на шляху перевірили системою „гозен – нідер”,

що було загально практикованим методом доказу арійськості. І Іван тоді злостився та приговорював: „та ця ффаерня стягає тобі штани прямо без пардону, баба не баба, їх то не обходить”. Мав наш Іван завжди почуття того звичайного гумору, яким виби-
вався в кожному людському гурті.

Коли большевики зайняли Чесанівщину, насилаючи польські банди винищувати українське населення, то Іван поклавши декалог у молитовник витягнув з батьківської стропи захо-
вану фінку – пішов в УПА. Від 1944 року „Рура” воює безперервно, то в білгорайських лісах, то знову кру-
жляє з відділом УПА в полосі Олешичі, Любачів, Горинець, Гораєць, Чесанів. Відважно й щасливо пере-
ходить він всю криваву боротьбу укра-
їнського населення Чесанівщини про-
ти тяжких ворожих знущань. І „А-
брумцьо” мав тоді силу видержати
всі негоди, а при тому мав він по-
стійно щастя. В той жорстокий час
такими саме, як Іва, „Абрумцьо” – „Рура” держався довго й
славно наш західний „Бастіон”, що то ним справді була Чесанів-
щина.

*І. Горайський по перехо-
ді УПА в Австрії., „Рура”.*

Коли прийшов наказ іти рейдом на захід, Іванові припало рей-
дувати з відділом УПА через Словаччину. Тяжким маршем доби-
вається до Німеччини, щоб дати Заходові свідоцтво нашої бороть-
би за святі права української землі.

В Австрії „Рура” постійно сумував. Ночами на найменший
стук зривався зі сну, вимахуючи руками так, як би збирався ди-
ригувати якимсь хором.

„Та ти чого так тривожишся”? – питав я часто Івана. Він
тоді лиш зневажливо махав рукою, відповідаючи: та за „емпі”
шукаю. Тоді вже Іван жадної зброї не мав.

Після довгого перебування у Форальбергу в Австрії, одного
дня „Рура” прийшов дуже врадуваний. Мені тоді здавалося, що
він вхопив руками ясне сонце, що сходило того дня десь із-за гір

фраштансу. Знаєш, каже він, — моя баба є десь тут також. Іванові очі сміялися тоді якоюсь такою радістю, як сміються люди, які віднайшли щось дуже дороге по втраті всього того, що вони лиш мали в своєму житті.

З того часу я вже не бачив Івана — „Абрумця” — „Рури” добрих дев’ятнадцять літ. З другої руки знаю лиш, що він десь в Чикаго цілковито переставився на „цивіля”, купив „гавза” платить „моргечі”, втратив здоров’я при „закручуванні вайх” на якійсь залізниці й тепер варить зупу й продає „готдоги” для порослих у пір’я бувших „дипістів”. Кажуть також, що він має „бабу”. Чи це є ця сама, якою він так врадувався в Геціс, важко взнати.

І такі упівські постаті, як Іван Горайський — „Абрумцьо”, „Рура, боронили відважно й завзято наші межові західні землі, зокрема Чесанівщину.

„Ц В І Т У К Р А Ї Н И Й К Р А С А . . . ”

Частина дефіляди українських дівчат Чесанівщини на „С В Я Т І В Е С Н И” в Чесанові. Весна 1940 р.

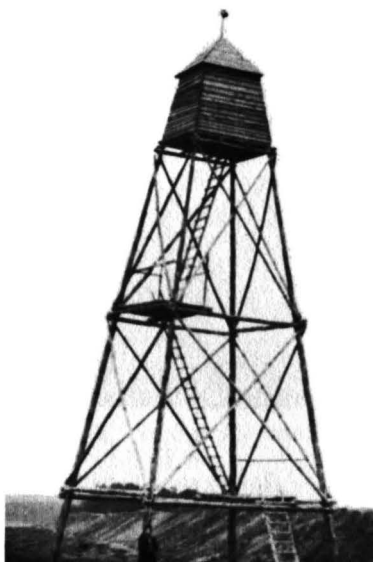
БЕЗІМЕННІ ГЕРОЇ (Присвята зв'язковим ОУН)

Пізня осінь 1939 року на Чесанівщині була така приваблива, погідна й гарна, що навіть найстарші люди не пам'ятали такої. В той час большевицький кордон з-над ріки Збруча несподівано пересунувся далеко на захід, аж над береги ріки Бугу, що забарилися невинною людською кров'ю. А далі, пробігаючи через міста Белз і Чесанів, між селами Дахнів і Диків Старий аж до самого Лежайська, новий большевицький кордон закріпився над берегами Сяну.

Взимку 1940 року за селом Дахнів із глибоким стогоном падали столітні ліси; творилася горезвісна большевицька залізна заслона. На прикордонній смузі появилися високі обсерваційні вежі та непрохідні дротяні загороди. Поспішно будували прикордонні бункри. Хитро приховані енкаведистські засіки й застави, із собаками-вовчурами, зяяли небезпекою смерті для кожного сміливця, що хотів би перейти кордон.

А потім, серед тріскучого морозу, почалося виселення жителів прикордонних хуторів. Суворо заборонено тримати в прикордонній смузі: голуби, собаки та коти. Такими засобами енкаведисти намагалися герметично замкнути перехід з окупованих німцями теренів на „визволені” большевиками західньо-українські землі.

В новій большевицькій дійсності – західньо-українські землі немов завмерли у тривожному очікуванні жорстокої большевицької розправи. Українське населен-

Обсерваційна вежа на німецько – большевицькому кордоні в околиці Чесанова.

ня знову переживало на своєму історичному шляхові нове велике лихоліття.

Політичне, господарське, культурне й громадське життя Галицької волості опинилось у тотальній руїні. Самоліквідувалося УНДО, безслідно зникли й інші політичні партії та групи, що діяли під час т. зв. польського парляментаризму. Здавалося, що галицька вітка українського народу, залишившись безпомічною, в новій безнадійній ситуації роздумує над своєю повною духовою капітуляцією. Широкі маси українців тужливо чекали на ту силу, яка в той макабричний час сміливо перебере в свої руки відповідальність за ціле українське життя.

І жорстока дійсність автоматично вивела на кін часової української порожнечі оцих найтвердших, досі ніким неподоланих, загартованих у боях, вихованих у твердій атмосфері підпільно-революційної організації – членів Організації Українських Націоналістів. Вони, і лиш вони єдині, зі своєю духовою структурою та ідейною наснагою, могли взяти в свої руки керму тодішнього українського життя. Виповнивши політичну порожнечу, українські націоналістичні кадри, хоч і склали в боротьбі гекатомби жертв, показали, що нема такої ворожої потуги, якій український нарід не був би спроможний ставити спротиву.

Кожна таємна організація, що веде боротьбу за волю і незалежність свого народу, мусить мати людей великого масштабу, готових жертвувати всім для добра справи. Такими безстрашними героями диспонувала саме ОУН, тому українське суспільство ставилося до неї з безмежним довір'ям. Респектували її і чужі за невгнутість, прямолінійність та ідеалістичне наставлення. Організація Українських Націоналістів ніколи не вагалася кинути на терези життєвої гри навіть найцінніші людські кадри там, де вирішувалися основні проблеми української нації.

Будуючи на заході прикордонні укріплення та загороди, большевики не взяли до уваги того, що для людей, відданих великій справі, немає непрохідних смуг і кордонів. Яскравим доказом сили людського духу й відваги були й залишилися передові воїни ОУН – її зв'язкові.

Зв'язкові – члени Організації Українських Націоналістів, обов'язком яких було і є тримати постійний контакт Проводу з клітинами Організації чи оперативними базами на окупованих воро-

гом теренах. Такі завдання особливо важкі, бо вимагають від людини, яка виконує функції зв'язкового, незвичайної сили волі, хисту й постійної готовості навіть умерти, але ніколи не зрадити довірених їй таємниць. Зв'язкові ОУН завжди були передовими воїнами підпільного фронту. Саме вони забезпечують тяглість і пов'язаність підпільної організаційної роботи. Готові на все, на найбільші жертви й втрату свого життя, погорджували життям сірого сноба чи апатичного хлібоїда. Вони простелювали Організації далекі шляхи, проходили найнебезпечніші дороги. Завдяки їм Провід своєчасно передав свої накази та одержував звіти про дію і ситуацію на окупованих ворогом теренах.

Зв'язкові ОУН, зокрема під час московсько-большевицької окупації західньо-українських земель, відзначалися особливою відвагою, гідно сповняли свої завдання.

Щоправда, не завжди шастило їм дійти до місця свого призначення, іноді попадали у ворожі пастки й гинули. Тоді, звичайно, поворотними дорогами продіставалася з ворожого терену коротка, стереотипна вістка: зв'язкові впали. За цими короткими словами була прихована трагедія людей-героїв. Але життя не знає порожнечі, на місце загинулих зв'язкових приходили інші й виконували доручені завдання.

„Сухий” німецько-большевицький кордон у Чесанові в 1939-1941 роках завжди приманював до себе тих, яким доручено перейти на окуповану ворогом українську територію. Вони – ці відважні хлопці – з'являлися у нас несподівано, подавали, кому треба, свої клочки, складали до сховку свої дрібні особисті речі, а потім – котроїсь пригожої ночі – зникали в темряві простору, на якому кожному сміливцеві грозила смерть.

Ми, звичайно, відпровождували їх під самий кордон. Вони йшли далі, а ми зупинялися, вдивлялися в темряву й тривожно наслухували. Наші серця голосно „гупали”, ми тривожно оглядалися довкруги, немов боялися, що ворог може почути стукіт наших сердець. Але, це був страх не за себе, а за свого друга, що він іде на величезний ризик тільки тому, щоб сповнити свій обов'язок. На прощання, звичайно, ми обмінювалися з ним якимсь банальним словом, дружньо стискали один одному руку. Тоді він передовий, відважний воїн ОУН, про особисте героїство якого майже ніхто не знав, ішов у невідоме.

Перед переходом кордону вони, звичайно, клали на свої груди знак святого хреста, або півголосом вимовляли коротке: „Боже, допоможи!“. А потім, проскочивши кордонні дрти, шезали в темряві ночі, міцно тримаючи в руках коротку, готову до стрілу зброю, або кілька „рапавих“ гранат, що мали служити їм на „всякий випадок“. Перемінівшись у слух, ми боязко ловили кожний шелест, що прилітав із-за дртів.

Коли в новосільських ставах далі рівномірно покумкували жаби, в комишах безжурно шуготіла дика птиця, на гораєцьких гірках погавкували лиси, а з Великого Лісу було чути спокійне погукування пугачів – на душі ставало спокійніше за долю нашого друга, що пішов на „другий бік“.

Але часом бувало й так, що зв'язкові натрапляли на стежу большевицької застави. Тоді в прикордонних лісах бушували ошалілі собаки-вовчурі. Десь за Новим селом, на Буші та у Великому Лісі, торохкотіли автомати. Над цілою прикордонною смугою, від Дикова й Лежайська до Горайця та Лівчі, спалахували ракети, звіщаючи прикордонну тривогу. З большевицьких прикордонних застав відзивались тривожні телефони до Горинця, Брусна й Любачева. З большевицького запілля приїздили спецвідділи НКВД, налітали озброєні сільські сексоти з мазурського Хотилюбля, що за юдин гріш допомагали большевикам ловити „бандитів“. І коли в цій тривожній метушні десь у прикордонній смузі відзивались глухі вибухи гранат, ми вже знали, що це наші відбиваються.

Чесанівський „сухий“ кордон впродовж існування німецько-большевицького кордону завжди мав своїх „ходаків“. Щоправда, шеф любачівського прикордонного НКВД, Петро Васильович Перкін, чванькувато заявляв, що через кордон на чесанівському відтинку і „муха не перелетить“. Погрожував застрілити кожну „націоналістичну собаку“, що зайде в прикордонну смугу. Енкаведист Перкін справді додержував свого слова, його калмики й тульські песиголовці клали трупом кожного сміливця, що необережно попадав у прикордонну смугу.

Але не знав енкавудівський кат, що його залякування і жорстокість не впливали на безстрашних воїнів – зв'язкових ОУН. На посилену чуйність і жорстокість прикордонного НКВД, вони відповіли ще більшою завзятістю і обережністю, далі виконуючи свої обов'язки.

Коли влітку низина „Великого Лісу” вкривалася високими пахучими травами, здавалося, що кордонні проходи окутані якоюсь невимовною таємницею. Краса природи в цій прикордонній смузі ніби обнялася з маєстатом смерті, що чигала з-за кожного куша велетенського осету чи пахучої м'яти. Вночі, коли в прикордонній смузі ставало тихо й життя людини завмирало, з лісів виходила звірина – дики, сарни, лиси. Куропатви нишпорили в травах, шукаючи здобичі. Відбувався якийсь дуже дивний, рідкісний „концерт”. І оця дивна звіряча музика, зокрема тоді, як в Дахнові вже відцвітали вишневі сади, а з низин сільських лук доносився запах пільних цвітів, – завжди притягала кожного „слухача”. Бувало, в тихі й погідні літні неділі, люди, на німецькому боці кордону, увечорі довго простоювали на т. зв. хотиліубському шляху, що на большевицькому боці кордону заростав придорожниками. Мені ж все здавалося, що вони вслухуються в цю гамірливу музику природи, мимохіть віддають поклін маєстатові смерті, що безпереривно нависла над большевицькою прикордонною смугою.

СЕЛЯНИН З НОВОГО СЕЛА ЗАОРЮЄ ПОГРАНИЧНУ ПОЛОСУ. З НИМ КОНВОЙ БОЛЬШ. ГРАНИЧНОЇ СТО-ЖІ. /Літо 1940 р./.

Кожного вчасного ранку вздовж свіжо зораної і гладко заскородженої прикордонної смуги, проходила енкавудівська етежа-контроль, що шукала людських слідів на воринні. І майже завжди із здивуванням натрапляла на свіжі ще сліди людських стіп, спрямованих до кордону чи від кордону. Щоб оминати неприємних для них дисциплінарних наслідків, большевицькі контролери довгими березовими мітлами старанно замітали запримічені сліди, побоюючись, що як побачить ті сліди „вище начальство” – їх чекає кара за брак „партійної чуйності”.

Зимові ходи зв'язкових ОУН через чесанівський відтинок німецько-большевицького кордону були трохи обмежені. Такі

проходи вимагали від сміливців відповідної підготовки, легкого, але теплого вбрання, зокрема відповідної білої накидки, яка вночі зливалась із білими, вкритими снігом полями. Темні хмарні ночі та сильні морози примушували навіть большевицьких прикордонників сидіти в якомусь затишку. Тому й перехід через кордон узимку був менше ризиковий, якщо мова про „зустріч” з прикордонниками. Особливо бурхливі сніговії були доброю нагодою для зв’язкових ОУН перейти кордон. До речі, для них ніколи не було таких перешкод, які примусили б їх відмовитися виконати свій обов’язок. Ще й сьогодні в моїй душі залишився великий подив, глибоке обожування цієї „малої”, безіменної, української людини, що їй на ім’я – зв’язковий ОУН.

Психологія тих членів ОУН, яким доля призначила тяжкий обов’язок зв’язкового, дуже цікава, подиву гідна, заслуговує на повний респект. Кожний із зв’язкових, з якими я зустрічався на чесанівському відтинку німецько-большевицького кордону, був молодого людиною. У розмові та поведінці з іншими робив враження спокійного, стриманого, надто поважного. Це були люди особливо сильного характеру, бож безперервно заглядали у вічі смерті, а їхнє життя завжди висіло „на волоску”.

Були вони й глибоко релігійні. Не раз перед переходом кордону в „царство сатани”, вирівнювали своє сумління перед Богом, висповідавшись у Чесанові. Робили це з такою простотою і щирістю, що розбрюювали кожну, найбільш черству людину. Ще й сьогодні почуваю себе гордим за безмежне геройство мого покоління, а разом з тим і сором за нашу власну дрібноту. Було б помилкою думати, що зв’язкові належали до такої категорії людських істот, яким життя вже набридло. Мабуть ніхто не цинив життя більше, як вони – ті, що готові були згинуть, щоб тільки жила **ВЕЛИКА ІДЕЯ!**

У практичному щоденному прикордонному житті, ми ділили зв’язкових ОУН на дві основні групи: „далекобіжних” і „льокальних”. Крім них були ще т. зв. випадкові зв’язкові, що робили дрібні прислуги. „Далекобіжні” – це ті, що приходили здалека, ішли в глибину ворожого терену. Крім „далекобіжних” зв’язкових були ще „льокальні” або „поворотні”, себто такі, що жили близько прикордонної смуги й час від часу переходили кордон, звітували чи виконували інше призначене завдання. Вони завжди

були оком і вухом подій і випадків, що відбувалися на ворожому терені. „Поворотні” зв’язкові звичайно домовлялися, коли будуть вертатися, щоб запевнити собі допомогу й мати ясний образ можливих змін вартової обсади кордону.

Сьогодні мабуть завчасно подавати реєстр людей, які виконували працю зв’язкових ОУН на Чесанівщині. Все ж згадаємо, як приклад, двох з них – відважних, хоробрих, що залишилися в пам’яті кожного, хто їх знав і був пов’язаним із ними. Так, наприклад, я досьогодні пам’ятаю очайдушного, вірного члена ОУН, Максима Торського, званого „Жирафою”, що в той час був чи не найкращим зв’язковим на Чесанівщині.

Жив він десь на маленькому лісовому хуторі, подалі Нового Села, біля шляху, що вів до Горинця, окупованого більшовиками. Був худий, з ненормально довгими ногами. Друзі казали, що він бідував. Взимку рятував свою скрутну „економію” ловлею тхорів та куниць. Так вправно орудував арканом, що й сарну ловив на бігу. Завзято стріляв лисів та куропатв. Словом – Максим був дитиною лісових нетрів, вмів прекрасно „читати” звірячі сліди. Його веселе, розумне обличчя вказувало, що має свою власну життєву мету, задоволений тим, що робить.

Коли Максим „Жирафа” приходив не раз через кордон до Чесанова на сходини звена, то на сходинах сидів тихо, як у церкві. А коли звітував, говорив так речево й мудро, що ми всі слухали його з найбільшою увагою. У його простих селянських міркуваннях домінувала мудрість української людини. Звичайно, після офіційної частини сходин, відбувалася т. зв. вільна „балачка”. Тоді Максим зривався і залишав нас, мовляв, „ще маю корову доїти й коня обійти”. І йшов додому.

Однієї суботи Максим не прийшов на сходини. Ми затривожилися: чи не сталося з ним щось погане? У лісах Бущі було чути галас, спалахували більшовицькі ракети. Врешті, коли сходини вже кінчились, зв’явився перемучений, мокрий „Жирафа”. На міцному аркані тримав величезного собаку-вовчуря з більшовицької застави НКВД.

– Максиме, звідки в тебе собака? – питали ми здивовані.

– Та він добирався до моїх п’ят, а я його на ощо „віровку” затягнув і привів сюди.

Ще цієї ночі ми писали на дерев’яній табличці: „Ти, вошивий

калмику, поцілуй мене в ... руку" ! Максим прив'язав її псові до нашійника й пустив за большевицькі дроти. Побувши трохи у Чесанові, він знову пішов „доїти корову й обійти коня” .

Навіть у найгіршу негоду Масим приходив на сходини до Чесанова. Коли здавалося, що й пес не відважиться показати носа надвір, він із своїм невідступним арканом приходив мокрий, в обдертому в лісових хащах бідному вбранні та напіврозлізлих черевиках. В таких випадках ми, звичайно, позичали йому якісь сухі штани, завжди закороткі для нього. А він тим часом сушив своє „барахло” біля залізної печі, ховаючи свої волохаті ноги за довгий ослін, бо соромився як молода дівчина... Коли сл. п. Омелян Грабець роздобув у тогочасного посадника Чесанова, інж. Т. Чубатого, „приділову карту” на вбрання для „Жирафи”, Дунько Лівень мусів вшити спеціальні, довгі штани, бо звичайні були закороткі для „Жирафи” .

— Ось тобі ноги, сухі, нездалі та ще й довгі нівроку, — приговорював сам собі Максим.

Коли большевики несподівано дали зарядження вимінити польські гроші на рублі, а люди не встигли або й не знали про це, польські гроші втратили для них свою вартість. На німецькому боці польські гроші були далі в обігу й Максим приніс до Чесанова великий наплечник, наповнений польськими банкнотами. Він передав їх до диспозиції ОУН. Спочатку тих грошей не хотіли взяти від нього, чим він дуже обурився:

— Я не спекулянт, цих грошей не взяв для себе. Мене совість загризла б, як би я взяв ці „ребухи” .

Тільки гострий наказ примусив Максима взяти гроші й купити для себе найконечніші речі — убрання і білизну. Ще й досі пригадується мені, як Максим у Штігліцовому домі прасував гроші й голосно приговорював: „Ех, як би так довгий Антек з уряду скарбового в Любачеві побачив ці гроші, напевно наклав би на мене податок” . Тоді ми довідалися, що мати Максима має лиш одні „валянки”, в хаті злидні, біда.

— Максиме, — сказав Омелян Грабець, — ми дуже цінимо твою працю, але коли ти не забезпечиш своєї матері, мусимо дати тобі гостру догану.

Максим, хоч і стояв „на струнко”, похилився і винувато мовчав. Пішов додому невдоволений. За місяць мав скласти звіт про

забезпечення своєї матері. З того часу почав ніби уникати зустрічей з друзями. До Чесанова приходив рідко. Хтось доповідав нам, що бачив його у селі Люблинці, а також на базарі в Томашеві. Врешті, однієї ночі, Максим з'явився. Офіційно, ділово склав звіт, що наказ повністю виконав. „Замордував паця“, привіз з Любачева муки й картоплі на „пироги“. Купив у Любачеві матері кожух і кафтан, а в Плазові „зашмуглював“ чоботи й черевики“. А наприкінці, ніяковіючи, додав: „Та вони й так у тім всім тепер ходити не хочуть, сховали на ліпші часи“. Він завжди говорив про свою матір з таким почуттям, як віруючі люди говорять про святі образи. Його голос ставав такий м'який, що нам якось тепло й ніжно робилося в душі.

Коли в червні 1941 р. вибухла німецько-більшевицька війна, Максим – „Жирафа“ був удома. В довколишніх лісах було повно озброєних різних людей, проте він вже на другий день прийшов до Чесанова. Між полоненими енкаведистами, яких німці тримали на підвір'ї „Просвіти“ в Чесанові, побачив, зрадівши, того енкаведиста, який під час обшуку в Максима жорстоко знущався над його матір'ю. І за зневагу матері він тепер відплатився.

Потім я вже не бачив Максима в Чесанові. Він пішов з друзями на схід, якийсь час оперував із відділами УПА на Дубенщині, а згодом загинув героїською смертю на Вінниччині, разом із сл. п. Омеляном Грабцем.

З перспективи багатьох літ сл. п. Максим Торський – „Жирафа“ стає мені перед очима, як виразний символ і ясний образ втілення спротиву теплої української землі. Його відвага, що дорівнювала героїзму, його зворушлива проста поведінка, безпосередня, майже дитяча щирість його душі й серця – збуджували глибоку пошану й віру в українську людину.

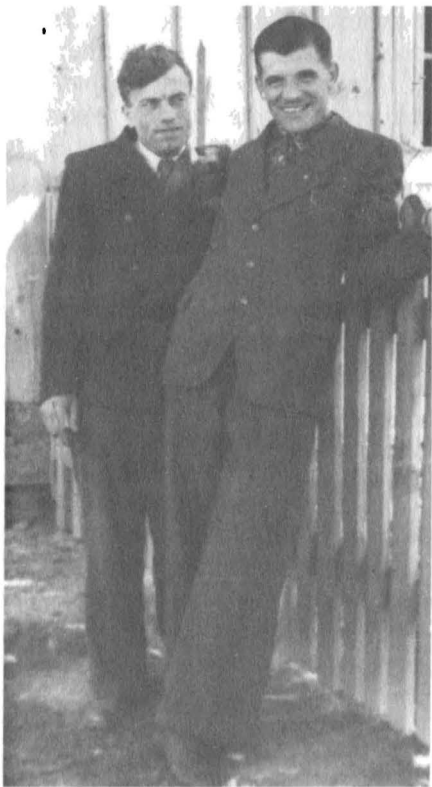
Імен „далекобіжних“ зв'язкових ОУН, що переходили кордон на чесанівському відтинку, майже ніхто не знав. Вони з'являлися непомітно й так само непомітно відходили. Непомітною була і вся їхня діяльність. Відважні витівки Максима Торського „Жирафи“ і пригоди на кордоні Гриця Ґаладжуна, що належав до „далекобіжних“ зв'язкових, але був постійним резидентом міста Чесанова, ми тримали в дуже суворій таємниці, щоб не викликати репресій команди німецьких прикордонників. До того ж ми забезпечували себе від мимовільного протікання вісток до большевиць-

кої розвідки, яка в Чесанові широко й хитро розвивала свою діяльність. Большевицька розвідка маскувала себе „кенкартами фольксдойчів” та приятельськими взаєминами з ріжними Кавфманами, Гайденами та іншими працівниками з прикоронного „цоламту” в Чесанові.

Сл. п. Гриць Галаджун прийшов до Чесанова зовсім випадково. Однієї темної ночі він вирішив „узяти кордон” просто штурмом. В прикордонній большевицькій смузі викликав таку стрілянину, що нам, у Чесанові, здавалося, що на місто почався наступ якоїсь ворожої сили. Перейшовши на німецький бік кордону, Гриць Галаджун опинився в німецькому арешті в Чесанові. Завдяки нашим заходам, німці звільнили Галаджуна й з того часу він обрав собі містечко Чесанів на свою „головну квартиру” і свою оперативну базу.

Гриць Галаджун мав семітські риси обличчя. На перший погляд, він — як поставою так поведінкою — викликав враження типового „оферми”, що боїться навіть понюхати стрільного пороху. Проте, за цією „димовою заклоною”, досить вигідною в

небезпечні воєнні часи, приховувався очайдушний бойовик. Це була людина відважна, прямолінійна, з міцним характером. Обов’язковий, точний, повністю відданий ідеям ОУН. Нам, у Чесанові часто видавалося, що Гриць був „вродженим фаталістом”, бо незвичайно любив ворожбу з карт, постійно прив’язував велику вагу до всяких снів, знаків та інши „пророцтв”.

*Сл. п. Гриць ГАЛАДЖУН (зліва)
і сл. п. Іван ГРАБЕЦЬ в Чесанові*

Тому, що від щасливого переходу кордону залежало фізичне існування, він усі свої рішення основно продумував, перевіряв, слідував за середовищем і людьми, серед яких жив, взагалі був типовим підпільником. Саме він викрив у траві чесанівської прикордонної смуги сигнальні дроти, що алярмували прикордонну заставу енкаведистів, як хтось необережно торкнувся їх під час переходу кордону. Був дуже осторожним і незвичайно метким.

Траплялися йому й комічні пригоди. Так одного разу, після довгого обсервування прикордонного руху на большевицькому боці, він вирішив перейти вночі кордон вздовж берегів річки Брусьнянки, – це був смертельний ризик. Гриць переліз прикордонні німецькі дроти, але – зробивши кілька кроків у напрямі большевицької смуги – несподівано попав на дебелого большевицького прикордонника, що гукнув до нього: „Пан, давай назад!“. Гриць миттю обернувся і помчав – проскочив німецькі дроти й впав на траву. А прикордонник, навздогін йому, гукав: „Ех, мальчик, чи не бальной ти?“!

„Жирафа“, після цієї Грицевої пригоди, розсудливо заявив йому: „Знаєте, Грицю, той прикордонник-москалина слушно вас питає: „Мальчик, чи не бальной ти?“, бо хто ж із добрим людським розумом лізе кацапові просто в зуби?“. Гриць на такі докучливі заваги свого друга, Торського, тільки відмовчувався, невдоволений собою.

Історія кінцевого періоду життя сл. п. Гриця Галаджуна дуже трагічна й незвичайна. Вона частинно пов'язана з переходом німецько-большевицького кордону іншим „далекобіжним“ зв'язковим ОУН – Володимиром Дейчаківським, що недавно помер у Торонті.

Було це в першій половині квітня 1940 року. Перевіривши можливості переходу кордону на чесанівському терені, вони побачили, що на давньому терногородсько-любачівському тракті, по обидвох боках кордону, завеликий коловий і піший рух. Тому вирішили незамітно зникнути з Чесанова, щоб перейти німецько-большевицький кордон з боку Карпатської України. Першим перейшов кордон В. Дейчаківський і сховався у прикордонному селі, в якому жили його батьки. За кілька днів перейшов кордон і Гриць Галаджун. Згідно з домовленням, він зайшов до хати батьків Дейчаківського.

Випадково сталося так, що в хаті Дейчаківських у той час були якісь сусіди, а між ними й сільський міліціонер. Міліціонер прийняв появу Гриця з підозрою і негайно зголосив до НКВД.

Відчувши непевність, Гриць вийшов з хати й швидко подався до недалекої залізничної станції, щоб затерти за собою сліди. Купив залізничний квиток і всів до поїзду, але побачив, що довкола нього метушаться якісь підозрілі типи. Інтуїтивно зорієнтувався, що це агенти НКВД. У відповідному моменті хвилювато метушні, він вийшов до вбиральні, відчинив вікно й вискочив із поїзду. Втікав у поле, а за ним посипались постріли. Потяг раптово зупинився, вискочили енкаведисти й кинулись у погоню за Грицем. Втікаючи, він постійно відстрілювався з двох пістолів.

Тому, що був дуже швидким, йому вдалося хвилювато відв'язатися від тічнї енкаведистів. Але, на нещастя, один з енкаведистів побачив на пасовищу коня – сів на нього й здоганяв Гриця. Ручна цільна граната допомогла Грицеві позбутися кінного переслідувача. Другою гранатою він позбувся і тих енкаведистів, що намагалися перетяти йому шлях утечі.

Але, раптом, Гриць відчув, що слабне... Він ранений, по чоботях спливає кров і він не може вже так швидко бігти. А на обрії – розстрільна енкаведистів. Його оточують. Відбиваючись останніми гранатами, він знає, що становище його безвихідне й останнім револьверовим набоем стрілив собі в уста, щоб не потрапити живим у руки ворога. Але куля поховзнула об кістку й вийшла лицем, тяжко поранивши язик. Він не може говорити й це його щастя, бо певний, що кати не вирвуть від нього жадної таємниці.

Тяжко пораненого Гриця енкаведисти забрали й окремим конвоєм перевезли до Львова. Тут примістили в тюремному шпиталі й лікували, надіючись, що коли Гриць зможе говорити – здобудуть від нього цінні інформації. Німецько-большевицька війна в червні 1941 року вирятувала Гриця від неминучої смерті, але ненадовго.

Під час німецької окупації Гриць продовжував лікуватись. А коли видужав трохи – знову поринув у підпільну організаційну працю. Це був зміст його життя.

Позбавлений навіть таких елементарних вигод як хатне тепло, як чисте тепле, добре серце, Гриць був дуже зворушеним

і вдячним, відчував особливе зобов'язання, коли не раз у Чесанові чи Львові наші пані випрали йому білизну, випрасували одяг, привели його до „людського вигляду”. Вони самі накидалися Грицеві зі своїми дрібними материнськими прислугами, бо Гриць ніколи в нікого не просив найменшої будь-якої допомоги. Ніхто не знав ні його родини, ні його матері.

У Львові сл. п. Гриць Галаджун сповняв ролю харчового інтенданта Організації. Його завданням було допомагати харчами українським в'язням по всіх тюрмах губернаторства, особливо у Львові. Грицева квартира у Львові перетворилась на склад усяких консерв, муки, сушених овочів та на сховок чужої валюти. Під час таких нелегальних операцій одного разу, транспортуючи більшу кількість муки, він „напоровся” на гестапівських урядовців. Хоч висмикнув їм з рук, проте з того часу за ним постійно шукали гестапівські агенти. Але, не зважаючи на переслідування, він далі успішно й спритно допомагав тим, що цієї допомоги найбільше потребували.

Врешті, завдяки дозові сусідки Гриця, львівська кримінальна поліція, що в той час була повністю опанована колишніми польськими поліцаями й їх агентами, несподівано наскочила на Грицеву квартиру. Знайшовши багато грошей, харчів та акти Окружного суду з процесу С. Бандери, що їх Гриць якось роздобув, – кримінальна поліція передала Гриця львівському гестапові. І так він опинився у горезвісній львівській тюрмі при вулиці Лонцького.

Всі знали, що Грицеві грозить розстріл. Почалися енергійні заходи, щоб звільнити його з тюрми. Проте навіть докази про переслідування Гриця під час большевицької окупації – не помагали. Проти Гриця був шарфюрер Колт, кат українських націоналістів у Львові. Він покликав якусь „раду” німецьких лікарів, які підтвердили, що поранення Грицевого обличчя – це сліди звичайної операції і воно немає нічого спільного, ні з пострілами, ні з політикою. І не зважаючи на багатократні інтервенції у провідних гестапівських можновладців тодішнього Львова, шарфюрер Колт, референт від українських справ, наказав вивезти Гриця на т. зв. Піски у Львові, де його розстріляли. Так загинув сл. п. Гриць Галаджун, дуже характеристична постать українського революційного руху мого покоління.

В містечку Чесанів Гриць Галаджун перебував у 1939-1940 роках. Потім був ще раз, але коротко, переїздом, в товаристві Івана Равлика. Він тоді потребував ще постійної лікарської допомоги й шукав за лікарем Грицем Шиманським. Впродовж своєї багатолітньої лікарської практики в Чесанові, д-р Г. Шиманський здобув собі славу типового лікаря-добродія цілої Чесанівщини.

Гриць Галаджун виглядав тоді дуже знищеним. На його обличчі боляче відбилася пережите горе. Зникла десь і його колишня постійна усмішка. Був нервовим, але діловим. З цієї моєї останньої зустрічі із сл. п. Грицем Галаджуном я взяв у дальшу дорогу мого життя образ його обличчя, як виразний символ української помсти за всі наші кривди.

Зв'язкові Організації Українських Націоналістів були й є передовими війнами Української революції. Вони виконували й виконують досьогодні особливі, часто понад людські сили, обов'язки на службі Батьківщині. У вільній Українській Державі, український народ поставить їм ВЕЛИЧАВИЙ ПАМ'ЯТНИК, саме їм – ВІДОМИМ І НЕВІДОМИМ ГЕРОЯМ: зв'язковим ОУН.

*У неділю на німецько-більшевицькому кордоні в Чесанові.
Літо, 1940 р.*

ПЕРЕМИШЛЬ – МІСТО НАШИХ МРІЙ

Є в людському житті моменти, що їх ніколи не забувається. Існують хвилини в житті кожної людини, яких ніколи не можна згадувати без особливого зворушення. Бо вони раз-у-раз наливають наше серце якимсь теплом родинного кола й тугою за втраченою близькістю чогось дуже дорогого. Впродовж двадцятьох чи сорока років свого дозрілого життя людина протоптує чимало тернистих стежок і проходить довгі вибоїсті шляхи. Ми, звичайно, ніколи не згадуємо проміряних довгих кілометрів міських бруків нашого дозрілого віку. Тільки дороги нашого дитинства й юнацького віку залишаються в нашій пом'яті все ясні й теплі, неначе дотик пестливої й доброї руки нашої мами. Тому то й вулиці простірного далекого міста наших шкільних часів такі виразні й свіжі, такі ніби вчорашні...

I

Доля розкинула нас по далеких світах. Кожний із нас має свою власну історію мандрівки почерез далекі чужі краї і кордони. В кожного з нас ятриться все ще незагоєна рана туги за втраченим рідним порогом. Та всі ми понесли в далекий світ золоту нитку, що в'яже наші серця в одну велику громаду перемишлян.

Де б ви сьогодні не знаходились: у далекому Торонті, Сіднею, Лондоні, Бен-Метері, Мюнхені, Буенос-Айресі чи Нью-Йорку, на екрані вашої свідомості й спогадів виразно рисується ясний образ, якому на ім'я – Перемишль! Вистане лише збудити вашу уяву, і ви вже в рідному місті. Три великі дерев'яні хрести зі Знесінної Гори нагадують вам чітко те місто, в якому проходила й кувалася світла історія нашої давнини. Ви вдивляєтеся в щілини й вибої від татарських катапульт у грубезному мурі біля нашої катедри здовж Баштової вулиці. Ви чуєте, що ви в історичному місті, в живому музеї історії нашого найстаршого з усіх наших міст у західній Україні – княжому місті Перемишлі. Там пройшла й ваша особиста буйна молодість, ваш шкільний вік, ваше перше кохання! Там ви знали й знаєте кожен камінь, кожную

гірку, кожну жінку з баньками молока на плечах. До цього саме міста з таким довір'ям вела вас до школи ваша мама – десь із далекого Жапалова, Дикова, Цьвіржі чи Ришкової Волі. Топтала літами бруки Баштової, задивлена в будучу крашу долю сина чи доні. Ми й не маємо нагоди подякувати сьогодні за це. Ви чуєте напевно ще досі, як деруть деркачі десь за Мулевим садом, як серед ночі перекликаються сільські калатала в Пікуличах, що нагадувало вам ваше рідне село.

Вранці ви йдете Добромильською вулицею, вас вітає молочар Кутко з Михайлом Смиком, спиняєтеся перед числом 28. Входите масивною брамою в широке подвір'я. Вас вітають молоді клени. Ви скручуєте направо й перед вами масив дваповерхового будинку з написом на порталі: „Учітєся, брати мої”... Це саме й є Українська Хлоп'яча Гімназія. На гамірному гімназійному подвір'ї повно ваших близьких і дальших друзів. Завважаєте поважного директора Романа Гамчикевича, або з поетично зав'язаною чорною биндою, обов'язково в шматяних капцях, директора Дениса Лукіяновича, чи корпулентного, в масивних кальошах, оригінала Михайла Грицака, або завжди усміхненого директора Степана Шаха. Ше ви не оглянетесь, як десь з'явиться з гурмою підrostків зворушливо добрий катехит о. Лев Несторович. О! я знаю, ви не видержали б, щоб ваша рука не згорнулася, як колись, автоматично в трубку, й ви гукнули б за плечима в нього: „Пукавка”! Катехит обернувся б, похитуючи добряче головою, й сказав би: „Но, не казав я вчора його мамі, що він дурний”... Скорими кроками ходив би там проф. Михайло Демчук, який на годінні математики кричав би до вас, що ви найбільший у світі ідіот, якого він вперше зустрів у житті, бо ви не знали б тягнути третього кореня з якогось там дробу. Ви напевно станули б на струнко перед розумним, поважним і характерним опікуном гімназійного пласту проф. Теодором Поліхою. Ви відчули б респект перед тими його очима, які проникали в вашу душу й знали далеко більше про вас, аніж припускали. Ви напевно ще сьогодні червоніли б, коли б він зустрінув вас на Францішканській з Іванкою Гик, Стефою Микитка чи Іванкою Співак і перший зняв би перед вами свій „габіг” для уклону. До вас напевно підійшов би під час павзи проф. Іван Мандюк з палицею в руці й тузином прецлів

на пальцях, торкнув би вас, уважливо оглянув би вас і вашу одєжу й не завагався б досадно кинути: „Ти, хлопе, вмий собі вуха й позастібай гудзики в штанах” Вас „пане добродію” прохолоджував би своїми „калмуцькими” алюзіями, проф. Богдан Шехович у вашому крикливому запалі, жуючи свою шинку чи мішанину. Ви знову боялися б „великого здавання” у проф. Євгена Грицака й ходили б до добрих катехитів о. Омеляна Мартиновича, або до о. Петра Голинського просити опіки й заступства під час конференцій. Вас напевно виводив би з рівноваги флегматичний проф. Тадей Росткович, що правою рукою писав би на таблиці виклади, заступивши собою написане, а лівою одночасно змазував би й при тому казав би: „Ще все ясне, як сонце, й легке”. Ми не боялися б ніякої польської літератури у проф. Богдана Загайкевича бо на початку години ми запитали б цього книжкового моля про якийсь київський патерик і він із запалом говорив би вам про це цілу годину, обіщуючи на наступну годину принести цікаві книги про це. В часі викладу історії на годині проф. В. Сологуба хтось напевно відозвався б нелюдським дисонансом, а проф. сказав би: „Нехай встане та худоба”! „Худоба” встала б і вияснила: „Прощу пана професора, то я позіхав”, а кляса стома голосами плакала б від сміху. Ви бачили б, як проф. Михайло Пашак, дрібного росту, втікає від гурту сьомаків і восьмаків на подвір’ї гімназії та йде поміж учнів першої чи другої кляси, щоб не виглядати, як молодший брат якогось із старших учнів. Ми напевно відвернулися б від польського прислужника Івана Кухти та гепнули б у його вікно кілька каменюк.

II.

По протилежній стороні вулиці Добромильської, в будинку філії гімназії на вузькому темному подвір’ї ви зустріли б нервового й крикливого проф. Осипа Лісікевича, задуманого поета й письменника Василя Пачовського, проф. Степана Малиновського, який з проф. Грехом заглядали часто до каварні Люля. Там же ви почули б від проф. Павла Волянського поради настирливим учням їхати до Канади чи Австралії телятам хвосту закручувати, а проф. Іван Мануляк постійно перекручував би ваші прізвища й шукав би в них етимології. А там далі ви пізнали б добре знайомі постаті професорів: Филимона Мелянка, музик Клима й Богдана

Вахнянинів, тактовного Романа Дублянищо, спокійного й розумного Михайла Проця, Степана Бобеляка, Євгена Форостину, Михайла Федевича, Івана Заяця, Платона Горницького, Осипа Кліша, Осипа Саса, Михайла Татуха, Теодора Коростіля, прихильника березової каші проф. Теодора Гозу, смакуна крейди проф. Теодосія Ставничого та ще декого з професорів, яких чомусь саме тепер не бачу перед очима своєї пам'яті. Пополудні під час руханки ви б знайшли в особі проф. Євгена Любовича доброго опікуна та взірцево скромну людину й педагога. Не знаю, чи видержали б ваші нерви, коли б ви зустріли свого довголітнього господаря кляси проф. Івана Поповського, якого я зовсім випадково зустрінув у Перемишлі на вулиці в липні 1944 р. Над містом висіла тоді тяжка гроза окупації. Опущений і якийсь безпомічний і розгублений шукав він у когось поради, бо не знав, що діяти. Ми оба втішилися нашою зустріччю. Нашу розмову глушив гуркіт німецьких танків, що тяжко котилися шляхом на Радимно. Професор питався, куди я їду. Я тоді й сам не знав. „Ех, а я мушу тут залишитися”, казав він заломаним голосом. Ми перекинулися словами прощання. По його обличчі покотилися дві грубі сльози людської розпуки й сховалися десь у великих його вусах. „Патер” плакав. Я тоді загубив навіть звичайні слова потіхи. Моє серце стануло п'ястуком у горлі й тріскало, здавалося, груди! Я скочив і погнався шляхом на Доброміль. Так, так дорогий мій Патре, наші греки тоді, так, як у Вас на годині, переходили річку Арарім, ще й досі не вертаються.

Не втерпів би теж довголітній терціян гімназії п. Дунай. Він зайшов би вас збоку й сказав: „А, ти Івасю, що тут робиш? Та ти, згрібна торбо, посивів і здядів”! Так, так, пане Дунай, обідніли ми трохи. Дістаємо цваєри кожного дня і з кожного предмету, з того часу, як залишили рідні пороги. Навіть Ви, пане Дунай, з паном директором тому не зарадите!

III.

А ось перед вами стрімка вулиця Баштова, засаджена густо розложистими каштанами. З одної сторони присівся під горою будинок бурси ім. св. Миколая, це Баштова 25, а з другої, напроти, пишається потужний будинок Українського Гімназійного Інституту – це Баштова 34. Коли зачинався шкільний рік, Баштова вули-

ця була, звичайно, повна людського гамору. На подвір'ях бурси й Інституту повно селянських возів, а на них новенькі куферки з колодками, свіжо вшиті сінники, околоти соломи, то що. Наші батьки зносять до бурсацького шпихліра щедрі дари української осені: капусту, картоплю, сливи, яблука, сало, муку. О, це приїхали Михайло Шуп'яний, Іван Кіцила й Фіта з Цьвіржі. Десь за возом сидить скулений, запихаючись калачем, кривошийка Годунька, повагом ходить із своїм зеленим куферком і новою колодкою, „батько отаман” Василь Гарцула й не знає, що йому робити. Ось вітається з вами бурсацький лірик-мрійник Юзьо Бакала зі Старої Соли; зносить торби Іван Горайський, „Абрумцьо” з Дикова. Когось шукає вже „полонителька” учнівських сердець і вічна кокетка, доїжджаючи з Хирова, Наталка Козловська. Андрій Федина зажурений заглядає під дверми Інституту, бо хоче знати, чи буде цього року інструкторувати, чи доїжджати. На подвір'ях Інституту крикливі поповичі трясуть сливки, а довколишні отці, їхні батьки, стоять гуртами й дискутують про підвишку місячної оплати за утримання дітей в Інституті. Нижче Інституту в довгого Крука звалює свої манатки Гомонко, в хаті слюсаря Бохенського, як звичайно, сидять уже Юзьо Гридовий, Трацьо й Пискір і грають у карти. Під числом 20 Баштової вулиці у пані Малиновської теж хтось внадився. Добра пані Зиблікевичева, що мешкає в тому самому домі, вітає нас, любачівців, питає про перебуті ферії, гостить калачем і наказує вважати на себе. Я знаю, яка в неї журба на серці.

Ви йдете на учнівську променаду на Францішканській вулиці, що вже кишить від обсмалених сонцем лиць. Там уже ходить Славко Михальчишин з Іркою Пасічинською. Влодко Федак – „Ляма” шукає погублених під час ферій зв'язків, пропонує якісь буфони, літературу, крутиться Славко Перейма з Лемківщини, Володимир Гоцький, Володимир Савчак і атлетичний „Павел” – Владзьо Мацьків, а навіть Сеньо Посіко й Гарабач із Мацькович шукають когось на корзі. На залізничному двірці ждуть на фіякра Фіка клясові карикатуристи Сіханський і Колодій, малюючи крейдою по стінах свої „офіри”. Ви вступаєте до книгарні Наукового Т-ва, де сердечно вас вітає п. Петро Шкурат, той, що завжди знаходив час на довгі дискусії з вами, що підсував цікаву книжку чи статтю. У „Народному Базарі” п. Люся Негребецька крутить пристра-

сно свою папіроску, захвалює книжки й шкільні підручники, а біля неї, як звичайно, невідступна в гостях пані Ірина Сенечко. Ви стверджуєте з приємністю, що вона стала після вакацій ще гарніша. Василь Качмар, Славка Липська з сестрою, Наталкою, півтоновий Василь Нагайський і худорлявий та вічно замріяний Павло Генгало, Стефко Гинилевич, складають біля „Ризниці” якісь нові революційні пляни. Ви заходите на „жидівське місто”, де в ці дні несамовитий натовп. Всі покупці тримають цупко гаманці в жмені, а всі купці говорять лиш українською мовою, щоб краще торгувалося. Словом — українська стихія грянула в ці дні на місто.

ІУ.

В неділю рано в шкільній авлі Богослужба. Молимося. Ваші думки розсіяні. Чогось таки тужно за зеленню левад і селом. Все вам видається задовго. Вам спішно на „десятку” до катедри, де співає хор семінаристок. Там напевно десь є Стефа Забродська, Ірка Перейма, Оля Шимків — там їх багато. Вони всі ваші знайомі, вони чогось всі такі красні, веселі, свої. Біжу щосили до катедри, як тільки закінчилася гімназійна Служба Божа. По дорозі стрічаю Катрусю Чверенко з промислово-кравецької школи. Вона каже, що затужила за мною. Я повірив би їй, як би не те, що чогось Шашаровський вічно крутиться біля її школи.

Пополудні берете „ліцентку” в бурсі та йдете до Дівочого Інституту на Татарську ч. 4. відвідати Асю Полянську чи Марусю Конів. А там довкола вас повно дзвінкого дівочого сміху. Ви чогось такі легкі, веселі, молоді. Ви пів світу згорнули б до своїх неспокойних грудей, у вас надії, пляни, радість. Самі ноги несуть вас швидко вниз попри Дяківську Школу, вітаєтеся з Андрієм Шалаєм із Жапалова, що зачинає там теж шкільний рік. Сходите серпентиною до Єпископської Палати, заглядаєте крізь щілину в паркані, чи там ще ті самі баскі блискучі коні до карети нашого єпископа, чи вже замість коней і карети стоїть авто в гаражі. Завертаєте вулицею Владичою назад на Баштову й вам заступає дорогу довжезний і потужний бльок Української Духовної Семінарії, де попід дах широка синя кафлева лента, а на ній міріади золотих зірок, так, наче б вони хотіли казати, що будуть освічувати пізніше тернисту й мученичу дорогу її професорів і питомців.

Поспішаєте до бурси, бо звідсіля і з Інституту вибираються на футбольні змагання нашого „Сяну” з місцевою „Полонією”. На спортовому грищі вам мало очі не вискочать за Турком, Лапічаком, Бушем, Гібалевичем, Федоровичем, Неофітою, Партикою чи Лозинським, слідкуючи, чи вони в „формі”. Так кінчиться перша неділя після вакацій. В понеділок починається нормальний шкільний рік, з твердим клясовим і бурсацьким режимом, що ніяк не може перешкодити заглянути за Стефою Микиткою, чи Марусею, які біля бурси й собі стріляють оком до нас.

Перші бурсацькі обіди в неділю чи понеділок вам не смакують. Засоромлена куховарка, красуня Ганя, біля вінди, дивується, чому саме паничі не з'їдають всього. О, ми тепер уже все з'їли б, коли б лише можна ще раз вернутися до бурси, чи Інституту та бути ще раз учнем „восьмої А”. Так дуже-дуже тужно за тими часами, тому й мило їх тепер згадувати.

Хіба б з якимось тупим бодем у серці заспівати:

„Ой, верніться літа мої хоч до мене в гості”!...

Від ліва стоять: Осип і Ірена СЕНЕЧКИ та проф. д-р Іван ОКОЛОТ. З права: проф. Михайло ДЕМЧУК – всі з Перемишля.

Проф. ТЕОДОР ПОЛІХА

В пам'яті всієї української громади міста Перемишля, а зокрема колишніх учнів та учениць шкільних заведень цього нашого міста, стоїть постійно, завжди жива й виразна постать професора Теодора Поліхи, учителя математики й руханки в українській хлоп'ячій гімназії та сердечного приятеля і опікуна гімназійного Пласту в Перемишлі.

Згадуючи про цю виїмкову людину, я постійно маю миле почування особливої людської поваги й респекту до постаті цього нашого учителя. Поліхи сьогодні не можна згадувати, як одного з цих, що ми їх колись знали. З професором Поліхою в'яжеться самотужки зворушливий образ того людського спомину, що заключає в собі всі елементи наших хлоп'ячих мрій і глибокий патріотичний порив нашого шкільного чаду в Перемишлі.

Своїм зовнішнім укладом, тактовною поведінкою та сердешним відношенням до учнівського середовища, ця людина ховала в собі небуденні елементи людської елегантії, що їх не завжди зустрічаємо в нашому буденному житті. Це саме тому проф. Поліха залишився в нашій пам'яті, гейби ідеальний примір доброго виховника, сердечного приятеля, а зокрема відданого провідника пластової молоді.

Проф. Теодор ПОЛІХА

Це саме тому певно проф. Поліха втішався серед учнів загальним респектом. Було прямо немислимим уявити собі, щоб на годині цього нашого учителя хтось відважився гукати чи блазнувати. В той час, як класові „скоморохи” виробляли на годинах науки у професорів Тайха, Фріцганда чи Кліма Вахнянина, то о-днак на годині проф. Поліхи навіть Ціханський прибирав поважну міну прямого респекту та мовчав.

Проф. Поліха був в Перемишлі не лишень добрим учителем та видним українським громадянином, але належав він зокрема до цих рідких і виїмкових людей нашого перемиського середовища, яких все особисте життя та відношення до українського середовища було вкладене у якісь тверді й точно усталені форми особистої самодисципліни, уважливості до других та незаперечного людського культурного себевияву.

Проф. Поліха був з природи мовчаливий, спокійний та завжди вирівнаний. Мав він не лишень усі прикмети доброго товариша, але як людина та вчитель, Поліха був для молоді прямо живим приміром людського такту, життєвої зарядності та зокрема прямого й не скомплікованого характеру.

Українське середовище княжого українського Перемишля, респектувало проф. Поліху, а зокрема любила його шкільна молодь за його прямолінійність та уважливість до цих дрібних щоденних форм, які чинять будні людського життя якимись приємнішими та більш цінними. Скільки то нераз було радості та втіхи між учнями, коли вони, ідучи вулицею в жіночому товаристві, зустрівши його, одержували замашистий поклін від нього.

Будучи опікуном гімназійного „Пласту” в Перемишлі аж до його дефінітивної ліквідації польськими поліційними властями, проф. Поліха присвячував значну частину свого вільного часу, саме цій молодіжній організації. Він то сам постійно влаштовував пластові прогульки гімназійного Пласту по цілій Перемищині та ними особисто проводив. Знаючи докладно історію українського Перемишля та околиці, людина ця водила пластову молодь по всіх закутинах і звалищах давньої нашої історичної величі та слави. Він постійно вмів нав'язувати науку пластового теренознавства зі славним минулим нашої давньої історії української Перемищини.

В хаті проф. Поліхи при вул. Татарській, а опісля вже на За-

сянні, пластуни здавали свої іспити куховарства, де дружина професора була невідлучним помічником кулінарської штуки. У пластову молодіжну організацію, проф. Поліха постійно вкладав своє людське серце.

Тому саме ліквідацію гімназійного Пласту в Перемишлі, прийняв Поліха, як свій великий і діючий удар. З того то часу він стається ще більше замкненим у собі, знаючи добре про це, що його провідний пластовий актив перейшов у підпілля УВО, тому то турбувався наш професор непевною долею своїх учнів та був гордий з того, що його багатолітня праця не пішла намарне. Спорт був постійним і улюбленим зайняттям проф. Поліхи. Він завжди дбав про своє фізичне здоров'я, вперто вправляв засади шведської гімнастики, – біги та мет кулею. Його особиста участь у веслових змаганнях „Сянової Чайки” в Перемишлі та інших спортових імпрезах того роду, надавала таким виступам окремого значення і все ці імпрези мали свого численного глядача.

Продовж мого довголітнього перебування з проф. Поліхою, я ніколи не бачив, щоб ця людина колись сміялася, так би мовити „від вуха до вуха”. Лиш десь часом під його старанно илеканим вусом промайнув легкий усміх і це майже було все, що ми рідко бачили у нього. Коли однак Василь Партика, бувало, починав голосно говорити своєю завадіяцькою мовою перемиського „кіндруса”, тоді вже проф. Поліха реготався до загибуні. У пластових далеких маршах було завжди дуже приємно йти в такому гурті, де була ця мила людина. Тоді якось самотужки створювалося почуття того зв'язку, який домінує між провідником і добре зіграною молодіжною громадою.

Коли натиск польських адміністративних чинників на українську гімназію постійно штивнів і на доручення львівської Шкільної Кураторії учні української хлоп'ячої гімназії в Перемишлі кожного року мусіли брати участь в річних обходах незалежності Польщі в дні 11-го листопада, тоді то на рефератах „підстреленого” Кухти, Фріцганда, Тайха чи Хабла, – учні постійно совгали обувою по долівці та кашляли все так голосно й гуртово, що майже нічого не було чути з того, що говорилося тоді зі сцени в часі такого офіційного обходу.

Котромусь з директорів гімназії прийшло тоді на думку дати такий реферат проф. Полісі. Тоді, пам'ятаю, професор, вийшовши

на сцену, почав рівним голосом: Мені тут казали сказати таке: І після того йшло дуже сухе й незугарне вичислювання якихсь там польських геройств. Ми тоді всі знали, що виступ професора Поліхи на такому гімназійному збіговищі — це вимушена форма, наказана польськими окупаційними властями. Всі учні співчували своєму професорові й ніхто навіть не важився ставити його у позицію репрезентанта полонізаційного польського млина.

У 1924 році польська поліція в Перемишлі арештувала проф. Поліху. Після цього його звільнено з учительської посади в українській хлоп'ячій гімназії в Перемишлі. Причиною цього був факт, що один із вбивників директора Матвіяса, поранений в часі атентату, заволікся до хати проф. Поліхи, де він уділив йому першої помочі. Маючи двоє дітей і жінку на удержанні, проф. Поліха залишився несповідано без будьяких засобів до життя. З того часу він почувався дуже прибитим та у своїй поведінці стався ще більше замкненим в собі та обережним. Шойно після пів року, повернено його назад на посаду вчителя математики та руханки.

З двомісячного перебування проф. Поліхи в перемиській тюрмі, залишилася дуже характеристична історія. Посаджений польською поліцією між злодіїв, проф. Поліха зустрівся з їх ворожою настановою до себе. Після короткого однак часу, своїм окремим підходом, захопив злодіїв до того ступеня, що вони вибрали нашого професора камерним війтом, а славний „касяж” Франьо Кубрак з Перекопаної по виході з тюрми, все при зустрічі на вулиці, кланявся проф. Полісі прямо в пояс. Коли бувало Василь Партика запитав одного разу чому він так робить, то цей відповів: „Браце, то ест цвани хлоп і варта цалуем рончкі”. Таким то справді був наш професор.

Єдиним довіреним і близьким приятелем проф. Поліхи в Перемишлі був його шкільний товариш, єпископ-помічник в Перемишлі Владика Лакота. До нього то часто заходив проф. Поліха на дружні розмови. Ще у Львові в часі університетських студій, проф. Поліха брав чинну участь у громадському житті міста Львова. Він належав до Академічної Громади, був членом виділу „Сокола” та брав участь у визвольних змаганнях 1918/21 років.

В українській хлоп'ячій гімназії в Перемишлі почав проф. Поліха учителювати з початком шкільного року 1912/13, навчаючи математики, фізики та руханки. В Перемишлі належав він до

всіх культурно-освітніх товариств та установ. Був довгі літа головою перемиського „Сокола”, „Учительської Громади” та членом виділів „Рідної Школи” і Українського Дівочого Інституту.

Після приходу німців до Галичини, проф. Поліха учителював деякий час в українській гімназії в Ярославі, де діймаюче переносив матеріальні нестатки воєнного часу. Навіть у такому воєнному тяжкому часі – людина ця не затратила своєї давньої форми й притаманної йому елегантії по відношенні до людей. Після того в 1942 році переноситься він на сталий побут до міста Чорткова, де працює на пості директора української гімназії. Коли большевики поверталися знову до Галичини, проф. Поліха рішився залишитися в Чорткові. Тут жив він у скрайній матеріальній нужді.

Втративши дружину, проф. Поліха почувається цілий час дуже осамітненим і духово прибитим. НКВД не щадило йому своїх переслідувань, знаючи докладно про його минуле. Однак проф. Поліха оминув якимось щасливо процесу „ліквідації ворогів народу”.

Окружними дорогами з Чорткова прийшла вістка, що проф. Теодор Поліха помер дня 15 грудня 1963 року на 79 році свого трудолюбивого життя. З його смертю зійшла в могилу людина великого такту, доброго серця, наш добрий учитель та українець – патріот, якого постать і праця дали моему поколінню живий приклад того, яким повинен бути той, якого доля заставила виростати молодь, що опісля взяла міцно в свої руки керму нашого політичного й громадського життя.

Нехай ці незугарно кинені стрічки про проф. Поліху залишаться скромною грудкою землі від тих, які його безмежно любили й шанували.

„ПАТЕР”
(Проф. Іван ПОПОВСЬКИЙ)

Кожного року, коли моя доня починає свої різдв'яні ферії, по міських завулках принадно пахне ялицею, тоді мені все чогось вперто думається школою. В життєвому промежку кожного чоловіка шкільні часи належать до найбільш ясних днів життя. Моя думка якось так мимоволі летить тоді до нашого княжого міста Перемишля, де я провів найкращі дні своєї молодості. Густо-часто в мене зроджується така мрія, і тоді хотілося б мати якусь таку могутню силу, що ладна була б завернути пройдені вже літа. Я тоді знову став би учнем восьмої „Б” класи, української хлоп'ячої гімназії в Перемишлі, де опікуном класи був проф. Іван Поповський, якого учні за його добряче серце, батьківську дбайливість і опіку звали батьком, а з латинська „патром”.

Проф. Іван Поповський належав до тих популярних професорів учительського збору української гімназії в Перемишлі, який своєю оригінальною зовнішністю постійно звертав на себе окрему увагу. Його довгі, завжди дбайливо плекані вуса та лиса, як гарбуз голова, давали неоднократно причину до злосливих учнівських приповідок та жартів. Однак людина ця своєю рішучою поставою та прямо батьківською добрودушністю здобула собі в учнів повний респект та зокрема їх серце.

„Патер” вчив в українській хлоп'ячій гімназії – латину та греку. Довгі літа навчання цих предметів привели до того, що „Патер” знав Гомерову „Іліяду” та „Одіссею”, чи твір якогось там другого Лівія прямо напам'ять. Вже тоді „Патер” знав дуже добре, що з його латиною та грекою ми у світі не зайдемо далеко. Тому то він своїми постійними алегоріями з життя античних народів вправно коментував сучасність. Коли в моментах „Патрових” алегоричних коментарів хтось в класі підносив руку, на знак того, що має своє завваження, тоді „Патер” звичайно запитував: – „Чого там хочеш?”. І тоді вставав котрийсь із класових „скоморох”, звичайно Володимир Ціханський або якийсь Колодій і випалював:

— Чи пан професор знають, що вчора в Бурсі св. Миколая була поліційна ревізія?

В таких моментах „Патер” все видимо бентежився він поспішно саджав Ціхановського в лавку, з розмахом записував йому „мурованого цваєра”, скоро біг до дверей і відчиняючи їх наростіж, заглядав пильно в обі сторони коритаря чи хтось непокликааний не чув запиту й з видимим неспокоєм продовжував дальше свою лекцію. Дзвонив дзвінок на перерву — „Патер” поспішно виходив з кляси й добряче завважував: „Хлопці не будьте дурні, бо нині то вже стіни мають вуха”. На другий день клясова „пантофлева пошта” поширювала вміло й зо смаком розмальовані образки, що зображували клясові стіни з довгими поліцейськими вухами.

До пересади лояльний до всякої гімназійної влади, „Патер” мав свою систему й ідею при навчанні свого предме-

ту. Він у ролі господаря кля-
Проф. Іван П О П О В С Ь К И Й
ур. 7 травня 1878 року., помер дня
си постійно вкладав своє люд-
30 березня 1951 р. в Перемишлі
ське серце і все чинив в тому
на 73 році життя.

напрямі, щоб в клясі всі одержували задовільні ноти на конференціях. Одним словом, він був справжнім захистником учнів. Коли тут і там хтось у його клясі недомагав у якомусь предметі, то „Патер” всіми силами своєї вимови старався переконати своїх товаришів-учителів, що хлопці тут і там лиш забалухалися і скоро поправляться.

— Ти, Партика, копаєш на спортовій площі м'яч дуже добре, але знаєш, наука є перша, — казав бувало наш „Патер”. І Василь Партика, знаменитий грач „Сяну” у копаному м'ячі діставав у проф. Поповського першу клясу з латини та греки.

Коли приходили Зелені Свята, всі учні української хлоп'ячої гімназії ішли традиційно рядами у маніфестаційному поході цілої Перемищини на могили поляглих українських вояків у селі Пикуличі біля Перемишля. Тоді то „Патер” формував обов'язково свою клясу у чвірки. Постійно наказував нам „крити” в рядах, вічно рахував число присутніх і у проводі своєї клясової групи гордо маршував з багатотисячною громадою українців, які тоді йшли на пикулицький цвинтар, щоб віддати свій поклін тим, які впали в боротьбі за волю України.

Коли, бувало, когось не було на маніфестації Зелених Свят, з тієї кляси, де „Патер” був господарем і опікуном, то на другий день, вже в школі на годині латинської мови „Патер” проводив окрему гутірку про громадські обов'язки людини. Він тоді зокрема підчеркував, що чоловік повинен розложити собі час зайнять свого життя так, щоб мати можливість брати участь у всьому тому, що нас українців, як зорганізований гурт відзначає.

— „Аякже, Федина, це відноситься і до тебе” — казав бувало професор. Тоді „Шкварок” засоромлений вставав зі шкільної лавки, щось там незадоволено мурмотів собі під носом на своє оправдання, — мовляв доїжджаючи не мусять їхати в неділю до Перемишля. „Патер” однак в таких випадках ніяких оправдань не приймав.

Проф. Іван Поповський — це син незаможного селянина зі села Королівка на Поділлі. Свої гімназійні студії закінчив він в утравістичній гімназії в місті Бучачі в роках 1896 до 1902. З приводу матеріяльних нестатків у себе дома, користає він з допомоги оо. Василіян, які в той час у місті Бучачі вели окрему бурсу для незаможної селянської молоді. В цій бурсі проф. Поповський сповняє ролю інструктора. Після матурального іспиту проф. Поповський записується на філологічний факультет львівського університету, де знову тяжко бореться з матеріяльними труднощами, заробляючи собі лекціями на прожиток та шкільні оплати.

По закінченні університетських студій в роках 1902-1906,

„Патер” одержує свою першу учительську посаду в українській гімназії в місті Бучачі. Восени 1913 р. львівська Шкільна Кураторія переносить його на посаду учителя класичних мов до української хлоп’ячої гімназії в Перемишлі. З того часу проф. Поповський вчить в Перемишлі повних двадцять п’ять років аж до свого остаточного переходу на емеритуру в 1938 році. Не знаю чи є десь сьогодні якийсь перемишлянин, щоб не знав цієї характеристичної постаті учителя і доброго опікуна молоді проф. Івана Поповського „Патра”.

Мимо переходу у т. зв. „стан спочинку” вічно живий та рухливий „Патер” не хотів залишитися без зайняття, тому переходить він на посаду книговода до кооперативи „Надія” в Перемишлі. Першу большевицьку окупацію нашого княжого міста проф. Поповський переживає у постійному сполосі. Вже тоді його нерви не витримують. З приводу постійних турбот та непевності за своє завтра, проф. Поповський з дружиною зачинають хворіти. Однак в той час „Патер” збирає свої сили й вчить української мови в жидівській десятилітці в Перемишлі. За часів німецької окупації Перемишля в 1941-42 рр. працює він книговодом в Дешевій Кухні, а в 1943-44 рр. наш „Патер” викладає знову класичні мови на матуральних курсах в Перемишлі. Найгірше горе для проф. Поповського принесла „людова Польща”. Він тоді вже літня людина не має сили перенести постійних шикан.

Літом 1944 року над Перемишлем висіла тяжка гроза евакуації. Німецькі танки гуркітливо їхали вулицею Францішканською, прямуючи на захід. Тоді одного дня зустрів я мого доброго вчителя, проф. Івана Поповського „Патра” на якійсь бічній вулиці. Він зажурений, видимо шукав у когось поради. Я тоді не мав змоги дати йому будь-яку раду, бо сам її не мав. Ми перекинулися якимись банальними словами прощання. З „Патрових” зіниць покотилися дві великі сльози й виразно сховалися у його вусах.

Цілий час моєї дороги аж до Криниці давив моє серце якийсь невтишний жаль за цією людиною, яка давала нам своє серце й наказувала нам, щоб ми були добрі й дужі. В 1950 році проф. Поповський тратить дружину, а рік пізніше, бо 30 березня 1951 вмирає в Перемишлі на 73 році свого життя. У постаті проф. Поповського кожний перемишлянин втратив правдивого „Патра” та великого приятеля української молоді.

Т Р А Г Е Д І Я В О Р Е М Л А З І

(Проф. д-р Євген ГРИЦАК)

Як вже у Мульовому саді на перемиському Знесінні по ночах виспівували голосно солов'ї, то тоді вже низьким руслом Сяну, десть зі сторони Кругля, вечорами виразно сотався гамір сільських лук. На вулиці Баштовій в Перемишлі в той час скапували білим квітом каштани й виразно стелили нам дорогу до літніх ферій на батьківських загородах.

З того то часу нашої учнівської радості минуло вже багато довгих і часто дуже прикрих літ нашого життя. На крутих дорогах наших вандрів пропало багато наших шкільних товаришів та дуже близьких друзів. Всі ми виразно заважуємо, що під обухом сірої чужини наші перемишляни з прямого обайдужіння, майже поголовно погубили поетичні дитирамби свого колишнього ходу. З останнього вчительського збору, воєнна завірюха й собі взяла криваву дань жертв. Десть лиш по завулках чужих міст живуть ще фізичні та духові недобитки перемиського клану, що ще й досі творить для мене зворушливу примару наших шкільних часів та спосочену тінь моїх молодечих мрій.

Мимо всіх фактичних спустошень, яких доконала чужина у людському середовищі перемишлян, я чогось ще й досі лелію свою теплу мрію про людей перемиського крикливого гурту. З ними ж я топтав стежки Перемишля продовж найкращих літ своєї молодости. Перемишль співав нам тоді своє голосне осанна на життєві дороги, і тому це місто якось самотужки залишилося містом наших молодечих мрій.

Це тому всі ми з почуттям глибокого людського обожання продовж усе наше дозріле життя повертаємося своєю думкою до наших добрих учителів. Це ж бо під їх проводом тужив і дозрівав наш світогляд та виразно кристалізувалися наші життєві ідеї, що стали потім єдиними семафорами на стежках нашого твердого часу.

У простірному засягу людської думки лежать по далеких континентах могили наших добрих учителів. Густо-часто, якось так гейби самотужки наша думка летить до них, бо в глибині

душі зривається почування звичайної людської вдячності та глибокої учнівської пошани. Теж і головним мотивом до написання цих рядків є невтишне бажання положити символічні квіти вдяки на незнану могилу того, який дав нам зі себе так багато.

Немає вже сьогодні між нами ані доброго „Патра” – проф. Івана Поповського, ані поважного та розумного проф. Романа Дубляниці. Помер у скрайній нужді в Україні загальнолюблений наш учитель проф. Теодор Поліха, зійшов передчасно зі світа і проф. Михайло Демчук, немає вже між нами й живого символу Перемишля тут на чужині – проф. Богдана Загайкевича. У крутіжах воєнного часу загинув і проф. д-р Євген Грицак.

З пошаною проф. д-ра Євгена Грицака, учителя української хлоп'ячої гімназії в Перемишлі, в'яжеться зворушливий учнівський спомин з ділянки наших основних студій рідної мови, української літератури та українознавства взагалі. Багатьом з нас

залишилося з цієї ділянки лиш то, що ми навчилися від проф. Євгена Грицака, і під його проводом і вказівками. Проф. д-р Євген Грицак був знаменитим українознавцем-ерудитом, літературним критиком та публіцистом, який мав змогу дати учневі багато.

Ми всі тут на чужині, живучи у бездушному світі матеріалізму та погоні за грошем, якимось самотужки затрачуємо поволі серце до всіх особистих трагедій, нам близьких людей. Як дуже часто байдуже проходимо попри символи нашої величі, скарбів та людської гордості. Це певно тому перемишляни не завважили зовсім виданої й написаної серцем книжки – спомину пані Людмили Грицак, дружини покійного нашого професора.

Оці мої рядки про проф. д-ра Євгена Грицака є радше спон-

*Проф. д-р Євген ГРИЦАК
згинув на Славаччині з рук
партизан, в 1944 році.*

танним учнівським поклоном для тієї людини, яка все своє життя присвятила справі виховання того покоління до якого належу й я. А моє покоління перемишлян було гордістю українського міста Перемишля, воно опісля в дуже трагічний час нашої історії з безприкладною погордою смерті, гордо й відважно несло прапори нашої боротьби за найвищі національні права не лишень самої Перемищини, але й за національне обличчя всієї української спільноти. Проф. д-р Євген Грицак є посередньою формуючою силою того процесу. Він залишається в нас цілопальною жертвою боротьби України за наші права.

Проф. д-р Євген Грицак – це син народного вчителя з Радехівщини. Гімназійну науку закінчив він з відзначенням у місті Тернополі. У Львові студіював він на філософічному факультеті, спрямовуючи головну свою увагу на ділянку лінгвістики та українознавства. Свій докторат здобув проф. Грицак у Кракові з відмінними відміченнями. Після цього вже в шкільному році 1913/14 починає він учителювати в українській хлоп'ячій гімназії в Перемишлі. Ця виховна інституція продовж довгих літ свого існування мала все добре ім'я. Там не могли втриматися учителі з низькими кваліфікаціями. Саме тому проф. д-р Євген Грицак відразу ввійшов у ряди учителів виховників високої марки й наукового стажу. Ці кваліфікаційні прикмети учителя, проф. д-р Грицак дуже пильно стеріг та ними, як людина гордився.

Мені так виразно ще й досі залишилися в пам'яті навіяні сердечним теплом оповідання – спомини покійного проф. Богдана Загайкевича про його завзяті дискусії на літературні й мовні теми з проф. д-р Євгеном Грицаком, які довгий час зі своїми родинами мешкали в одній камениці в Перемишлі. Ми завзято, бувало, продискутовували всяке з мовної і літературної ділянки. Часом було так у нас, казав Небіщик, що між нас падало деколи „злісне” дискусійне слово „дурень”. Тоді ми вже розходилися і не говорили до себе продовж кількох днів. Коли гарячка дискусійної бурі проходила, тоді наші жінки зводили нас знову до купи й ця наша наукова „молотьба” починалася далше. Д-р Грицак за той час успівав прочитувати додаткові джерела на підтвердження свого погляду. Свої оповідання про проф. Євгена Грицака, проф. Загайкевич закінчував своїм звичайним ствердженням, мовляв дікаво було жити з людиною, якої основний життєвий інтерес і

ввесь світ науки заключався у проблеми української мови, нашої літератури й критичного підходу до появ українського літературного світа”.

В часі першої світової війни та приходу москалів до Галичини, проф. д-р Євген Грицак перебував на феріях у свого брата Юліяна, в селі Синькові, де брат був директором школи, і відступаючи в 1915 р. москалі з Галичини, саме із тієї школи забрали проф. Грицака як закладника. Почерез Луцьк проф. д-р Євген Грицак із іншими закладниками, опинився в Києві. Там по довшому поневірянні влаштувався він на посаду вчителя. Большевицька революція загнала д-ра Грицака в підвали ГПУ. Тут допоміжним і опікунчим духом, часто незарадним у практичному житті проф. Грицака, стає його дружина п. Людмила, яка вміла обставини тодішнього життя нагинати до спільних потреб, знаючи відносини на східних областях України краще, як їх знав проф. Грицак.

Побувши деякий час після звільнення з тюрми, директором гімназії в селі Могильна, гайсинського повіту на Поділлі та відмовившись від запрошення проф. Драй-Хмари стати професором Кам'янець Подільського Університету, проф. д-р Євген Грицак із надзвичайними труднощами повертає на свою вузку батьківщину – Галичину.

Шойно в шкільному році 1923/24 проф. д-р Євген Грицак знову опинюється в місті Перемишлі й тут одержує становище викладача в українській хлоп'ячій гімназії. Тут вчить він української мови й літератури, викладав грецьку та латинську мови та почав вчити відносно нового предмету в гімназії – логіки.

Наукова й журналістична праця проф. Євгена Грицака велика та різноманітна. В 1924 році в журналі „Учительське Слово” надрукував він свої спомини про шкільництво на т. зв. „Рядянській Україні”, де описав він свої враження з праці на виховному полі. Спомини ці вийшли опісля осібною книжкою п. н. „Під червоною владою”. Книжка ця в свій час викликала бурю нападів на її автора у таборі галицько-большевицьких ступайків.

Основним заінтересуванням проф. д-ра Євгена Грицака було все мовознавство та українська література. З тими то ділянками своєї наукової праці д-р Грицак не розходився ніколи. Він на спілку з проф. д-ром К. Кисілевським видав в 1931 році польсько-український словник та на відворот. Мовознавчі праці та короткі

Його замітки на мовні теми та статті появлялися постійно в журналі „Рідна Мова”, що виходила в Варшаві під редакцією проф. д-ра Івана Огієнка, під цю пору митрополита Української Православної Церкви в Канаді. На мовознавчі теми д-р Грицак писав рівнож постійно статті до львівського щоденника „Діло”, як і на ці теми поміщував статті в перемиському тижневику „Український Голос”, що його редактором був тоді проф. Д. Грегोलінський.

Проф. д-р Євген Грицак належав до т. зв. „книжкових молів”. Була це людина незвичайно талановита, а при тому працююта та пильна. У своїй роботі — солідний та упорядкований. У найменші свої наукові твердження збирав постійно обширні бібліографічні дані та джерела, готов постійно боронити своєї позиції там, де того треба було.

В перемиській хлоп’ячій гімназії ця людина вчила мене аж три предмети. Продовж цілого часу навчання за три довгі роки я ніколи у цієї людини не успів дістати в класі т. зв. „першої класи”. Коли й виучував я завдану лекцію на всі боки та плинно відповідав на питання, то однак проф. Грицак переривав мені, мовляв: „Та ти мені ще вживаєш свого жапалівського „юж”, — чого у мене ніколи не було й я сівав неславно на своє місце з добірним „цваером”, а класа ревіла з радости. Часто, бувало проф. д-р Грицак сипав мені й по три „цваери” на день. І тоді в його системі навчання треба було прочитувати поновно ввесь матеріял та поза годинами здавати то „мале”, то знову т. зв. „велике здавання”. Коли після того всього й цієї тресури на річному свідоцтві одержував я в нього ноту, дуже добре, то при нагоді з усміхненим обличчям повного задоволення, проф. Грицак запевняв мене, що то сталася дуже „трагічна” помилка.

Треба тут признати, що у всіх кінцевих оцінках учнів, був проф. Грицак дуже оглядний та справедливий. Він гонив людиную — учнем продовж року в несамовитий спосіб. Винаходив постійно способи, щоб примусити до студіювання та читання книжок, на що головню він звертав увагу в учня, коли йшлося про цілорічну його оцінку.

Проф. д-р Євген Грицак, хоч і малого росту, вмів у класі втримувати лад і порядок. Легко давав собі раду з класовими „скоморохами” та сміхунами. Навіть такі з них, як Володимир

Ціханський та Колодій в „восьмій Б” притиснені його системою „сідай собі поганче”, мусіли слухати уважно того, про що говорив на годині науки проф. Грицак.

– Та ти хлопча ще й донині не позбувся свого поганого „юж”, казав, бувало, проф. Грицак до клясового „форцуга” – першуна, Андрія Федина. І тоді заскочений „Шкварок” діставав „замашистого цваера” і обов’язково мусів приготувлятися до „великого здавання”. Всі в класі тоді дослівно ревіли зо сміху. Розгублений Федина, намагався переконати всіх, що то нападсть на чистій дорозі, але воно нічого звичайно не помагало. Не все міг задержати серйозне обличчя й сам наш професор.

На години науки приходив проф. д-р Євген Грицак завжди дуже солідно приготований. Він все мав виразний плян того, що мав подавати учням на годині науки. Свій предмет подавав він у класі у плинному монолозі. Лиш раз у році, коли день Першого Листопада – роковини зриву Українського Народу до своєї самостійності – припадав на будний день тижня – д-р Грицак пильно писав собі за клясовою катедрою і всі тоді сиділи тихо. Ми всі тоді знали про що йдеться і з відповідним респектом поводитися. Дуже часто д-р Грицак сам створював у класі дуже комічні ситуації, що зокрема відпружувало клясову атмосферу та чинило само навчання легшим.

Після розвалу Польщі, за часів німецької окупації, проф. д-р Євген Грицак вчив в українській гімназії в Ярославі. Там зустрічав я його дуже часто. Його настрої однак вже тоді не були такі, як колись в Перемишлі. У його спостереженнях відчувалася якась мінорність. Він вже тоді турбувався синами, не знаючи, що станеться з ними та яке їх призначення у воєнному часі. В Ярославі проф. Грицак мусів переносити всі негоди воєнного часу. А тоді не все було подостатком харчів та потреб щоденного вжитку. Мимо цього людина ця наполегливо працювала далше над мовними проблемами української мови, що було змістом і великою частиною його життя. Коли большевицькі фронти поверталися знову на захід, тоді проф. Грицак з родиною виїхав через Криницю на Словаччину, де якраз точився у повному розмаху – молох большевицької партизантки й на неї то саме напоровся наш професор.

Був прекрасний осінній день 22-го жовтня 1944 року. Проф.

д-р Євген Грицак перебував того дня з групою інших втікачів у словацькому перехідному таборі для втікачів у місцевості Оремлаз. Того дня десь з поблизького ліса ввійшли до таборового будинку большевицькі партизани. Переглянувши уважно присутніх, вони з місця заарештували проф. Грицака, кооператора Бенювського та ще кількох людей, які тоді були в таборі. Всіх їх поспішно вивели, під зброєю готовою до стрілу – до поблизького ліса. З усіх арештованих ніхто не повернувся до табору, крім Бенювського й нежданого мені з прізвища молодого холмшак, який заімпував большевикам своєю плинною російщиною і з тої причини вони його відпустили на волю. По інших арештованих загинув всякий слід. До сьогоднішнього дня ніхто не знає, де поділися приарештовані тоді люди. З ними пропав теж і проф. д-р Євген Грицак. Треба припускати, що большевицькі злочинці його там таки в лісах замордували. Звільнений партизанами холмшак оповідав, що при проф. Грицакові партизани знайшли світлину його сина в уніформі Української Дивізії і цей факт зводили опісля люди, як головну причину смерти нашого професора.

Родина Грицаків випила свою чашу воєнного горя до самого дна. Вже тут на еміграції – в Нью-Йорку помер ненадіжно на 33 році життя молодший син проф. Євгена Грицака – Павло, надійний та талановитий історик великої кляси. Він же й дивізійник, який під Бродами попав у большевицьку неволю та пройшовши неймовірну її Одиссею, щасливо по трудах дістався до Німеччини й з мамою опісля прибув до Америки.

Трагедія словацької місцевини Оремлаз – забрала з рядів українського наукового світа – людину великих спосібностей, доброго та солідного виховника молоді й незаперечного українського патріота.

ШЛЯХАМИ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕМИШЛЯ (Пам'яті проф. Романа Дубляниці)

Дитячого голосу, що майже кожного дня продовж року заповняє подвір'я сусідньої школи, я звичайно в будні дні майже не зауважую. Коли однаке приходить зима й на закрутах вулиць продають вже ялинки, а в повітрі пахне Різдвом, тоді голос шкільної дівчини мене чомусь непокоїть. Мені тоді пригадуються школа й пройдені дороги мого дитинства. Серед усіх теплих і до краю зворушливих споминів нашої молодости, які зокрема у різдвяний час безжалісно торгають нашим серцем, належать безперечно згадки про наші шкільні часи кожного з нас. І скільки разів не приходилоб до нас Різдво Христове, то кожного разу моя думка кружляє у світі українського круга моїх товаришів з української гімназії у Перемишлі. Коли приходить ся говорити чи думати про Перемишль, то якось мимо волі годі оминати своєрідної поезії та скочних дитирамбів і чуттєвої розгублености. Людина тоді стає впертим мрійником.

Проф. Роман ДУБЛЯНИЦЯ

Доволі великий гурт колишніх учнів, учениць та учителів українських шкільних заведень нашого княжого міста Перемишля, які живуть сьогодні по цей бік океану, є завжди предметом окремого зацікавлення та теплої згадки усіх без виїмки перемишлян. Стрінувши випадко-

во навіть найдрібнішого перемишлянина, я особисто мав завжди приємне почування близького земляцтва, що переходить подекуди у характер сердечного родинного зв'язку. Це до деякої міри є навіть природним явищем, бо перемишлянин сьогодні, по довгих роках нашого виходу зі школи та рідної землі, стався не лише видимим і живим синонімом давньої сердечної дитячої дружби, але він теж викликає в людській уяві тих, що мають будьяке відношення до українського Перемишля – образу тієї великої, багатогранної громади людей, яких ще й досі лучить в одну духову цілість славна традиція доброї, патріотичної і виховної української школи. Незаступимий, всеціло відданий молоді й українській справі учитель-патріот і виховник був окрасою і гордістю школи.

Зі згадкою про виховні заведення Перемишля перед нашими очима проходять сьогодні такі школи, як Українська Хлоп'яча й Дівоча гімназії, Учительський Семінар, Духовна Академія, а з ними впарі вторують Бурса ім. св. Миколая, Дівочий і Хлоп'ячий Інститути, Дешева Кухня, Бурса ім. С. Петлюри, Дяківська Школа та промислові шкільні заведення княжого міста Перемишля. Усі ці школи й допоміжні научні заведення, разом взяті, творили з цього міста велику, багатогранну кузню людських характерів. Українські школи Перемишля виховали тисячі українських патріотів, громадських діячів та науковців, які у нашому політичному житті та на суспільно-громадській і релігійній ниві відіграли великанську роль.

Згадуючи сьогодні про український Перемишль, кожний з нас який провів там свої найкращі роки молодости, має повне право бути навіть дуже сентиментальним. – Краса міста, рідна атмосфера та дуже сприйнятливі життєві обставини завжди давали до того повні підстави. Брак чуттєвого чинника відносно Перемишля я вважав би навіть неприродним явищем. Перемишлянин при згадці про своє місто мусить знову любитися в якійсь Наталці Козловській, фліртувати зі Стефою Микиткою, заглядати за Іриною Сенечковою чи „Цьопою” Паліїв. Він мусить до загибелі реготатися на годині о. Лева Несторовича, виробляти збитки на годині проф. Поповського та ходити на сплетні до Люсі Негрибецької у „Базарі”, робити революцію з Нагайським, Влодком Федком та Василем Качмарем. Все це ще так недавно, гейби вчора було змістом нашого життя, духом перемиського середовища.

Воно мало свій блиск, глибокий зміст, життєву ціль, вагу й понад усе незаперечний ідеалізм і поезію. На її звук тепер самі від себе руки складаються у молитовний захват, що сьогодні по роках переходить чогось у моментальне зникання, жаль і тугу. Пишучи про Перемишль, саме у святковий час Різдва Христового, якимось думается людськими постаттями, за якими все стоять яскраві й привабливі образи багатоколірної веселки, що то в ній було заховане саме серце нашого Перемишля. В українському середовищі цього міста було приховане це чудодійне тепло рідного порога, що ще донині гріє наше серце на дорогах чужини.

Не знаю чому, але у постатях моїх знайомих з Перемишля, які живуть сьогодні тут на чужині, я звик добачувати малий скравок перемиського світу, а подекуди і витинок тяжкого періоду нашої історії сучасного покоління Перемишля і околиці. Здається, що лиш тому сьогодні й Петро Шкурат і Євген Борис і Андрій Федина з Деберою, Шуп'яним та „Жидівською вірою” Ромком Паладійчуком і сотнями других перемишлян – це імітація того Перемишля, за яким всі тужимо. Хіба ж імена Євгена Зиблікевича, Володимира Савчака, інж. Станіміра, проф. Бульчака не говорять самі за себе? Вправді не багато залишилося вже тут професорів української гімназії з Перемишля. Десь тут і там майне вістка про того чи другого нашого вчителя. Не багато з них мало нагоду продістатися на Захід. Знаємо, що в Америці живе наш дорогий учитель Б. Загайкевич. (Помер 20 серпня 67 р. і похований на українському православному цвинтарі – Пантеоні, в Бавнд-Бруку, Н. Дж. Прим. складача). З притаманною собі впертістю, життєрадістю, держить ця ходяча енциклопедія гордо емігрантські прапори, ладний завжди приложити свою досвідчену руку до кожного доброго діла.

Коли сніги сьогорічної зими вкриють перемиське Знесіння, а вулиці Баштова й Татарська забілють вже зимою, тоді ми всі сідатимемо на чужині до Святої Вечері. У цю хвилину підемо знову до нашого Перемишля. Своїми думками будемо товпитися у притворі замкненої ворогом нашої катедральної церкви. Будемо гарячо молитися за щасну долю дорогого нам міста Перемишля. У своїх молитвах згадаємо теж і душі тих, що впали на землі Перемищини. Не поминемо теж і наших учителів, які відійшли у вічність, а між ними і проф. Романа Дубляницю.

Висока, добре збудована постать кремезного мужчини з розумними й пронизливими очима, викликала завжди респект і повагу в учнів. Його укладна й дбайлива зовнішність мала в собі завжди риси європейськості. Він був тактовний, сердечний і широкий до учнів. У практичному житті звертав окрему увагу на характер людини, не любив брехні. Зустрінувши у практичному житті неправду, вибухав обуренням і трудно було його заспокоїти. Беззастережний патріот і добрий учитель, що любив свою професію. Таким був проф. Роман Дубляниця.

Є в людському житті люди, які проходять майже незаметно крізь життєві обрії, байдужі до себе й тих, що їх оточують. Проф. Р. Дубляниця був саме протилежним типом людини. У свою учительську професію вкладав звичайно свою душу й серце. Його приятельське ставлення до молоді мало завжди форму широкій безпосередності. Цю гарну рису його характеру влучно оцінили навіть шкільні „скоморохи”, бо не важилися приліпити йому якогось смішного прізвища. І проф. Дубляниця залишався завжди лиш Дубляницею. Він учив в українській чоловічій гімназії німецької мови. На години науки приходив солідно підготований. У своїх викладах він вмів постійно нав'язувати до практичного українського життя, літератури та історії. Завжди поважний, зрівноважений і рішучий, мав почуття здорового українського гумору й тоді його лице поповнювалося радістю.

Українська громада перемиської гімназії 30-их років була добре зіграним гуртом молодих людей. Вони то звичайно знали докладно вартість своїх учителів. У класифікуванні своїх учителів перемиські учні завжди ставили проф. Р. Дубляницю на високу ноту своїх оцінок. Будучи деякий час виховним опікуном в бурсі св. о. Миколая в Перемишлі, проф. Дубляниця стався тоді любимцем бурсацької громади. Завжди доступний, дорадливий і уважливий до кожної хлоп'ячої проблеми. З ним легко було обговорювати всі справи тодішнього часу, бо його щира постава породжувала прямо товариське відношення.

Проф. Роман Дубляниця, син учителя, народився 4 березня 1884 року в селі Дібча, ярославського повіту. По закінченні перемиської гімназії, записується на філософські студії у Відні, одержуючи диплом викладача. Вчить опісля в українських гімназіях у Тернополі, Коломиї та вкінці в Перемишлі. Учасник Вя-

звольних Змагань, активний член всіх українських товариств у Перемишлі, голова Товариства українських пасічників перемиської округи. На еміграції вчить німецької мови в таборівій гімназії в Карльсфельді, де тяжко захворів і 3 березня 1950 року вмирає в Англії, в місті Нотінгам, де його й поховано.

Зі смертю проф. Романа Дубляниці зійшла в могилу дуже симпатична й загально люблена постать учителя і виховника нашого покоління перемиської гімназії.

Нехай ця коротка згадка про нього буде китицею квітів на його могилу.

КАТЕДРАЛЬНИЙ ХРАМ УКР. КАТ. ЦЕРКВИ
В ПЕРЕМИШЛІ З ДЗВІНИЦЕЮ

ВЛАДИКА ІСПОВІДНИК ВІРИ
(Іх Ексцеленція Кир Йосафат Коциловський)

Коли на перемиському Знесінні білили вже сніги, а семінаристи у неділі на „дев'ятці" в українському катедральному храмі співали мелодійних колядок, тоді то до нашого княжого міста приходило вже Різдво. Його заповідали теж купецькі вистави в склепах Дучинського та Борисів, а Люся Негрибецька в „Базарі" прикрашувала свою виставу окремими святковими цяцками свого власного помислу. Тоді перемиський ринок пашів свіжими ялинками, пахли теж далекими українськими лісами — сушені гриби. Тоді то наше княже місто гомоніло підготовою до традиційних різдвяних обходів.

Мені ще й досі здається, що ніяка українська місцевина на західних областях України не обходила свого Різдва з такою зворушливою дбайливістю і святою повагою, як Перемішль. До незвичайності й особливої величч

чч **ВЛАДИКА ЙОСАФАТ КОЦИЛОВСЬКИЙ** ті тих обходів Різдва в Ярославі. За ним в епітрахилі о. декан причинялися зокрема Кипріян Хотинецький, останній парох Яр-Богослужби в катедрі слава.

українського Перемишля. На архиєрейському Богослуженні, що його рік-річно відправляв особисто Владика Йосафат Коциловський у сослуженні численного духовенства, стояв практично весь провідний актив нашого княжого міста. Це були великі маніфестаційні моменти нашого видимого єднання і zarazом великий і прикладний показ краси українського церковного обряду. Кожний, хто хоч раз у своєму житті пережив в Перемишлі таке Різдво – поніс цей його образ назавжди в своїй пам'яті. Він є величним спомином, який ще й досі сповняє людське серце гордістю, а zarazом і жалем, що це все так якось трагічно й передчасно лягло в руїнах.

Це саме на різдвяній канві наших святкових обрядів домінувала постійно постать Владики Ісповідника Віри – Йосафата Коциловського, про якого хочу сьогодні тут нагадати. Владика – Ісповідник Йосафат Коциловський стояв невгнуто продовж довгих тридцяти літ на Перемиському Єпископському престолі. Він син зеленої Лемківщини, народжений 1876 року в селі Пакошівка. Свої теологічні студії закінчив у Львові, де в 1907 році прийняв свячення. Продовж своїх студійних років визначався він окремими способностями. Завдяки своїм незвичайним способностям одержує призначення професора Богословія в духовній семінарії Станиславова. Після того від 1915 до 1916 років сповняє функції ректора духовної семінарії в Кромєрижі на Моравії, а згодом приходить до Перемишля з призначенням на єпископський престіл.

На перемиському ґрунті Владика Йосафат Коциловський постійно інтересується і живе всіми проявами українського культурно-освітнього й громадського життя міста Перемишля. Його ми часто бачили на молодіжних пописах і святкових концертах. Він добрий і передбачливий адміністратор єпархії, де наладує суспільну священичу опіку, розбудовує перемиську духовну семінарію, звідки постійно виходили добрі священики та громадські робітники. Допомогова священича організація Єпархіяльна Поміч, Єпархіяльний Інститут Католицької Акції, Марійські Дружини, Згромадження Сестер св. Йосифа – це лиш частина його праці й ініціативи. Щоб мати свою українську пресову інформативну службу, Владика Йосафат закладає і підтримує матеріально тижневик „Український Бескид”.

Під час першої більшовицької окупації міста Перемишля, постійно сліджений органами НКВД, шасливо переживає поліційні московські шикани. Під час того окупаційного періоду густо-часто в єпископську палату заглядали матеріальні нестатки й голод. Українські села Перемишини рятують свого єпископа правильними доставами харчів і т. п.

Правдиве горе Владики Йосафата почалося щойно під час повернення більшовиків до Галичини в 1944 році. Польсько-більшовицька адміністрація, заряджене переселення української людности на схід, криваві акції польських зорганізованих банд і мордування наших людей, wraz з оборонними діями УПА, ставили Владику Йосафата в дуже прикру позицію. Польсько-більшовицька преса цькує проти нього, називаючи його у своїх виданнях „герштом і провідником увівських бандитів”. З початком квітня 1946 року польська поліція приарештовує його кілька разів. В супроводі численної поліційної асисти, його возять кілька разів на відкритій платформі вантажного авта до Ряшева, де в часі переслухання, його тяжко побивають, намовляючи до виїзду в Україну. Побитого й споневіряного привозять Владику Йосафата назад до Перемишля, не добившись його згоди добровільно виїхати з Перемишля.

Щойно дня 7 червня 1946 року спеціальний відділ НКВД, перебраний в мундири польської поліції, з численним відділом частин 9 дивізії польського війська та органів УБ, окруживши єпископську палату, вдерлися насильно до палати та почали прямий грабунок всього, що було в палаті.

Ось як описує підпільний звіт УПА про „добровільну” переселенчу акцію Владики Йосафата: „Серед грюкоту й сороміцької лайки, б'ючи палатну прислугу, польсько-більшовицькі бандити відшукали старенького єпископа Йосафата Коциловського й наказали йому негайно пакуватися, бо поїде на схід. Владика відповів, що добровільно цього не зробить, не покине своєї єпархії, не маючи на це згоди й наказу Апостольської Столиці, і заявив: Що хочете зі мною робить, замучте мене, вбийте мене, вбийте на місці – все одно я добровільно не поїду.

Розлючені „поляки” – советські старшини в польських мундирах – самі зачали „пакувати” речі Владики, а в дійсності – грабити, що тільки можна було зрушити з місця і винести. За-

брали, зокрема всі єпископські мітри. Грабіж тривав до 2-ої год. Побитого старця – єпископа бандити винесли на вулицю разом з кріслом, якого він міцно держався, маніфестуючи таким чином свій опір. Його кинули до авта разом з кріслом, при чому єпископ розбив собі голову і з грюкотом упав на поміст авта. Так Владика „добровільно виселили” і повезли автом у напрямі Медика-Львів.

В єпископській палаті пограбували все, що попало під руки, і понижили. Випили церковні вина, а свічники й інші речі відвезли до Куявського, на Ягайлонській вулиці, який ті речі перепродавав.

Протягом трьох днів після того цивільні зграї поляків, не зважаючи на те, що біля палати стояла варта, виносили килими, хідники, фотелі, дрова з льохів, тощо.

Так само поводитися бандити й після акції в капітулі: розкидали речі священників, знищили велику й незвичайно цінну бібліотеку й архів, пограбували багато дорогоцінностей, історичних виробів, літургічних предметів і музейно-капітульну збірку.

З капітули вивезли єпископа помічника Лакоту, о. ректора Кузича, о. каноніка Решетила та його брата священника. Залишили тільки старенького о. прелата Пинила, якого застали вмираючим.

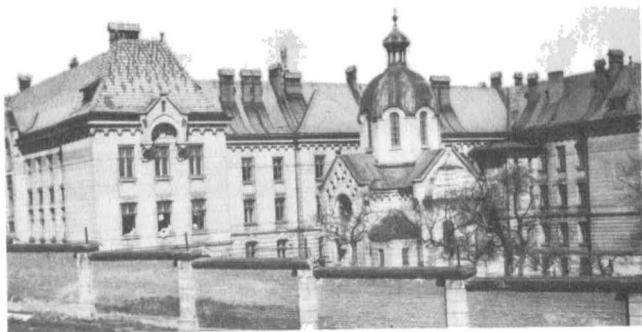
Найбільше дико, польські варвари, поводитися в о. канцлера Грицеляка. Зі середини його мешкання далеко було чути розпачливий плач жінки, нелюдський крик катованого священника й розпачливий вереск дитини. Коли о. канцлера з родиною вивели на вулицю, він був блідий, скатований, ліва рука сильно спухла й вискочила з суглоба й була прив'язана до грудей, середній палець на лівій руці викручений і zdeформований. Дружина його мала подряпану й скривавлену ліву руку, було видно синці від побиття. Її ліва рука була поранена, бо польські „демократи” стягали її годинник з руки. Всіх їх відвезли на залізничий двірєць у Перемішлі”.

Стільки говорить про події в перемиській єпископській палаті та про долю Владики Йосафата Коциловського підпільний звіт. Дальша доля його закрита в'язничними замками львівських поліційних тюрем, звідки ще в серпні 1946 року звітували наші люди про перебування Владики Йосафата в тюрмі при вул. Лонцкого у

Львові. Опісля НКВД вивезло його до Києва, де безперервно намовляли його перейти на офіційне московське православ'я та сугерували йому публічне осудження Кат. Церкви. Владика Йосафат – видержав всі муки фізичного й морального пониження до кінця, і не подався. Хворого й цілковито знищеного фізично примістили в приюті для старців в околиці Києва, де він і помер на весні 1947 року.

В українському катедральному храмі м. Перемишля моляться тепер чужі люди. Українці в Перемишлі позбавлені навіть права молитися у своїй рідній церкві. Вони напевно всі тужливо кидають свій зір на відібраний катедральний храм і в своїх думках згадують замученого Владику – Ісповідника, Йосафата Коциловського, якого тіні ходять пригорбами Перемишля, нагадуючи кожному тяжку кривду, що її заподіяли вороги нашому Владиці в нашому княжому городі – Перемишлі.

Осиротіла наша катедральна церква в нашому княжому городі, і осиротіли її вірні. Тільки десь ходять тіні пригорбами міста – тіні замученого Владики – Ісповідника Йосафата та нагадують кожному про тяжку кривду, що її вчинили йому наші вороги.

Будинок української Греко-Кат. Духовної Семінарії в Перемишлі з капличкою на фронтальному плані фота.

П Е Т Р О Ш К У Р А Т
(Постать одної скромної людини)

Дорогою правного засидження, Петро Шкурат належить до офіційно признаних замітних мешканців міста Перемишля. У його постаті заключається дуже виразний символ зворушливої історії нашого княжого міста.

Продовж довгих двадцяти років нашого перебування в місті Перемишлі, могили замучених українських вояків на військовому цвинтарі в селі Пікуличах біля Перемишля, були завжди дуже болючим символом трагічного фіналу українських визвольних змагань 1918-1921 років. Вся українська патріотична Перемищина постійно вичувала пікулицьку трагедію, як свою особисту, дуже болючу й незагоєну рану. Це саме тому кожного року на Зелені Свята ми всі ходили до Пікулич, щоб нав'язати контакт з тими, які залягли там за нашу велику справу.

Коли опісля з таборів воєнно-полонених у корінній Польщі десь із Янівця, Шип'юрна, Страдом'я чи Каліша, до княжого українського міста Перемишля прийшли недомучені рештки тих нескорених, то з ними прийшла до Перемишля виразна тінь українського історичного горя та осів діймаюче прикрий подих стоптаного та сповіряного ворогом чорнозему України. Мешканці Перемишля в той пропам'ятний час Перемищини з виразним заклопотанням допитливо зглядалися на пікулицькі пагорби й з почуттям глибокого респекту до людської жертви — життя,

ПЕТРО ШКУРАТ

приймали до себе тих, які цієї помочі, а зокрема теплого людського серця так дуже потребували. З ними то в той час з далекої Полтавщини прийшов з початку до міста Ярослава, а потім осівся в Перемишлі – Петро Шкурат.

Він гарний і пристійний мушина, дуже гідно репрезентував українську расу. Скромні манери вродженої інтелігенції, глибока віра в нашу українську правду, вирізнявали його дуже виразно в людських столковищі. Обдарований природним почуттям гомеричного українського гумору – Петро Шкурат на перемиському терені, а потім теж і в пізніших еміграційних вандрах виявився практичним соборником та великим українським патріотом.

Український Перемишль умів у той час з неприхованою людською елеганцією показати нашим братам своє серце й практичну допоміжну руку. Саме тому наше княже місто стало вигідним захистом для багатьох із тих, які мусіли рятувати своє життя на Заході. Тому то в Перемишлі знайшли свій часовий захист такі постаті українського наукового й культурного світу, як Євген Чикаленко, Віктор Приходько, Іван Огієнко, Микола Вороний, Харитон Лебідь-Юрчик, Павло Ковжун та багато інших. Постійними мешканцями міста Перемишля залишилися такі замітні люди, як Борис Палій-Неїло, П. Запоріжський, М. Прасіцький і інші. А все ж таки роля Петра Шкурата в місті Перемишлі якось самотужки залишилася, так би мовити, центральною, бо він став виразним зв'язковим між основною еміграційною масою наших братів у Польщі, їх фактичним зв'язковим з українським галицьким материком і його населенням.

Спонтанні допоміжні акції, а зокрема широко розгорнена акція під гаслом „Брат братові”, у якій брав жваву участь весь перемиський патріотичний актив, завжди були очолювані Петром Шкуратом.

Відвідуючи особисто табори полонених у корінній Польщі, Петро Шкурат був знаменито поінформований про фактичний незavidний стан української еміграції. Зокрема настирлива полонізація молодіжного доросту й тих, яким судилося жити серед польського довкілля, тривожила постійно перемиську громаду. Ця прикра дійсність зродила ідею побудови бурси ім. Симона Петлюри в Перемишлі, що й переведено в діло в 1935 році. Це велике досягнення треба в значній мірі записати на conto клопітливих старань і праці підприємчивого Петра Шкурата.

Маючи за собою прихильне й жертвне українське довкілля, Петро Шкурат закупує в місті Перемишлі дві простірні будівельні площі. На одній з них станув репрезентативний будинок бурси ім. Симона Петлюри, на другій пляновано побудову ремісничої бурси для дітей емігрантів із корінної Польщі. Одначе війна знівечила всі дальші пляни побудови. Ідея закинути якори зв'язків української еміграції в Польщі з українським середовищем та дати практичне прибіжище заточенцям була великим особистим досягненням не лишень самого Петра Шкурата, але й всієї української громади міста Перемишля і околиці.

Немає де правди діти, український Перемишль у ті часи робив все можливе, щоб рятувати дітей т. зв. емігрантів. Завдяки настирливим старанням саме Петра Шкурата – Український Дівочий Інститут, Бурса св. Миколая та Український Гімназійний Інститут при вулиці Баштовій в Перемишлі, постійно приміщували дармово на мешканні тих дітей наших братів з Наддніпрянщини, які вчилися в українській гімназії. В часі літніх шкільних ферій, під опікою окремих допоміжних комітетів, у яких постійно проводив Петро Шкурат, організовано дитячі садки для приїзної дітвори.

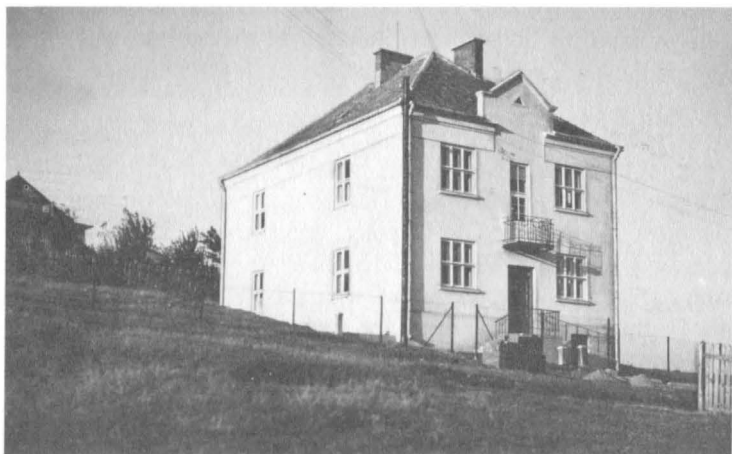
Прибувши на галицькі терени, Петро Шкурат працює спершу в характері помічника повітового лікаря в Ярославі в роках 1921-25. Згодом переноситься він до Перемишля, де прожив довгих дев'ятнадцяти років аж до 1944 року, заробляючи на прожиток то продавцем у книгарні „Базар”, то знову як управитель книгарні Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка в Перемишлі. У відношенні до людей, Петро Шкурат був постійно тактовним та вирівнаним. Він завжди був приятелем молоді, її сердечним дорадником та опікуном.

Перейшовши всю визвольну українську кампанію, польські табори та поневірку безхатнього ізгоя, Петро Шкурат знав дуже докладно горе людської поневірки. Коли в часі німецької окупації з України вивозили тисячі українського населення в новітній „ясир” на примусові роботи до Німеччини, в переходовому німецькому таборі Перемишля, Петро Шкурат постійно вистоював у допоміжній українській варті. Мені здається, що у змучених лицях наших братів він дошукувався якогось знайомого лиця зі своєї рідної Келеберди на Полтавщині.

Опісля життя пішло знову крутими шляхами мандрів чужими краями. Петро Шкурат опиняється з родиною в Австрії. Переходить всі невігоди таборового життя, там бере він активну участь в громадському житті, належить до УЦДОА. Переїхавши до Канади весь час стоїть він у гурті свідомого українського активу. Він часто дописує до тижневика „Гомін України” в Торонті й радіє ростом нашого культурно-освітнього та громадського життя.

У місяці жовтні 1968 року, Петро Шкурат обходив 75-річчя свого життя. Цю свою особливу дату обходив він скромно й без зайвих перебільшень.

З постаттю цієї скромної людини, яка несла гідно прапори своєї особистої і національної чести, зв'язана частина історії нашого княжого міста Перемишля, тому не хотілося б, щоб цей зворушливий відтинок минулого Перемишля перейшов у забуття. З тими то скромними інтенціями написані теж і ці мої рядки.

Дім Бурси ім. Симона Петлюри в Перемишлі, де мешкали діти наших братів емігрантів – діло старань і праці Петра Шкурата.

Ц І Л О П А Л Ь Н А Ж Е Р Т В А

(Квіти на могилу сл. п. о. д-ра Адама Слюсарчика, псевдо „Роман”)

Боротьба українського народу за своє повне політичне самовизначення за часів мого останнього покоління – це ЦІЛОПАЛЬНА ЖЕРТВА всіх суспільних шарів нашого народу. Величчя мілітарна епопея боротьби Української Повстанчої Армії дала виразне свідoctво всьому байдужому світові, що український нарід завернув до давних респектованих засад своєї історії, які заключені у короткому аксіомі гетьмана Івана Мазепи: „*Бо през шаблі маєм права*”.

Це саме тому під революційні прапори боротьби українського народу в останньому нашому півсторіччі станули не якісь там „класові елементи”, але дослівно ввесь український нарід, чи радше ці передові, найкращі наші люди. Вони то пішли сповняти свій обов’язок супроти Матері України, не питаючися нікого чи у скрутному положенні їм колинебудь буде вигідно втікати у якесь безпечне місце.

У мундирі рядового солдата, в окопі, чи в упівській землянці наших останніх фронтових баталій стояв не лишень хлопець із всіми забутого сільського хутора, але зокрема український інтелігент, робітник і польовий духівник нашого вояцтва. Коли рішлася на фронтах справа української національної честі то в рядах стояли репрезентанти цілої української нації.

Коли на лісових галявах при скромному, на скору руку спорядженому престолі – відправляв Богослуження для вояцтва УПА – польовий духівник, то в цьому акті присутности героя священика на висуненому фронті нашої боротьби стояв ясний символ ідеї „З хрестом проти диявола”, виднів знак нашої духової єдності й національної сукупности. У такій ролі стояв теж польовий духівник УПА сл. п. о. д-р Адам Слюсарчик, псевдо „Роман”.

Сл. п. о. д-р Адам Слюсарчик прийшов у Чесанівщину кілька літ перед останньою світовою війною і став сотрудником дочерної церкви в селі Люблинець Старий біля Чесанова. Була це дуже скромна людина. У свої душпастирські обов’язки вкладав він постійно своє серце. За це, вже в короткому часі вспів він позиска-

ти собі повне довір'я всіх своїх парохіян. Отець д-р Адам знав перфектно кілька чужих мов, а зокрема говорив він плинно французькою, англійською та латинською мовами.

Дуже часто признавався о. д-р Адам, що він не любить долів. Я син лемківського села біля Сянока й все чогось тужу за якоюсь Магурою. Тут на долах око не має де спочити, казав він жартом. І тоді то звичайно закінчував своє твердження рефреном лемківської пісні:

„Ой, верше мій верше, юж мі так не буде, як мі було перше“.

Ми в Чесанові скоро привикли до його вродженої підзорливости, а він по відношенні до нас показався людиною великого серця, незвичайної людської доброти, а зокрема великим українським патріотом. Села Люблинець Новий і Люблинець Старий – це були два багатолюдні й дуже типові українські сільські масиви й о. д-р Адам неоднократно підчеркував жартівливо, що йому зокрема є дуже приємно бути у проводі такої великої „людської армії“.

Коли большевицький фронт влітку 1944 постукував вже недалеко на шляхах біля Рави Руської – я випадково зустрів сл. п. о. д-ра Слюсарчика на дорозі в Люблинці Старому.

– Що думаєте робити, отче докторе? – спитав я його якимось банально. Сл. п. о. Адам зідхнувши якимось тяжковато, відповів:

– Щож, мій обов'язок є залишатися з народом. Я таки залишаюся тут з моїми парохіянами.

Ми ще перекинулися взаємно якимись побажаннями й з того то часу я вже більше не бачив о. д-ра Адама.

Чесанівщина, а з нею зокрема Люблинці, випили дуже гірку чашу горя в роках 1944-47. Польські банди зі сіл Руди Ружанецької, Сусьця й Гути, безперерійно нападали на населення Люблинців. Вони палять, рабують та зокрема жорстоко по звірськи мордують беззахисне українське населення.

У такій небезпечній ситуації сл. п. о. д-р Слюсарчик одного ранку вбирає свою рясу й іде в ліс на присілок Тепили. Там зупиняють його вояки з Армії Крайової. Отець Адам заявляє їм рішучо:

– Я є священник з Люблинця Старого. Заведіть мене до свого коменданта.

Так то почалися переговори Теренового Проводу УПА з Поль-

ською Армією Крайовою на відтинку Чесанів-Любачів на весні 1946 року. Ходив о. Адам терпеливо на ці переговори з поляками, тішився, що може відверне від сіл неодно лихо того непевного часу. Коли однак командир відтика Армії Крайової „Дзельни” настирливо домагається, щоб Люблинці склали зброю, яку мають, тоді розмови застрягли на мертвій точці.

— З тими людьми переконливо може говорити лише наша міцна зброя — звітував про поляків і свої розмови з ними сл. п. о. д-р Слюсарчик. Він тоді вже знав, що з цих розмов нічого не вийде. У поляків не було доброї волі та за злочинними бандитськими діями польської сторони стояв виразно большевицький енкаведист.

— Коли, де й на кого нападали люблинчани, кому чинили кривду — писав о. д-р Слюсарчик у своєму зверненні до польського населення.

— Це ж бо ви ходите безперебійно на безборонні наші села, палите, грабуєте й жорстоко мордуєте. Це ж бо ви вистрілюєте наших дітей, що пасуть скот на пастівниках.

Зброї села не могли віддати, бо тоді хіба живим іти в могилу. Коли напади польсько-большевицьких банд на Чесанівщину стають ще дошкульніші, о. д-р Адам стає повністю на послуги відділів Української Повстанчої Армії, сповняючи тяжкі обов'язки духовного опікуна вояцтва. Шонеділі відправляє Службу Божу в лісах, своїми запальними проповідями підносить духа й кріпить надію тих, що взяли на себе тяжкий обов'язок оборони прав населення української Чесанівщини, яка стала приказковим „Бастіоном” українства на цьому відтинку.

Крім того о. Адам працює як активний член Видавничого Осередку УПА — Північ. Продовж 1946 року цей Видавничий Осередок УПА видав біля сорока листівок та циклостильних односторінок. Зокрема помітні є такі видання, як: „За наші землі”, „Хто ми такі?”, написані англійською та французькими мовами.

У безнастанних маршах з Великого Ліса почерез білгорайські й монастирські нетрі, о. Адам невтомно працює над пропагандивною літературою УПА, сам він оперує ручним циклостилем, переписує все терпеливо на писальній машині та готує друковане слово для чужинців і для всього вояцтва УПА — Північ — чесанівського відтинка.

Коли білгорайські ліси під натиском ворога стали небезпечні, о. Адам з членами відділу Видавничого Осередку у вересні 1947 року переходить знову в Чесанівщину, яка в той час судорожно та по героїськи борсалась з нерівним силою ворогом.

Ось як описує очевидець загибель о. д-ра Адама Слюсарчика, псевдо „Роман” – польового капеляна УПА:

– „Останній раз бачив я його в криївці „Цигана” восени 1947 р., коротко перед його смертю. У перенаселеній землянці два й пів метра під землею бракувало дошкульно повітря. При вході чатував зорець, а на столі, як колись на поляні біля Тепил, горіли дві свічечки. Тільки квітів бракувало. Нас було тільки сімох, а о. Адам у старих протертих ризах, що їх подарував йому о. Рафаїл, духівник УПА, відправляв Службу Божу. Останню в своєму житті. Вже третю добу були ми без води. „Циган” запропонував опустити криївку та пробиватися до наших частин.

– Піддаю думку: Я з „Циганом” підемо наперед. Якщо після нашого виходу не буде ніякої стрілянини, то дорога вільна. Ми вийшли. У віддалі сто кроків від криївки ми напоролися на ворога. Його ми засипали ручним вогнем, відскочили в бік на поле й добрили до криївки „Горліса”. Наших чотирьох друзів, в тому й друг сл. п. о. д-р Слюсарчик, залишилися оточені в землянці. Вони не здалися.

Короткий глухий зрив міни у землянці погребав їх всіх по майже двогодиннім бою з переважаючими силами ворога. Так загинув о. д-р Адам Слюсарчик, псевдо „Роман” капелян УПА – Північ”.

Свій нищівний удар польсько-большевицький займанець скеровував завжди проти Церкви й свідомого українського священства. Сл. п. о. д-р Адам Слюсарчик не сам. Як воїни на своїх стійках, впали ще о. декан Мирон Колтунюк в Жукові, о. Кнейчук, у Белзці, а даліше від чесанівського фронту застелили своїм трупом бойові стежки: о. Плахта, о. Ярка, о. Гучко, о. Стиранка, о. Заворотюк та багато інших, яких годі спам’ятати. Вони віддали своє життя за ВЕЛИКУ ІДЕЮ, щоб жила Україна!

Віriamo, що зрошена рідна наша земля Їхньою кров’ю, а Їхню Ідею завершить дійсністю, і Україна вийшовши з пожарищ і руїн буде жити – вічно жити, поки в небі сяє сонце!

„ЗОРЯНІ ХЛОПЦІ”
(Сл. п. Іван Білий і Адріян Лебедович)

Івась Білий походив з присілка Дубині біля Жукова на Чесанівщині, де він жив на господарці свого батька зі своєю дружиною та маленькою донечкою. Тому, що Іван постійно нагадував мені казкового героя з дитячих оповідань, тому я завжди називав Івася Білого „Зоряним хлопчиною”. У постаті того на вид непоказного чоловіка крилася природня інтелігенція українського села, яку митут постійно обожаємо та за нею тужимо.

В хаті й на господарці у Білих вдержувано порядок прикладної української родини, де на кожному кроці видний був матеріяльний баланс та повна господарська самовистарчальність. Пасіка, овочевий сад, добра й чисто вдержувана хата, були прикладом для всієї чесанівської округи. Часопис та книжка належали до щоденних потреб родини Білих. Сам Івась був з природи дуже скромний з природним укладом манер своєї поведінки, завжди чи-

сто вбраний та зокрема ува-
жливий до кожного. Брак ви-
щої освіти Івась Білий надол-
жував самоосвітою. З тим хлопцем
ви могли говорити на майже всі теми громадського життя. При
тому був він все веселий і дуже милий у своїй поведінці.

Івась Білий довго залишався на праці організатора молоді

*Сл. п. Іван БІЛИЙ (Зоряний хлопчина)
Ур. 28.УІІІ. 1920 – 6. X. 1943, замор-
дований польською бандою в Чесанові.*

при Українському Допомоговому Комітеті в Чесанові під час німецької окупації Чесанівщини. Зі своїх обов'язків вив'язувався він цілком задовільно. Коли з вибухом війни в місяці червні 1941 року німці зайняли східні галицькі землі, а втікачі поголовно залишили Чесанівщину й відійшли до своїх рідних сіл і міст, тоді сл. п. Іван Білий став тереновим провідником ОУН на чесанівську округу.

Хоча ніхто в цілій Чесанівщині того призначення Іванового офіційно не проголошував, а однак від найменшої дитини до старої бабуні на цілій Чесанівщині знали, що після відходу сл. п. Омеляна Грабця на Схід – Іван Білий має рішальне своє слово у всіх проблемах, що торкалися організаційного порядку земель Чесанівщини. І тому на Івася Білого глядять люди українських сіл Чесанівщини з повним респектом, довір'ям та своєрідною гордістю.

Ішло полями тепле літо 1942 року. Біля Нового Села у „Великому Лісі” відбувався масовий окружний з'їзд теренової сітки ОУН Чесанівсько-любачівської округ. Івась Білий промовляв тоді на цих зборах про вагу технічної підготовки оборони. Слухаючи його простих і речевих слів, я був приємно заскочений його основним знанням потреб терену та його простою запальною мовою. І покинувши ці збори, я зачав ще більше вірити в незламність української людини на Чесанівщині, що мала тоді людей непересічної міри. Мені ще й досі здається, що ми всі тоді там стояли за близько біля цих людей, які стали репрезентантами української революції, і тому не все мали ми змогу правильно оцінювати їх вартість.

День 6 грудня 1943 року був в Чесанові безсніжним і соняшним. Ми всі завзято працювали в канцелярії Допомогового Комітету в приміщеннях будинку Філії Т-ва „Просвіта”. Десь біля шостої години вечером Івась Білий покинув канцелярію Комітету. Він попрощався з нами звичайним поздоровленням. Крізь вікно вже з вулиці він кинув мені свій солодкий усміх і, сівши на своє колесо, від'їхав в сторону Дубинів. Я не знав тоді, що Іванів прощальний усміх є його останнім усміхом для мене в його житті. За кілька хвилин після від'їзду, Іван напорівся на вулиці в Чесанові на засідку польських бандитів, які закололи його на смерть.

Зойкнула з болю ціла Чесанівщина, бо з її рядів ворог вирвав

передчасно людину непересічних спосібностей. Багатолюдні похоронні обряди, що відбулися опісля, доказували про сердечний жаль усіх з приводу цієї невіджалованої втрати.

Сл. п. Адріян ЛЕБЕДОВИЧ

Сл. п. Адріян Лебедович знало останнє покоління української Чесанівщини, як активного й завзятого революціонера й підпільника. Він уродженець села Горасець біля Чесанова, син знаного громадського діяча тих земель, учителя Григорія Лебедовича. Після смерті своєї матері, Адріян провадить зі своїм батьком тверде – спартанське життя. Своєю життєрадістю та вродженою рухливістю, ще за часів польської займанщини, Адріян не тішився окремою симпатією польської адміністраційної влади. В хаті Лебедовичів культивовано постійно патріотичне виховання, а сама родина Лебедовичів належала до старих українських родів зі знаним та загально шанованим громадським стажем.

По своєму батькові Адріян Лебедович одідичив вартісну рису свого характеру, а саме – вміння відчути й зрозуміти душу українського села. Завдяки своїй вродженій рухливості та незвичайному організаційному хистові, сл. п. Адріян Лебедович охоплює організаційно всю молодь не лишень свого рідного села, але він стоїть постійно в контакті зі зорганізованими клітинами молоді всієї округи. Адріян належить до відважних і хоробрих підпільників. Під час німецької окупації Чесанівщини сл.

Сл. п. Адріян ЛЕБЕДОВИЧ

п. Адріян увесь свій час присвячує для організування вишкільних військових курсів. Магазинування зброї, перегляд боєздатности Чесанівської округи, це довірене завдання сл. п. Адріяна останніх літ його життя.

Вже при кінці 1943 року було виразно видно, що ворог готує для населення земель Чесанівщини свої тяжкі й нищівні удари. Місцеві й окружні проводи ОУН готуються на всякі евентуальності. У частих відправах основно обговорюють ситуацію. Випадки дня приносили зі собою все нові проблеми, що їх треба було вміло майструвати. Цілу зиму 1943 року ціла зорганізована Чесанівщина постійно турбувалася про запаси поживи, бо стелився для цих земель тяжкий час борсання з тяжким і дуже жорстоким ворогом.

День 11-го лютого 1944 року був одним з тих зимових днів від яких можна було сподіватися всякого. На лісах лежали завальні сніги, а краса зимової природи таки манили до подиву й життя. Глибокі лісові бори шептали виразні слова сили, що виявляла себе у невгнутій поставі української людини того часу. В містечку Горинці на цей день була назначена окружна відправа відпоручників любачівської та чесанівської округ. Залізничним шляхом Рава Руська – Ярослав від кількох тижнів котився зі Сходу заламаний німецький фронт. Ще в дні 9 лютого 1944 р. на залізничній станції в Горинці пристанув якийсь панцирний німецький потяг, що мав у своєму складі теж і частини якоїсь мадярської обсади. Знаючи про це, сл. п. Адріян їде окружними лісовими дорогами, щоб прибути на час на відправу. Його охорона – Гриць і Омелян Козій узброєні на всякий випадок.

Оминаючи горинецький залізничний двірець, фурманка сл. п. Адріяна напорюється на німецьку стежу. Задержавши сані, німці переводять обшук і знаходять у всіх зброю, а це в той макабричний час означало все смерть. Сл. п. Адріяна і обох братів Козіїв німці на місці приарештовують і доставляють їх на залізничний двірець у Горинці. Комендант транспорту – німець, нашептаний польськими „баншуцями” – фольксдойчами, змісця дає наказ розстріляти всіх арештованих. Сл. п. Адріяна Лебедовича і обох братів Козіїв ставлять під мур стаційного будинку і там їх розстрілюють.

Щойно в квітні 1944 року гораєцькі хлопці потайки відкопали

могили своїх друзів і їх тлінні останки перевезено на гораецький цвинтар, де на самі Зелені Свята відбувся величавий похорон постріляних. Рік пізніше, бо дня 6 квітня 1945 року в часі поголовної масакри українського населення села Гораєць, з рук якогось вирока з Руди Ружанецької гине теж і батько сл. п. Адріяна, дир. Григорій Лебедович, а з ним і 130 інших невинних жителів того села, в цьому малолітні діти й жінки.

Сл. п. Івась Білий і Адріян Лебедович – це лиш два маркатні приміри революційного доросту українського західного пограниччя. Вони погибли в переддень лобового наступу ворога на незайманість наших земель. Їх місце на фронтах оборони гідно зайняли опісля: Комарі, Шиманські, Грабці, Мачаї та сотні інших відважних героїчних хлопців нашого села, засвідчуючи своїм життям волю нашого народу жити вільно на своїй батьківській землі. Маю глибоке почуття людського респекту й обожання до людської свідомої жертви життя за великі цілі нашого народу. В цій то трагії нашої жертви лежить наша надія на успіх.

П. Олена ЛЕБЕДОВИЧ – дружина сл. п. Адріяна з дітьми.

ТРАГЕДІЯ СЕЛА ГОРАЄЦЬ

Українські села нашого західного пограниччя, продовж вікової нашої історії визначували не лишень наші західні етнографічні межі, але були вони там зокрема видимою фронтовою лінією та мілітантною оборонною твердиною українського материка перед напором чужого елемента зі заходу. Українська людина, яка жила там серед тяжких обставин постійного денационалізаційного тиску, самотужки спробувала на те, щоб видати зі своєї гущі видних синів, які мали обороняти українського Рубікону. Це тому здається на західних пограниччях України виростили непересічні людські величини, які потім займали видні становища в нашому суспільно-громадському та культурному житті України.

Моральна стійкість сільського українського елемента не подавалася там ні на примани земельного наділу за ціну переходу на чужу віру, ні перед осоружним тиском поліційно-адміністративних шикан. По довгих літах безперервного борсання, польський екстермінаційний натиск, що в минулому випхав український етнографічний елемент аж з-під рогачок Варшави далеко на схід, і на лінії Ярослав-Лежайськ-Диків-Чесанів-Белзець, цілковито заломався і продовж останнього чверть сторіччя не робив ніяких майже поступів в напрямі на схід. Українське село на цій простірній лінії гідно витримувало на своїй повіреній вартовій стійці.

Навіть у найтяжчі часи свого власного історичного горя — польські шовіністичні круги ніколи не забували про відсунення українського етнографічного елемента на схід. За часів т. зв. „моцарстового” періоду історії Польщі, боротьба проти українства мала там ще так би мовити „культурні” форми, що виявляла себе у масовому нищенні українських православних церков на Холмщині — то вже за часів т. зв. „людового” режиму, поборювання українства в періоді панування Жимерського та Гомулки, прибрало там форми стосовані нашим східним сусідом і носило виразні позначки типової середньовічної „вендетти”. Мені ще й досі здається, що ніхто досі не накоїв українцям зі західних земель

України стільки кривди, як це вчинили „червоні” польсько-большевицькі заговорники. Жертвою їх політики падали поголовно наші захисні села, трупом залягали від ножа й їх пальної зброї ті, що там жили від давніх часів та були все правними господарями цієї землі. Жертвою такої польсько-большевицької екстермінаційної політики впало теж і село Горасець на Чесанівщині.

Село Горасець лежало на східньому запіллі шляху Чесанів – Наріль на Чесанівщині. Ледве помітна прудка річка Гнійниця плила собі серединою села й від найдавніших часів була не лишень прикрасою цієї української сільської оселі, але теж і дуже милою прохолодою влітку. Кріслаті верби й густі кущі ліщини, що захищали гайками збігалися над берегами ріки, творили завжди дуже симпатичні місця для людського відпочинку та природньої принади. Дрімучі ліси, що стояли півколом села Горасець творили з цієї місцевини затишне людське житловище в якому жили лиш виключно українські люди.

Далеко від головних шляхів, населення Горайця жило собі навіть доволі достатньо. На 1080 душ українського населення, крім переходової фільваркової служби в посіlostях барона Ватмана – Горасець ніколи не мав осілого чужонаціонального елементу. І так горайчани жили собі своїм власним світом, безмежно любили свою землю і завжди втішались своїм милим лісовим затишшям.

Продовж цілого часу польської займанщини – окупаційні адміністраційні власті настирливо намагалися дібратися до душі й серця населення того українського села. Вони то насильно намагалися всякими підступними способами спольшити населення Горайця та морально розложити його. Мимо осоружного поліційного тиску Горасець стояв вперто при своїй вірі, церкві та національності. Читальня Т-ва „Просвіта”, кооператива та молодецькі організації – були тою провідною і передовою силою довкруги якої гуртувалися всі моральні сили села. Був у селі гарний звичай, згідно з яким українська молодь не входила в подружні зв'язки з чужинками. Одруження з чужинкою вважали там завжди за непростиму ганьбу, що відсувала людину поза межі громадського життя. Український священик, кооператор, а потім вже студентство й свідомі та дуже талановиті молодь села Горасець, вклали свою велику данину праці у побудову та скріплення духової не-

займаности та моральної твердості тієї української місцевини.

З приводу такого дуже впертого спротиву українського населення Горайця перед чужинецьким зазіханням — шовіністичне польське довкілля вже здавна не долюблювало горайчан. Мимо того вони вперто верстали свій власний життєвий шлях вперед, видаючи зі себе Лебедовичів, Пилипівських, Бумбарів та других, які не лишень у суспільно-громадському житті чесанівської округи, але й всієї галицької волости займали видні громадські пости.

У періоді останньої світової війни, село Горасець не мало значних втрат у людях. Теж і господарські й житлові забудування вповні оцілило. Прихід большевиків у Чесанівщину восени 1939 року шарпнув лиш периферіями Горайця. Переведена німецько-большевицька границя — своїми колючими дротами захопила лиш малу східню частину села, включаючи до большевицького „раю” лиш малі розкинені хутори та лінією берегів ріки Гнійниці відбігала десь подальше на села Лівчу та оба Брусна.

Війна большевиків з німцями, що вибухла ненадійно в місяці червні 1941 року не заподіяла селу, не лишень ніяких значних матеріальних втрат, але Горасець задержав вповні свою давню форму, в якій виразно крився зміст та дух чесанівської України. Час німецької окупації у своїх початках позначився видимим підйомом духа українського населення не лиш самого Горайця, але й цілої Чесанівщини. Цей воєнний період населення Горайця використало вповні на підготову до подій та випадків, що прийшли опісля у головокружному темпі.

Другий прихід большевиків на терени Чесанівщини в липні 1944 року приніс зі собою до Горайця невидане досі горе та повну загладу цього свідомого українського села. Проти його населення станули всі ворожі сили. Доцільно організований і скрито ведений руками большевиків бандитизм, занодіяв цілій Чесанівщині, а зокрема Горайцеві тотальну руйну, загладу й смерть значної частини населення села. Від настирливих бандитських нападів село відбивалося як могло. В той час, виростали на місцевому сільському цвинтарі маленькі могилки у яких село ховало тих, які падали на фронті оборони. Загал українського населення все ж таки мріяв вперто про своє фізичне пережиття.

Людське життя прибрало тоді такі якісь привабливі форми,

що кожному там хотілося жити за всяку ціну, навіть всупереч лихій долі, що тоді бродила людським звіром обніжками села. Горайчани завжди були свідомі небезпек лісового довкілля, серед якого їм приходилося жити. У мирні часи ліс був все захистом та обороною, зате у період війни лісові гущі почали зяяти смертю та ворожими переслідуваннями. Знаючи цю тверду життєву дійсність, населення Горайця, а зокрема його хоробра молодь, незамітно збирала й приховувала всяку зброю, готуючися до всяких воєнних випадків і подій того несамовитого часу.

Хоча польські бандитські села, а зокрема Руда Ружанецька, Сусец та Гута Ружанецька безперерійно продовжували свої злочинні й дуже напастливі знаходи на українські села Чесанівщини, то у відплату за ці криваві наскоки польського злочинного елементу – українці Чесанівщини ніколи не поважувалися на подібні відплатні наскоки. У моральній настанові української людини тих земель ніколи не було будьяких злочинних замірів чи розбишацьких тенденцій.

З перспективи часу кільканадцяти років, моє серце постійно сповнюється незвичайною гордістю з приводу моральної вищости української людини того часу, її незаперечний ідеалізм та відраза до будьякого злочину й розбишацтва. У моральних заложеннях польського елементу на Чесанівщині домінувало переконання, що всякий злочин супроти українців є з морального становища оправданий. Це саме тому супроти нечуваних і кривавих витівок польського бандитського середовища, ніколи й нігде не займали становища будьякі польські провідні круги того часу. Вони мовчазливо схвалювали ті несамовиті розбишацтва. Притакуюче й собі мовчало тоді й польське духовництво. (Хібаж не воно виховувало в часі т. зв. „моцарствової” Польщі в скрайньо-ворожому й шовіністичному дусі проти всього, що українське? Цеж його плоди).

Хоча українці цілої Чесанівщини з тяжким жалем переживали мученичу смерть сл. п. Адріяна Лебедовича, організатора та бовевика – Івана Білого, о. декана Мирона Колтунюка, д-ра Пантелеймона Баб'яка та інших, а однак про подібні відплатні акції супроти польського провідного елементу ніхто ніколи навіть не думав. В той же час Чесанівщина мала подостатком всякої зброї та відважну ударну людську силу. Методи мордування невинних людей польського середовища було проти моральних заложень,

якими керувалася тоді українська Чесанівщина та її провідні люди. Скрайний бандитизм, політика мордів – залишилися по сьогодні історичним привілеєм і прямо професійним ремеслом всяких „рудняків” та членів т. зв. Армії Людової.

Їх всіх намагаються виправдувати сьогодні такі „історики”, як панове Блум, Гергард, Пік та звироднілий Муха. Про мученичу смерть двох соток українців в Люблинці Новім та Люблинці Старім, 135 жінок і дітей помордованих у селі Горасць, про спалення живцем полонених бійців УПА під Суховолею, ці панове ніде не згадують.

Коли наступ ворога прийняв опісля вже такі незносні злочинні форми поголовного мордування українських людей серед білого дня, тоді то вся молодь Чесанівщини, а зокрема зі села Горасць – вхопила за зброю і в рядах Української Повстанчої Армії, почала по героїськи боронити честі української землі. В той час УПА стала єдиною формою української оборонної сили, яка з успіхом відбивала злочинні витівки жорстокого ворога. Конечність створення саме такої форми оборони диктували самі обставини. Караючої сили домагалося українське населення. Потребу удару української зброї відчував тоді кожний, кому приходилося жити на Чесанівщині в ті несамовиті часи.

Коли в липні 1944 року большевицькі танки зі зловіщим гуркотом перекотилися шляхом на Терногород, то у придорожних травах на Чесанівщині джишки протяжно дзвенчали виразною тривоною і неспокоєм. Вже скоро після того на польські села наїхали цивільні урядники НКВД і почали нав'язувати контакти з т. зв. „лівим польським резистансом”. Наслідки цих таємних пертракцій не дали на себе довго ждати. Злочинне шумовиння із таких польських сіл, як Руда Ружанецька й Сусец, змішується зі залишками советських банд, що поповнюються окремими до того призначеними „інструкторами” технічного порядку, які говорили лише на „общепонятному языкє”. Ці відділи одержали вільну руку у „пацифікуванні” українських сіл, що на практиці означало повне винищування українського населення. Вивінувані модерною зброєю советського походження – ті гурти прямих бандитів почали безкарно вештатися по наших селах. Вони безжалісно рабували вбивали, мучили й переслідували, ширячи страх, непевність та тотальну руїну.

Друга половина 1944 року була періодом смертельного неспокою і безупинної боротьби УПА з різношерстним і жорстоким ворогом на цілому терені Чесанівщини та на цілому Закерзонні. Цією кривавою акцією керувала та сама рука червоного злочинця. На захист мордованого українського населення не виступили тоді ніякі з'єднання совітських „визволителів”. Всі вони сиділи собі безпечно в Любачеві, Олешичах, Наролі, Терногороді й Горинці, керуючи фактично цією кривавою акцією, яка після їх розрахунку мала знищити польсько-українських „фашистів”.

У тому початковому періоді, польський визвольний рух, що його тоді очолювала на цих теренах Армія Крайова, дав себе взяти на вудку „відплатних акцій” по відношенні до українського населення. В той самий час у любачівській тюрмі НКВД вистрілювало польських патріотів. Ненадійне викриття цього факту

показало польському населенню *Юрко КАЧОР, останній вїйт села Гораєць, ур. 1902 ÷ 1963.* „визволителів”. В той час навіть серед польського військового персоналу та „міліції обивательської” приходить до видимого зніжковіння та часткової дезерції польського вояцтва з військових касарень міста Любачева.

Ще далеко до проголошення офіційної дати виселення українського населення зі Закерзоння, тобто дня 16 серпня 1945 р. большевики дуже вперто й настирливо намагалися переконати кожного, що „виселення є добровільне, але обов'язкове”. Терор „міліції обивательської” на теренах Закерзоння, що проходив за виразним „благословенням” большевицької окупаційної влади був „заохочуючим” чинником до переселення. Щойно на весну 1946

року масове виселення українців з Чесанівщини прийняло виразні форми поголовного насилля. В той час теж зріс і опір сіл проти цього варварського насилля.

Свою тяжку голгофу мук, понижень і масових вбивств перейшли всі села української Чесанівщини. Не було дослівно ані одної місцевини на тому терені, де не мордували б українського населення. В той час здавалося, що єдине село Гораєць омине нещастя та кривавих жорстокостей. Але це лиш так тоді здавалося.

День 6 квітня 1946 року був для Чесанівщини виїмково гарним і теплим днем. По полях та лісах вставала у своїй величі й неперевершеному маєстаті розкішна українська весна. У теплих вітрах і далекому синьому небі, здавалося, що жайворонками трепітливо ховалася людська надія і нагадувала на відродження життя. І мимо всіх тяжких обставин того воєнного часу, тоді так якось дуже хотілося жити, як ніколи досі в цілому житті. На той день припадало свято латинського Благовіщення.

То саме той день вибрали польсько-большевицькі злочинці на ліквідацію українського населення села Гораєць. Лісовими стежками обережно підійшли з боку від села Плазів – сотні добре узброєних бандитів. Вже на сільських пастівниках почали вони вистрілювати дітей, які там безжурно гралися. Окруживши село вони почали стріляти дослівно у кожную людську постать. Окремі кількоособові ліквідаційні групи зі самозарядками й машинними пістолями заходили на обійстя і вистрілювали людей, добиваючи ранених з револьверів, а інші знову безжалісно доколювали свої жертви багнетами. Вони розбивали голови дітей об придорожні дерева. Нелюдські знущання над безборонними жінками, старцями та дітьми прибрало тоді форму несамовитого божевілля людської звірини. Перелякані люди, хто лиш міг ховався, а кому не пощастило скритися, залягав на рідній землі від бандитської кулі, щоб вже більше не встати.

Великий Ліс, Буща та Жарок стогнали тоді криком розпуки мордованих Горайчан. Ніхто здається, ніде в світі не допускався таких диких злочинів на Чесанівщині, як „визволителі” нашої землі у постаті історичного Івана Калити. У способі, формі мордування українського населення Горайця видно було руку вправного вбивника, якого „ремеслом” від давна був морд і злочин як передумови його політичних успіхів. Смерть – у дуже відразливій формі хо-

дила того зловіщого дня, 6-го квітня 1945 року сільськими дорогами села Горайця. З її смертельного пожнив'я на гораєцькому цвинтарі виросла братська могила, в яку ховали ці, що їм вдалося заховатись – своїх дітей, жінок, батьків, дідів та сусідів. Сто тридцять п'ять жертв польсько-большевицької жорстокости поховано на гораєцькому цвинтарі. Між ними заляг теж назавжди вже літній дир. школи Гриць Лебедович, який все своє життя присвятив для виховання нового покоління села Горайця.

Мені не вдалося зібрати повного списку імен помордованих, але вже цей неповний виказ помордованих вказує на те, з яким людським матеріалом боролися тоді польсько-большевицькі злочинці. Ось вони:

Дмитро Гах – 35 р., Гриць Колега – 40 р., Іван Лашин – 29 р., Петро Козій – 68 р., дир. Гриць Лебедович – 74 р., Гриць Гах – 26 р., Іван Войтович – 67 р., Анна Войтович – 61 р., Параня Гах – 70 р., Єва Гах – 24 р., Андрій Козій – 52 р., Анна Ребізант – 40 р., Анастасія Кушіль – 46 р., Катерина Абрамик – 51 р., Анна Абрамик – 14 р., Ілько Абрамик – 43 р., Федько Абрамик – 39 р., Параня Колосівська – 32 р., Марія Колосівська – 13 р., Микола Михайлів – 31 р., Параня Михайлів – 26 р., Параня Крупська – 41 р., Катерина Ребізант – 29 р., Іван Колосівський – 60 р., Гриць Сигловий – 19 р., Іван Грицик – 40 р., Анастасія Грицик – 65 р., Анастасія Гах – 27 р., Степан Когут – 45 р., Анна Кордупель – 50 р., Петро Кордупель – 49 р., Іван Мельник – 12 р., Гриць Грицик – 52 р., Єва Грицик – 48 р., Славко Грицик 9 р., Степан Лашин – 72 р., Анастасія Лашин – 68 р., Анастасія Воробель – 35 р., Гриць Воробель – 41 р., Єва Курій – 3 р., Марія Курій – 20 р., Марія Курій – 2 р., Марія Лебедович – 22 р., Богдан Лебедович – 5-тижневе немовля. Параня Кобак – 48 р., Марія Кобак – 6 р., Василь Лебедович – 69 р., Іван Сигловий – 57 р., Анастасія Борівець 14 р., Володимир Борівець – 5 р., Михайло Борівець – 62 р., Іван Борівець – 26 р., Лесь Бумбар – 44 р., Анна Кордупель – 57 р., Олесь Абрамик – 43 р., Степан Терех – 70 р., Юрко Франківський – 40 р., Іван Франківський – 13 р., Роман Томків – 23 р., Федір Воробель – 60 р., Михайло Бумбар – 62 р., Андрій Бумбар – 59 р., Іван Тимець – 53 р., Іван Сигловий – 56 р., Юрко Воробель – 40 р., Іван Білий – 47 р., Юрко Кордупель – 34 р., Марко Кушка – 40 р., Микола Качор – 38 р., Марія Борківська – 23 р., Славко Борківський – 3 р.,

Ольга Борківська-немовля 16 місяців, Іван Тимець - 50 р., Гриць Сигловий - 18 р., Марія Козій - 6 р., Анастасія Козій - 61 р., Василь Козій - 31 р., Катерина Козій - 5 р., Федір Козій - 17 р., Параня Козій - 26 р., Іван Круцько - 60 р., Гриць Лашин - 33 р., Славко Лашин-14-місяч. немовля, Анна Лашин-47 р., Анна Кобак-48 р.

Після цього загальний виселенний молох вигнав рештки непомордованого населення села Горасець на залізничну станцію в Любачеві. Людей тих заладовано в тягарові вагони й вивезено на східні області галицької землі. Значна частина їх осіла у Львівщині, де перебуває і до сьогодні. Таким чином свідомо й горда українська місцевина на Чесанівщині – село Горасець зникло з лиця землі.

Та прийде такий день, і він не за горами, що непомордовані горайчани повернуть у рідне село й воно буде вічно жити для рідної і вільної батьківщини, і будуть своїм онукам розказувати з покоління в покоління про ляхські звірства, що їх вони доконали колись над їхніми предками, і то в ХХ сторіччі!

· ХОР У СЕЛІ ГОРАЄЦЬ, ПОВ. ЧЕСАНІВ. ДИРИГЕНТКА
ХОРУ П. О. ЛЕБЕДОВИЧ – 1938 Р.

„М І Л Ї К О”

(Сл. п. полковник Омелян ГРАБЕЦЬ, псевдо „Батько” – командир УПА – Південь).

Від непам’ятних часів західні межові землі української Чесанівщини були дуже пригожим ґрунтом на якому виростала людина особливих духових манер та великої моральної твердості. Український селянин на Чесанівщині залишений своїй власній долі, був примушений творити для себе не лиш основну базу свого економічного існування, але теж і основи своєї духової незайматості. З тієї причини Чесанівщина творила там своєрідне українське „гетто” до якого практично ніколи не мала доступу ніяка розкладова сила.

Не без глибшої причини, саме на Чесанівщині шукав для себе захисту останній Крайовий Командир УВО – сл. п. сотник Юліян Головінський. Беззастережна відданість українського населення для тих, які працювали для нашої справи, чинили ці землі дуже приємливим для кожного, хто там на цих землях колинебудь осідався.

В останньому своєму передсмертному змагу з ворогом, Провід Української Повстанчої Армії назвав Чесанівські землі – „Бастіоном”. І Чесанівщина справді була бастіоном українства. Звідтам постійно виходили люди непересічного громадського стажу та віддані патріоти. Це саме з Чесанівщини походив сл. п. полковник Омелян Грабець – Командир УПА – Південь, про якого я хочу тут розказати.

Сл. п. Омелян Грабець народився дня 31 липня 1909 року в Новому Селі біля містечка Чесанів. Батько Омеляна, Петро Грабець був в Новому Селі середньо-заможним господарем. Мати Катерина, з дому Лашин, походила зі села Гораєць. Сл. п. Омелян належав до найздібніших із п’ятеро дітей Петра Грабця. Тому то батько його за настирливою намовою учителя в Новому Селі – Івана Тогана, рішився післати свого сина на науку до української гімназії в Перемишлі.

Вже на гімназійній лавці Омелян брав активну участь в таємних гуртках молоді. Належав до юнацтва УВО та ідеї українського націоналізму прищипив у молодше покоління свого рідного

села. Вдача сл. п. Омеляна була завжди непосидюша, підприємчива. Він був постійно рухливий та живий, все в погідному настрою. Сл. п. Омелян Грабець належав до того типу людей, що мають вроджену інтелігенцію та незвичайні організаційні спосібності. З популярним іменем „Мілько” – сл. п. Омелян Грабець вийшов на громадську сцену суспільно-громадської роботи на межах землях Чесанівщини.

Мільковмів організувати людей біля себе. Він постійно усміхений, ввічливий до кожного, сердечний приятель, товариш і друг. Він любить вбиратися скромно, але зовнішність його дбайлива. Як гімназійний учень, а опісля

Другий з ліва сл. п. Омелян ГРАБЕЦЬ, псевдо „Батько” – Командир УПА Південь. 4-ий д-р Григор Шиманський і сл. п. д-р В. Баб'як в Чесанові перед будинком Просвіти.

як студент львівського університету, бере живу участь в праці ново-сільської читальні „Прогресу”, а зокрема працює він у „Соколі”, де мав він більші можливості проводити роботу спортивного характеру. Поява сотника Юліана Головінського в Чесанові мала рішальний і завершений вплив на світогляд сл. п. Омеляна Грабця.

В 1938-1939 роках Омелян перебував у Львові. Він тоді вже людина з повним і завершеним світоглядом і завзятий ворог польського займанця. Участь Мілька в протипольських демонстраціях у Львові, які він технічно підготовляв, звертає на нього увагу польської поліції. У його батьків часто переводить польська поліція з Чесанова допити та обшуки. Дуже часто сидить Омелян по польських тюрмах. Вже таки перед самою німецько-польською війною у вересні 1939 року польська поліція запроторює його до

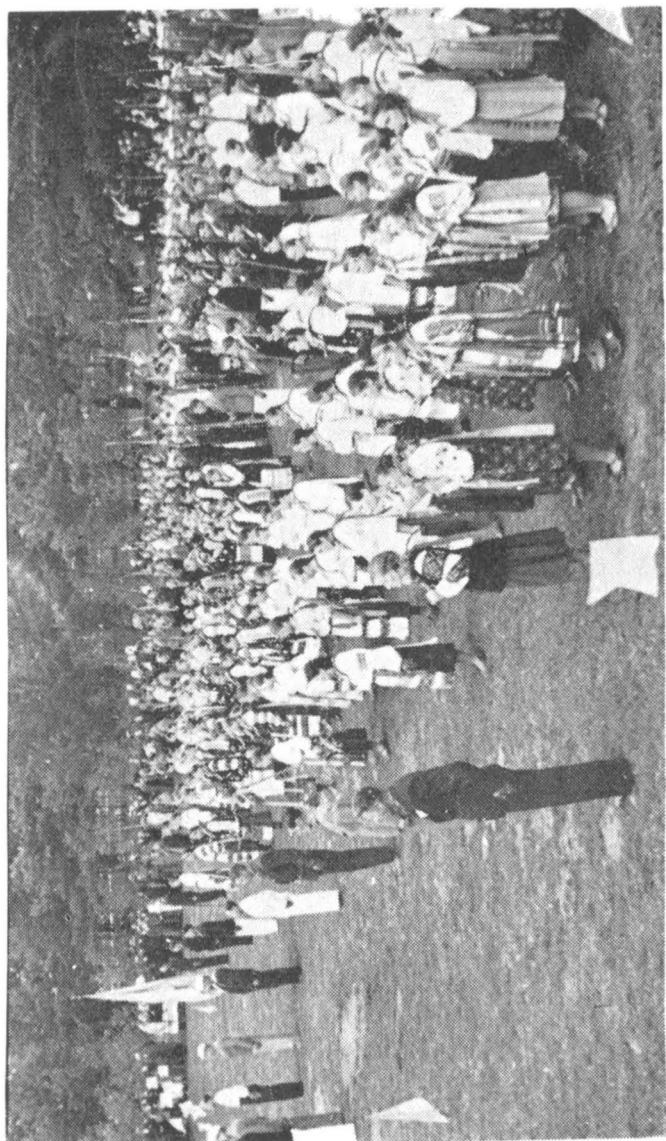
тюрми у Львові, відки він щасливо повертається до свого рідного Нового Села на Чесанівщині.

З приходом большевиків на землі Чесанівщини в жовтні 1939 року, Мілько перебував на господарстві свого батька. Коли військове НКВД, на донос місцевих поляків, почало слідкувати за ним, тоді Омелян переходить німецько-большевицький кордон на відтинку Нове Село – Чесанів і осідається на постійний побут в цьому місті, де сповняє функцію технічного керівника підпільного зв'язку закордону з рідними землями, які зайняли большевики. На цьому то пості Мілько вповні оправдав себе, як підпільник, організатор та відданий справі робітник. На цьому пості залишився сл. п. Омелян аж до кінця червня 1941 року.

Продовж цілого часу свого перебування в Чесанові сл. п. Омелян виявив свої великі організаційні здібності. Як керівник секції молоді при Чесанівському Допомоговому Комітеті, він гуртує всю молодь Чесанівщини. Постійні поїздки на сусідню Холмщину, організування масових здвигів молоді, фестини, табори праці, освітні курси – це був улюблений загін праці цієї відданої справі людини.

Тут можна цілком відважно твердити, що короткий проміжок часу на Чесанівщині, від листопада 1939 року до кінця червня 1941 року, належить справді до найактивніших періодів суспільно-громадської і політичної роботи цих земель. А все ж таки часи непевності воєнних фронтів, повторювані напади польсько-большевицького підпілля на українське населення, наказували вже тоді приготувати українське населення на всякі можливості воєнного лиха.

І чесанівські землі силою обставин на широку скалю збирали зброю. Молодь проходила дбайливі вишколи військової техніки. Участь української молоді на вишкільних військових курсах в Карпатах, саме з Чесанівщини, вже по вибуху німецько-большевицької війни була значна, а це вже заслуга сл. п. Омеляна. Мілько в той час мав постійно повні руки громадської роботи. Він мав тоді подивугідну ініціативу, полет, запал і дуже оригінальний підхід у розв'язуванні всіх складних проблем околиці того непевного часу. Кожний хто колинебудь мав нагоду зустрічатися з тією людиною, знає скільки любови, посвяти та праці віддавав він на те, щоб Чесанівщина не мусіла переживати приниження інертних часів визвольного зриву 1918-1921 років.

МАСОВИЙ З'ЇЗД МОЛОДІ ЧЕСАНІВЩИНИ В „ДНІ ВЕСНИ” 1940 Р.

Продовж цілого часу німецької окупації Чесанівщини, сл. п. полковник Омелян Грабець держався постійно у приличній віддалі від німців. Комісар німецької прикордонної сторожі, Гайден, у Чесанові постійно не долюблював Мілька. Він відчував, що на його руках якась велика і відповідальна робота. За Мільком однак стояв увесь зорганізований актив українського населення Чесанівщини. Маючи до диспозиції свідомий зайшлий людський матеріал Стецяків, Голіянів, Роговських, Кравсів та інших, ми тоді ставили українську Чесанівщину в ряди найсвідоміших околиць нашої землі.

Після проголошення незалежності України актом 30 червня 1941 року, оберштурмфюрер Седке з люблинського СД, організує облогу на Мілька. Однак сл. п. Омелян мав тоді окреме щастя. Вичуваючи своє непевне положення на Чесанівщині, він щасливо втікає поїздом до Ярослава. Тут однак польські „баншуци” під проводом шефа ярославського гестапо Тойфеля застукали Мілька на залізничній лінії Сухохів-Муніна, Мілько однак втік крізь вікно поїзду.

Була ясна й дуже морозна ніч. Мілько, привезений якоюсь фурманкою з-під Ярослава, прийшов на моє помешкання в Чесанові. Ми тоді до ранку просиділи напотемки, обговорюючи біжучі проблеми будня. І Мілько жив тоді ідеєю боротьби, революції. Він не згадував тоді, ні про своїх дітей, ні про родину. Обов'язки цього великого часу та наших сподівань, кликали його до дальшої праці. Виїхавши на Волинь, Мілько включився у повстанські частини у Рівному. За короткий час він повернувся ще раз на рідну Чесанівщину, яка тоді вже виглядала для нього пустою і душною провінцією. З тяжким серцем прощав я тоді свого друга на непевні шляхи. Від того часу я вже Мілька більше не бачив.

Коли революційні дії розгортаються на ширшу скалу і творення Української Повстанчої Армії прибрали виразні форми, сл. п. Омелян бере живу участь у провідному ешелоні людей революції. Вже в 1941 р. стає він членом Головного Військового Штабу ОУН, а опісля і Командиром Головного Військового Осередка, займаючи рівночасно пост провідника Центральної Округи ОУН на східних українських землях. З моментом організування УПА – Південь, він стає її командиром, як полковник „Батько”. На цьому становищі сл. п. полковник Омелян показався знаменитим

організатором та загальнолюбленим і передбачливим командиром і провідником. Сл. п. полковник Омелян Грабець загинув героїською смертю в бою зі „заградітельними” частинами НКВД на Вінниччині в дні 10 червня 1944 року.

У місті Холмі 22/23 вересня 1940 року Крайові Змагання. Дефіляду Чесанівщини очолював сл. п. полковник Омелян Грабець. За ним сл. п. Микола Голіян.

Родина Грабців склала на Чесанівщині велику дань крові на жертівнику волі. Крім повної матеріальної руїни, яка постигла їх в Новому Селі, в травні 1944 р. в поворотній дорозі з вишкільного старшинського курсу в Чорнім Лісі, загинув від випадкової німецької кулі брат Омеляна – Василь. На самі Великодні Свята 1945 року впав у Люблинці Новім на присілку Острівки, другий брат Омеляна – Іван.

Мало хто залишився сьогодні в живих з тих, які в закутку новосільського цвинтаря „На Грабцях” вправляли своє перше стріляння. Не знаю, чи вмираючи десь на чужих обніжках, знав виселений з Нового Села батько сл. п. Омеляна – Петро Грабець про героїську смерть свого „Мізинчика” Мілька – сл. п. полковника Омеляна Грабця, командира УПА – Південь, псевдо: „Батько”. Він напевно тоді, як за своїм сином Василем, промовив би був свою дяківську молитву: „Утішителю душей істиних”, додаючи при тім: „Чого ми мусимо, Боже, платити за все таку велику ціну?”.

ВЕЛИКОДНІЙ СПОМИН

Коли над берегами українських рік пухнатими базями розквіталися вже пишні верболози, тоді все до нашого села приходив Великдень. В той час на сільських прилучках птиці голосно виспівували свої весняні арії, що були видимим гимном природи, що воскресала до життя. З-під сірої покриви зими молочними шляхами сходили на пастівниках білі квіти сніжинок. На прилучках, так само, як колись, як давно – величним акордом української весни – падали жовті купини лоташів, що своїми кольорами зливалися в могутню арію українського Великодня.

Наші дні ставали довші та ясніші. З далеких небесних просторів приходило до нас на землю більше життєдайного тепла сонця. Мені все тоді здавалося, що то хтось дуже могутий і великий знімав з людських плечей якийсь діймаюче прикрий тягар. Від того то, якось так прямо самотужки, всім нам хотілося жити, хотілося наново широко розгорнути свої життєві крила й летіти ген там з промінням ясного сонця у туземне щастя людських буднів.

Український Великдень – це велике весняне свято нашого народу, свято радості, символ повноти людського життя та день вияву всіх його задушевних прагнень та несповнених надій. Воскресіння Христа чітко символізує не лишень долю та шлях історичного ходу нашого народу, але у містерії Христового воскресіння вплелися всі його вітальні сили, виявляється його характер та ідеальне сприймання його власного життя.

У весняно-великодній пісні, а зокрема в українських гаївках, у святкових звичаях знайшла свій виразний вияв і наша національна вдача й втілилися в них символи найвищих українських національних цілей. Почерез Воскресіння Христа наш нарід глибоко вірить у свою власну національну перемогу. З вірою у Воскреслого Богочоловіка наш нарід вів і веде боротьбу за своє національне й політичне оприділення. Не даром же нашим святковим великоднім привітом є: Христос Воскрес – Воскресне й Україна!

Українська весна, а з нею і Великдень сходили на поля, ліси та села України величним життєвим гимном. Від нього загоряли-

ся білим квітом сільські каштани, а батьківська хата й собі не-
наче видимо розсміяна ясна привітно в ясному весняному сонці.
Незабутнім щастям рідного порога раділи близькі нашому серцю
українські люди. Щастя рідного порога сміялося тоді там до нас,
то матірними ласками, то знову голосами рідних, близьких сусі-
дів та приятелів.

Мені постійно здається, що то саме тут на чужині у великод-
ній час, на східній частині чужого неба, відки постійно ранками
зводиться ласкаве сонце — ясніє виразна заграва рідної землі.
І це саме тому кожного Великодня ми всі затужено вдивляємося
у східні далі за якими лежить знедолена, але непокорена країна
нашого походження. За далеким ласкавим сонцем солодкою візі-
єю теплої спомину стають в нашій уяві виразні образи україн-
ської історичної Голгофи. Десь у кутику чужого міста синіми
квітами докірливого спомину усміхаються до нас постійно на Ве-
ликдень мамині барвінки. За ними ж стоїть образ нашого остан-
нього Великодня дома.

Тоді там дома в маленькій церквці нашого села лежав за-
мучений Христос. Тяжкі селянські постаті приносили до Божого
гробу свою нестерпну долю та просили Богочоловіка про опіку та
поміч. І від того свічки біля образу Божої Матері плакали постій-
но грубими восковими сльозами. Наші матері співчутливо гляділи
на образ опечаленої Богоматері. На сільському цвинтарі молили-
ся гурмами люди, шукаючи видимого зв'язку з тими, що відійшли
у вічність. А потім знову приходили такі Великодні, де смерть
ходила по наших селах: у страшних муках гинули ті, що прив'язані
до теплої рідної скиби, не вступалися з неї перед тяжким воро-
гом. І того то страшного Великодня з болю тріскало серце укра-
їнської матері, що залишена собі сипала могили своїм синам. У
тих могилах заховалося свідоцтво нашої любови до землі, чого до
сьогодні ворог постійно лякається. Він бо знає добре, що там,
де є могили — прийде й воскресіння!

І кожного Великодня тут на чужині, якимось так самотужки шу-
каємо все за якоюсь теплою намісткою рідного українського Ве-
ликодня. У дзвінких дитячих голосах по чужих міських парках,
ми всі жадібно хочемо дослухатися бодай далекого відгомону рід-
ного доквілля. Від нього, бувало, завжди на Великдень золотом
воскресної святковості загорялися хрести на церковних копулах
сільських церков.

Тоді то Воскреслому Христові, що приходив раненько у Великодню неділю десь до Жапалова, Суховолі чи Горайця, села застеляли свої зелені дивани сільських вигонів у доказ вияву окремого сердечного людського прийому. „Плотію уснув як Бог“, – співало тоді все село. Осанну людської хвали металічними голосами голосили всюди сільські дзвони. Дівочою красою блистіла всюди українська вишивка, а брилянтами людської винахідливости та гармонією красок пишалася українська писанка.

Краса української весни з великодньою радістю ішла нашими селами так, як іде потопа чи туча. З Воскреслим Христом до життя вставало все, що жило. Кожна билина завітчувалась якоюсь принадою. Навіть, бувало й жайворонки вилітали десь аж за далеко небесну синяву, співали голосно, звіщаючи всьому світові про людське щастя на землі.

І Христос воскресав на Великдень у нашому селі не лиш ясними свічками по церквах. Світло Божого Воскресіння ясніло тоді там у темних борах лісів України. Десь там за Восухами, за Ручкалькою та на Панській Широкій. Там наше останнє геройське покоління поховало у піскових пригорбах за Тепилами великі свої скорбії та неспокійного духа своїх бажань.

Від останньої скорострільної пальби, що застигла своїм тяжким згуком у глибоких нетрях лісів України, замовкли вже теж і церковні дзвони по наших селах. Кажуть люди, що лиш ночами неспокійні вітри приносять часом з лісових дебрів завмерлі зойки розпуки палених живцем під Суховолею бійців Української Повстанчої Армії. З повалених ворогом українських церков, кожного Великодня в Україні дошкульно зяє видима розпука катованого Бога. Велика П'ятниця мук нашого народу не закінчена. Вона кожного Великодня продовжується на Воскресну неділю. Всім тим, що намагаються сьогодні закопати нашу правду в могилах, замикають її по тюрмах – здається сьогодні, що під тяжким тиском і переслідуваннями вдасться вбити її навіки. Так однак зі зброєю в руках берегли вороги й могили Христа. Христос же воскрес третього дня во славі, бо мусіло сповнитися слово пророків.

Драма Христового Воскресіння – тривала. Вона приходиться через цілу історію не лиш нашого народу, але всього людства. День Воскресіння Христа прийшов для спасіння всіх нас, як неми-

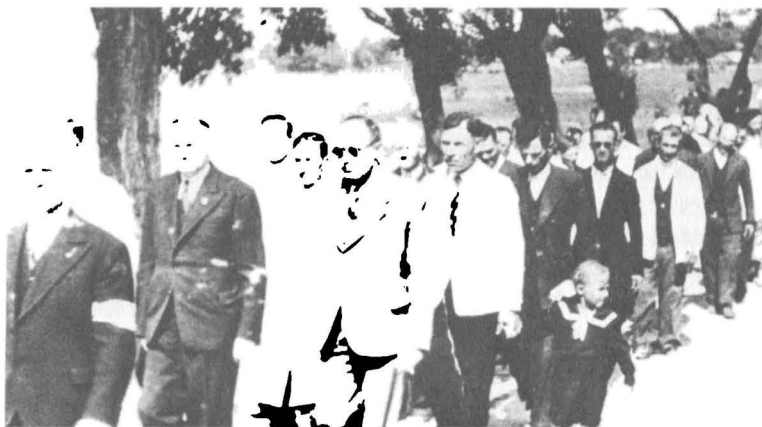
нучий наслідок мук, страждань і смерти, що її переніс Ісус-Богочоловік. На Голгофі мусіла відбутися смерть, щоб всі немічні духом і всі ворожі сили відчули й переконалися, що Божої і людської Правди не вбити, не розп'яти. Хоча її відреклися апостоли, вона переможе й воскресне, як воскрес Ісус Христос. Ця глибока християнська істина знаменує життя так людей, як і цілих людських спільнот.

СВЯЧЕННЯ ПАСОК В УКРАЇНІ. 1942/43 – Чесанів.

І яка велика тотожність хресної дороги і страдального й непереможного українського народу з такою ж дорогою Ісуса. Український нарід розп'ятий, катований, зневажений. Йому визначили вороги повну загладу стати погноєм їхнього смертельного ходу. Сьогодні модерні Пилати вмивають руки й Україна залишається сама однісінька на своєму мученичому шляху історії. Ті, що повинні стати на її захист, намагаються сьогодні пактувати з ворогом; зневірені у свої власні сили, зведені ворожими принадами, засліплені особистою пихою – хочуть впровадити в нашу громаду „троянського коня” культурного „блиску” Івана Калити.

Хоч як радісні всі наші рокові свята Воскресіння Христа своїм змістом, своєю ідеєю та теплим спомином нашого солодкого дитинства, то саме сьогодні всі ми, що живемо поза межами України, мусимо чітко усвідомити собі один факт, а саме, що наше традиційне поздоровлення Великодня – „Христос Воскрес” – перестало бути радісним привітом в Україні, поздоровленням говореним вільними устами. Воно сьогодні стало лиш привітом надії, поздоровленням несповненої мрії, які лучать нас тут і їх там на рідних землях в одну цілість великого українського народу, що вступає на історичну сцену свого великого призначення. Бо станеться це велике й неминуче, що згине земний сатана. Великодні дзвони, що звіщать загибель кривавого сатани будуть найголоснішими дзвонами нашого національного воскресіння, початком волі та незалежності українського народу. Бо ж Христос Воскрес – Воскресне й Україна!

Похід на могили поляглих в селі Люблинець Старий, біля Чесанова. У проводі маніфестаційної колони йдуть: Дир. Школи Н. Федак (з опаскою), за ним інж. Т. Чубатий та адвокат д-р М. Микитин.

У Д Е Н Ь С В. П О К Р О В И

Там десь далеко за містом, опустілим воринням ходить вже болюча тоска осени. Вона то безжалісно торгає людську совість, то терпким спомином минулих осеней, то знову мучить затужене людське серце незносним жалем за ясным сонцем рідного батьківського порога.

Коли вечірня тиша осінньої пори заляже темрявою ночі людські садиби, то всім напевно знову виразно причуються клекітливі терлиці нашої мами та приманливо запахнуть великими полотнами образів мокрі горстки сільських конопель. Від того в нашій уяві встане виразно фатаморгана тієї незаступимої принади, що її в житті може лиш дати згул батьківських меж.

І в такий то час всі ми, якимось самотужки, пригадаємо собі зворушливі, хоч прості обходи Святопокровського дня подяки українського села за обильні й багаті збори із землі. Свята Покрова приходила до нашого села завжди в почоті голосних арій веселки пільних квітів. Я ще й досі тямлю, як то бабусине літо срібним павутинням дбайливо встеляло шлях її ходу, що завішувалося на сільських стернях. Потім зсе ранками на тому то срібному шляху мінливими брилянтами тремтіли цяцьки теплої осінньої роси, що у сонці виразно нагадували недоплакані сльози людського горя.

То все в такий то час моя мама вибирувала у своєму прихатньому городі найкращі квіти осінніх васильків і пишних орхідей, вона зривала дозрілі яблука й груші, обтирали все те зеленими барвінками й пахучими м'ятами й несла ці дари до церкви, кладучи перед престолом Богоматері у церковці мого родинного села. І тоді в церкві нам всім виразно здавалося, що Божа Мати — Св. Покрова з окремим вдоволенням приймала дарунок подяки моєї мами, бо в сутінках церковних свічечок ми виразно завважували на її образі усміх признание.

В дні осіннього празника св. Покрови, тут на чужині, кожний з нас нагадає собі всю глибоку історичну символіку зв'язану з днем подяки українського хлібороба та уточнимо собі в нашій

свідомості його життєву філософію. Хліб випродукований працею рук українського хлібороба стає святістю українця і то святістю найбільшою. Таке відношення до хліба породжує і відношення українського народу до землі. Земля, мати й його — хлібороба, й його поживи — хліба. Але земля родить хліб при його активній участі, він є продуктом того, що утримує життя, творцем того, без чого жити не можна й життя без того взагалі не уявляється.

Ось тут і лежить весь наріжний камінь і корінь української гордості із свого хліборобського походження, джерело й корінь українського патріотизму, героїзму, воевничости, волелюбства й безмежної любови до землі. Зокрема на цьому основному елементі української віри базується весь індивідуалізм українця і його відношення до Бога й Його святих речей.

Українець звертається до Божої Матері — Святої Покрови за допомогою у вирощуванні хліба. Він тому просить свою небесну Опікунку — Св. Покрову — „дошів з оболоні”. Коли той хліб є вже в засіках, оборогах та стогах, то це основне його життєве багатство треба боронити від рабунку й розбоїв степових орд, які приходили за наживою в Україну. Беручи свій оборонний меч у руки, українець і тут просить св. Поркову взяти його під свій опікунчий омофор і благословити його меч. Таким чином у сірій давнині нашої історії прийшло до поєднання українського плуга й меча. Меч дістав благословення Божої Матері, щоб захищати добрих породжені матір'ю — землю.

В такий то спосіб день 14-го жовтня, роковий празник Св. Покрови в Україні, став не лишень днем подяки українця за врожай, але й днем почитання української шаблі, — днем Зброї. Тому теж і Запорізька Січ, оборонна військова сила українського народу піддалася всеціло під омофор Св. Покрови. Це саме тому на Січі побудовано церкву Св. Покрови й через те по всій Україні було так багато Свято-Покровських церков. Нав'язуючи до того історичного минулого, рішенням Української Головної Визвольної Ради з дня 30 травня 1947 р. постановлено, що день 14-го жовтня, день Св. Покрови є офіційним днем постанови Української Повстанчої Армії та zarazом і днем української зброї і українського війська.

Продовж цілої своєї минулої історії, український нарід кріпко тримав свій меч, як єдину успішну захорону перед назідниками

— ворогами. Ми в минулому нашої історії, в часах світлого існування української незалежної держави ніколи не творили якихсь окупаційних армій, щоб загарбувати чужі землі та поневолювати сусідів. Український нарід ставав на прю зі своїми ворогами лишень в обороні своїх найсвятіших прав, в обороні своєї землі й права жити на ній вільним життям. Минула й сучасна історія України не знає такого якогось періоду, в якому ми посягали б по чужу землю, відбирали б котромусь із наших сусідів право жити вільним життям.

То вони, наші вороги, прийшли до нашої хати й почали встановляти в ній своє криваве право розбою, то жорстокого Петраката, то знову якогось другого Івана Калити. Не змінилася нічим доля українського народу, коли то за фасадами брехливих визвольних кличів новітніх московських царів, український нарід далі стогне в тяжких ярмах московської неволі. А сталося це тому лиш, бо ми в рішальний момент нашої визвольної боротьби повірили забріханим підхлібствам московських большевиків, забуваючи історичну пересторогу старого Мазепи, що „през шаблі маєм права”.

З почуттям гіркого приниження ми постійно згадуємо ці 140 років нашої історії, коли то від зруйнування Січі в 1775 році аж до 1914 року нас позбавили вороги права носити зброю, відбираючи нам всі набуті права давньої славної лицарської традиції. Шойно Січові Стрільці вхопили до своїх міцних рук український історичний меч, щоб ним боронити нашого відвічного права на свою державну незалежність. Цей меч підхопила опісля Українська Повстанча Армія нашого покоління. Завдяки тяжким жертвам людського життя складених на полях боїв — український нарід почав знову входити в облік світу, не як безіменна невільнича маса, але як збройна потенція, нарід при зброї, точніше, нарід дозрілий і готовий носити зброю. Мазепинський клич про вагу зброї в нашому загальному наставленні до розв’язки наших життєвих проблем, нашого *бути, або не бути*, стає поволи основним законом всіх наших політичних та громадських дій.

Попри все інше, завжди лиш зброя, готовість до боротьби, до наступу й оборони — дає людині, як і нації повні кваліфікації честі, гідності та достоїнства. Загальний відступ українського загалу від крутих доріг советofільства є здоровим проявом само-

оборони українського народу перед моральною і дощентною фізичною загрозою облудників із Кремля.

Плекання ідеї збройного визвольного чину, міт зброї, почи- тання шаблі, творення моральної Січі запоріжської – створять для нас передумови того, що в рішальній хвилі нашої історії, що гряде нестримним кроком, ми як нація будемо мати повні шанси до осягнення нашого найвищого національного ідеалу.

Кожного року, у День Св. Покрови – всі ми тут на чужині, далеко від знедоленої української землі, занесемо Опікунці українського війська й Покровительці нашої історичної зброї – гарячі молитви, щоб сталила українські вояцькі жмені, що їм прийдеться- ся держати український карательний меч у момент останнього нашого історичного іспиту, який гряде й до якого всі ми мусимо бути готові.

Образ Покровительки українського війська напевно буде тоді знову на похідних прапорах Української Армії. Під Її омофором український вояк вигравав битви в минулому. Під цим знаменем, – знаменем Покровительки Св. Покрови, виграє він і свою останню битву, яка закінчить неволю нашого народу та остаточно визначить шляхи його світлого будучого.

Молимо широко, щоб під Її омофором прийшов наш так довго й тужливо очікуваний – Великдень! День Волі нашого народу!

**Покров Пресв. Богородиці
ЗА ВСІХ МОЛИШИСЯ БЛАГАЯ**

Ш Р А М

(Образок з часів німецької окупації)

Коли німецька окупаційна влада перенесла повітовий адміністративний осередок з міста Любачева й влучила його до повітового староства в Раві Руській, то в самому місті Любачеві залишено лиш малий підвідділ з ляндркомісаріятном у його проводі. Керівником господарського відділу любачівського комісаріятну став тоді – Бернард Шрам, типовий німецький ляндртурміст із виразною домішкою „фольксдойчерської” крови.

Шрам – це була дуже знаменна постать тодішнього німецького окупаційного періоду в Генеральному Губернаторстві, тип позафронтового „юберменша”, який на практиці знав докладно зміст німецького слова „організірен”. Зі сердечною погордою і страхом, вимовляли завжди директори Повітового Союзу Кооператив в Любачеві, – Янківський, Андрухів і Козій – ім’я Шрам, додаючи завжди при тому до того прізвища прикметник – холера!

І Шрам справді робив враження типового нелюда й катюги. Він завжди ходив у витертій зеленій куртці, у високих чоботях зі засуненою за халяву правого чобота – дротяною нагайкою. Казали любачівці, що Шрам дуже любив потягати собі самогон, їв постійно жменями з кишені „овомальтину” і не робив у місті Любачеві окремих пакостей.

Як кожний позафронтовий цивільний німець, мав і Шрам свого „муля”, а саме він любив гарні коні й з приємністю бив без ніякої причини кожного, що стояв йому на дорозі. Зокрема Шрам попадав у „шевську пасію”, коли бачив наших селян у смушкових шапках із батіжками в руках. Він тоді лаявся соковито, мовляв, чого та „руссіше шапка” з оцим батогом хоче. Наші селяни з Любачівщини й приналежній Чесанівщині знали Шрамову відразу до „руссіше шапка” і батого й звичайно накривали голови чимось легшим, залишаючи батіжки в сінях канцелярії, або на возах, коли сподівалися стрічі з цим німецьким „юберменшом”.

Попри всі контингентові здачі того часу, які мусів виконати наш селянин у збіжжі, м’ясі, молоці й інших продуктах супроти окупанта – найприкрішим контингентом того часу для українського села був так званий „грабуфковий” контингент.

Кожному власникові коней було призначено відповідну кількість кубометрів будівельного матеріалу, яку він мусів, дець з далекої Кривої Палки чи іншого якогось ліса вивезти до тартаків в Олешичах, Любачеві чи Руді Ружанецькій. І саме цієї обридливої операції використання робочої сили українського села допильновував Шрам.

Коли, бувало, всі шляхи були затарасовані селянськими возами, наладовані довгим деревом – Шрам тоді впадав у дивний „юбель”, діставав летючого шалу німецького збоченця. Він то наказував своєму візникові наганяти свої добрі коні й, зрівнявшись з довгими колонами „руссіше шапка”, гатив фірманів де попало своєю дротяною нагайкою.

Наші селяни брали з початку ці шикани Шрама трагічно, скаржилися в Повітових Допомогових Комітетах в Замості й Раві Руській, але, як казали „пан з паном знасе”. Шрам бив людей даліше й нічого взагалі ніхто не міг в тому допомогти. Врешті люди почали брати цього окупаційного „культуртрегера” на сміх, привикнувши до Шрамових витівок, вважаючи його за звичайного німецького збоченця, якого треба оминати, щоб не набратися біди.

Одного дня приїхали люди з „грабункового” контингенту й оповідали, що бачили Шрама на шляху без нагайки, з підбитим оком і дуже спокійного. Шо вплинуло на моментальну зміну поведінки Шрама оповіли мені опісля Михайло Комар з Люблинця Нового та Іван Шиманський.

Сам Комар – це була потужня постать дебелого дядька. Він говорив плинно німецькою та італійською мовами, за польських часів він займався т. зв. покутним писарством при Городському Суді в Чесанові, мав виразне й гарне каліграфічне письмо, за німецького окупаційного режиму займався торгівлею і так латав свій родинний бюджет. Я часто подивляв незвичайний сприт, підприємчивість і вроджену інтелігенцію цього чоловіка.

Михайло Комар вбирався, однак, завжди в типову люблинецьку гуньку й ходив зимою в смушковій шапці. І саме в такому зовнішньому виді зайшов він чогось до канцелярії Шрама в Любачеві. Шрам побачивши перед собою зненавиджену „руссіше шапка”, осатанів і, не сказавши слова, рубнув Михайла Комара по лиці. Комарева рука велика й тяжка, як улазівський праник, мо-

ментально відвинулася і лиш один раз гелнула Шрама за вухо. Шрам повалився моментально на долівку поза своє бюро, а Комар, перестрашений своєю відруховою реакцією, висунувся незамітно з канцелярії і потім довго скривався десь в Люблинці Новім.

Коли одної суботи після цього, Шрам заїхав своєю бричкою на поліційну станицю в Чесанові з проханням доставити йому Комара, то висланий поліцай повернувся зі звітом, що він не міг знайти Комара. Коли однак Шрам запевнив комєданта поліції Івана Шиманського словом чести, що Комареві нічого не станеться, тоді Комар таки прийшов на станицю, щоб зустріти Шрама. Ввійшовши до станичної канцелярії, Комар – так на всякий випадок – витягнув руку й поздоровив: Гайль Гітлер! Шрам махнувши зневажливо рукою на поздоровлення, сказав: „Е, ти дурний зі своїм гайль. Подавши Комареві свою руку, додав: Гратулюю тобі Мехель, ти є „гут керль” /добрий чоловік/. Я вже довгі місяці б’ю нагаєм оцю худобу /і вказав в той мент на гурт селян, що були напроти станиці/ і жаден з них не пробував досі навіть виставити мені язика, а не то реагувати якось інакше”. І, витягнувши з кишені дві червоні приділові картки на дві пари чобіт і на пару упряжі для коней, швидко вийшов з канцелярії і від’їхав до Любачева.

І Комар і вся обсада поліційної станиці в Чесанові лиш здвигали раменами, не знаючи, як пояснювати собі поведінку Шрама та його реакцію на вчинок Комара. Наші селяни на Чесанівшині пояснювали собі цей випадок по своєму, – мовляв порядний аргумент сили може промовити й до найбільшого собаки. Інші знову додавали, що не все в житті оправдується українська приповідка: „Покірне теля дві корови ссе”.

О С Т А Н Н І Й П О С А Д Н И К Ч Е С А Н О В А

/ З приводу смерті інж. Теодора Чубатого /

З перспективи часу нашого останнього півсторіччя української визвольної боротьби, вузький лісовий скрайчик нашого західного пограниччя, що його сьогодні окреслюємо назвою Чесанівщина, видав із свого терену людей, які відігравали помітну роль в наших визвольних змаганнях. Історія постійно згадуватиме прізвища таких постатей чесанівського терену, як сот. Юліан Головінський, брати Дзіковські з Дахнова, Іван Ришавий, Іван Паславський з „Летючої бригади” Головінського, Франт, брати Грабці, брати Шиманські, а потім уже далі воїни Української Повстанської Армії, які походили з Чесанівщини чи сусідньої Любачівщини, або там загнала їх доля проводити свою діяльність чи боротьбу.

У життєвій настанові, формі й темпі життя, у цілях і змісті нашого населення тих земель лежала постійно тверда правда виключности українського середовища. Цілий духовий зміст української Чесанівщини був наставлений виключно на свою власну українську межу. Цю свою землю вона любила безмежно, з нею в'язалося все її минуле й тому за неї вона вмирала. У світі зв'язку української людини зі землею зберігалась там вся наша українська відпорність і сила. Українська Чесанівщина не знала ніколи мішаних подруж. Довколишнє чужинецьке море не мало ніякого доступу до душі українця Чесанівщини. Всі ми знали тоді, що вся моральна сила українця Чесанівщини лежить саме у його власній вірі, об яку розбивалися всі польонізаційні заходи наших сусідів. Цю особливу прикмету називав наш історик Грушевський „рідкою прикметою здорової архаїчності”. Ні парцеляційні примани голодного на землю селянина, ні поліційний тиск, цього твердого українського горіха не могли згризти.

Саме тому польські чинники, у змінених обставинах, вхопилися успішнішої методи — фізичного нищення. Методи цього нищення нашого населення на Чесанівщині були дуже жорстокі та дикі. Вони переходили всякі межі людської уяви. Я постійно гордий з того, що у нашій боротьбі український вояк на полі бою по-

казував усі прикмети не лише людського героїства, але й безперечної великодушності. У нас історія не знає таких злочинів, які доконували ті, що хваляться постійно своїми „рицерскостями”.

Коли пізньою осінню 1939 року східня гранична лінія між німецьким „райхом” і большевицькою імперією, на відтинку Лежайськ – Чесанів – Томашів, застигла колючими заставами, по большевицькому боці кордону зникали ночами цілі частини прикордонних сіл. Населення зимою вивозили у засвіти сибірських тайг.

У такий то час місто Чесанів стало типовим прикордонним центром всякої контрабанди, посиленої розвідчої діяльності тих „приятелів”, що вже в скорому часі мали схопитися до взаємної різні. Чесанівський відтинок кордону навіть у час найбільшої большевицької обсервації залишався постійно найпевнішим місцем кордонних переходів нашого населення, що постійно йшло на захід, подальше від „червоних визволителів”.

По довгих літах польського поліційного тиску, Чесанівщина в той час якось гейби віддихнула з полегшею. Давно зайшлий польський елемент зник з лиця землі, відходячи добровільно у свої сторони. Багато соток українських втікачів, які осіли в Чесанові, надали містові виразний український характер. На скору руку створено українські організаційні форми. Почала діяти молодіжна організація Курінь Молоді. У ньому то було кілька добрих соток української молоді. Поведено широко закроєну культурно-освітню роботу. Гуртові виїзди молоді на терени сусідньої, все ще застрашеної Холмщини, під проводом незрівняного організатора сл. п. сот. Омеляна Грабця, були показом нашої сили, організованості й джерелом людського загального підйому.

Впродовж вісімнадцятимісячного часу існування німецько-большевицького кордону в Чесанові через місто перейшло 4.892 людей – втікачів. Днями та ночами діяв наш, на скору руку створений Допомоговий Комітет. Там реєстрували людей, дбали про відповідний транспорт, мешкання, документи, тощо. Скільки то людей ще й досі мають цю стереотипну посвідку чесанівського комітету, що помагала в той час вільно порушуватися у прикордонній полосі по німецькому боці. Головою того комітету, як

теж опікуном Куреня Молоді був інж. Т. Чубатий, а опісля вже д-р В. Білецький. Д-р Г-р. Шиманський проводив суспільну та лікарську опіку. Кожного разу, як випадково приїжджу до Торонта й заходжу до канцелярії цього лікаря – самарянина, до мого серця все підходить теплий спомин з того часу, коли то Гриць Шиманський був не лишень лікарем в Чесанові, що робить гроші, але він був передовсім громадським робітником, активним членом кожного товариства й інституції. Про це сьогоднішня українська громада Торонта може й не знає.

Наладнувана міська та сільська адміністрація у Чесанівщині винесла на становище війтів і солтисів наш свідомий український елемент. Від часів єдиного в історії міста Чесанова українського посадника Йосифа Котовича, у цей макабричний воєнний час, на загальну радість всього українського середовища, обов'язки посадника Чесанова перебрав інж. Теодор Чубатий.

Ті, що їм у минулому доводилося працювати у воєнний час у міській адміністрації при німцях, знають, як то тяжко було задержати людську гідність, безсторонність та справедливість, коли то треба діяти, як виконавчий орган, при всяких воєнних та окупаційних здірствах контингентів, прямих грабунках і висилці людей на роботу до Німеччини, або як тоді казалося – у німецький „ясир”. Загальне положення Чесанівщини вимагало, щоб посаду посадника займав таки українець. Мимо дуже тяжких обставин тодішнього воєнного часу, інж. Теодор Чубатий

Инж. Теодор ЧУБАТИЙ

на тому своєму відповідальному становищі останнього українського посадника міста Чесанова репрезентував нашу справу гідно та вправно. В той самий час він діяв теж, як голова Допомогового Комітету та офіційний опікун Куреня Молоді.

Сьогодні пригадую собі, коли в час посиленої окупаційної нагінки на наше життя, якийсь німецький „бавер” у мундирі ге-стапівця бив інж. Чубатого по лиці за якусь там замерзлу бара-болю, або змушено його вести коні до Томашева Люблинського, на загальну радість польського середовища. Тоді ми його пони-ження та образу брали за свою. Тоді ця спокійна й тиха людина заявляла нам: „То не б'ють Чубатого, але нас усіх. Не забуваймо того, що ми тут всі є на своєрідному фронті”. Після того він сі-дав за своє звичайне бюро в міській канцелярії, рівнодушно „прасував” собі польські окупаційні гроші, а вечорами ми заста-вали його при „пасіянсі”. Инж. Чубатий, як посадник того часу, завжди був готовий до всякої людської допомоги нашої справі, якої тоді нам було потрібно.

Мало хто знає сьогодні про те, що ця людина з окремих фон-дів міського порядку видавала значні суми на оборонне вивіну-вання наших сіл, тощо. Коли згодом на місце вбитого польською бандою війта українця Доленка, перенесено інж. Чубатого до Май-дану Сопочького, там він переживає щасливо напад на своє жит-тя. 5-го жовтня 1943 р., така сама банда прийшла за ним і до Че-санова. Боже Провидіння опікується інж. Чубатим і тут.

Коли Чесанівщина поповнювалася численними бандами до ті-єї міри, що мало було нагоди пережити людині цю халепу, тоді то 30 грудня 1943 р. інж. Чубатий з родиною переїхав до своїх тестів у Старому Самборі. Відтак він переїхав на еміграцію, а потім до Канади.

Инж. Теодор Чубатий народився 25 липня 1886 р. в Тернополі. Після закінчення Львівської політехніки він одержав диплом ін-женера геодезії. Продовж 1913 року працює він в катастральних урядах Порохника, Ланцута та Глинян. Бере участь у визвольних змаганнях, переживає щасливо Чотирикутник смерті. Москалі вивезли його до Казаня, звідки повернувся щасливо. На постій-ний побут інж. Чубатий приїхав до Чесанова в жовтні 1922 року. Належав до „штабу Метеллі”, якого він постійно обожав, як ор-ганізатора та провідника Чесанівщини. Економічна ланка громад-

ського українського життя Чесанівщини стає предметом його окремого заінтересування. „Сільський Господар”, „Наша Каса”, а опісля банк, Філія Т-ва „Просвіта”, а опісля вже Т-во „Сокіл” – це місця його праці. Як голова чесанівського „Сокола” з інсп. Гафтковичем організує і очолює в Чесанові повітовий з’їзд сокільської молоді. Правдоподібно за це переносять інж. Чубатого з Чесанова в корінну Польщу до міста Бидгощі. Однак звідсіль він скоро повертається назад до Чесанова, перейшовши добровільно на емеритуру.

В місті Чесанові інж. Теодор Чубатий перебув 22 роки. Свого перебування в тому містечку ця людина не змарнувала. Він був тихої вдачі, завжди спокійний і вирівнаний. Інж. Т. Чубатий був солідним робітником, мав рідку людську прикмету – вмів він слухати.

На наші масові з’їзди та офіційні звіти приходив все точно. Ставав тоді в ряді на струнко й тішився тим, що так багато є тих, перед якими стелилося життя і тяжкі роки боротьби УПА.

Інж. Теодор Чубатий помер 4-го жовтня 1957 року в місті Саскатуні на 71 році свого життя. Останній посадник міста Чесанова зішов з гідністю людини, яка у важкий період нашого чесанівського пограниччя гідно виконувала свої обов’язки та добре репрезентувала нашу справу.

*Перед будинком Філії Т-ва „Просвіта” в Чесанові, 1940 р.
На входовій брамці стоїть сл. п. Лесь Лашин.*

„Л Ї О С”

Продовж цілого часу гореславної німецької окупації українських земель 1939-44 роках, не всі наші люди встигли засвоїти собі поправну німецьку мову. Мимо того навіть і ті, які не були спроможні тоді склеїти навіть одного найпростішого речення окупаційною мовою – прекрасно розуміли зміст популярного тоді слова „льос”.

Це німецьке слово в практичному щоденному парлянсі, до того вимовлюване якоюсь важною окупаційною владою горляним ревом людського звіра, все означало початок якоїсь акції. Цим то словом „льос” окупаційні німецькі „юберменші” висказували свої накази до виконання якоїсь роботи чи завдання, що його треба було виконати негайно та без зайвих вагань чи проволоки.

У практичному щоденному житті того часу в Україні було все якось так, що по цім крикливім слові „льос” слідував сухий стріл і тоді звичайно хтось залягав на землю, щоб більше з неї вже не встати. У найкращому випадку по цьому окупаційному підбадьорюючому слові слідував голосний і шамотливий копняк або удар п’ястука по чиємусь обличчі.

Було тоді всюди загально прийнятою стратегічною засадою між українським населенням, що на звук того осоружнього слова „льос” з підбадьорюючим додатком „гемма”, краще було відразу десь заховатися за якусь порядну „стодолу”, щоб не напоротися на непотрібний клопіт.

Цього популярного слова „льос” за німецьких часів в Україні вживали звичайні німецькі солдати, які приходили на села реквірувати фурманки, ревіли його „грєнцшци”, цивільна „ляндштурма”, якій дали виконувати якісь розпорядки, а зокрема пописувалося цим „льос” жорстоке гестапо. Зміст цього слова був всюди однаковий. Не любив того слова в той час дослівно ніхто, бо воно все означало якісь гонення, офіційні шикани, побої, переслідування, а густо-часто й смерть.

Лиш однісінький раз за весь час німецької окупації України, це ненависне „льос” звучало для мене так якось приємно й

мило, як звук теплої надії. Воно, це слово підбадьорувало мене й тишило безмірно. А було це в суботу вечером дня 21 червня 1941 року. Прощаючися зі мною, випадковий німецький штурмак, який тоді мешкав у тому самому домі, де тоді проживав я – він з видимим збентеженням і непевністю своєї власної долі прошептав мені довірочно: „Morgen get los”, себто завтра ранком починається. І тоді то саме це колись ненависне „льос” випадкового штурмана мало для мене цілком інший зміст. Воно, це „льос” наповнювало моє серце якоюсь надією. На його звук, мені ввижалися далекі рідні обрії, що то на них лопочуть синьо-жовті прапори, й в моїй уяві ставала моя рідна Батьківщина – Україна, що встає знову на свій історичний шлях, як вільна й незалежна держава.

Коли вечірні сумерки лягали на верхів'ях дерев „Великого Лісу” біля Нового Села й пахла привітно „Буща”, тоді то на замкненій від майже двох літ – дорозі з Чесанова, на схід-до села Хотилюбля та на шляху до села Дахнів біля присілка Черешні – німецькі сапери з грюкотом прорубували граничні большевицькі забори. Після того всі вони якось залягли в придорожніх ровах і тихо немов діти ждали чогось, що мало зараз таки прийти. Лиш пам'ятаю, джишка в травах грала безпереривно своє монотонне люлі теплих ночей, як вона це робила давно. А однак тоді це джишине дж-дж-дж було таке голосне, що здавалося його чув увесь світ.

З вежі чесанівської ратуші понеслися ритмічні удари годинника. Мені тоді здавалося, що моє серце так якось голосно стукотить, що його можуть навіть почути оці, там, що перед Новим Селом на високих вежах постійно зорять на захід. Тишу ночі й нервозне очікування перервали перші гуркітливі ескадри німецьких бомбовиків, що показалися на замрячених ще обріях міста Томашева Люблинського, Рави Руської і сусіднього містечка Горинець.

На даний знак, гейби з тяжким шептанням стогоном пронеслося знову це відоме всім німецьке „льос”. Ревнули в той момент якоюсь бурею військові мотоциклети, і погналися вихром – шляхом на село Дахнів, почерез Семчукові горби до Нового Села, толочучи обніжки хотилюбського шляху, що веде до Горинця.

Від містечка Лежайськ над Сяном, почерез місцевини Диків

Старий, лісовою полозою граничної лінії сіл Футор, Нароля – до далекого Белзця страшною воєнною клекітнею ішла тоді на Схід воєнна стрілянина. Вона на небосклоні ясного червневого неба значилася димами пожеж, що злісними хмарками осідалася на лісах. Глухим пошумом буревію котилася воєнна хвиля на східні українські землі. З далека видавалося, що то гейби якась градова туча несподівано вийшла із-за ліса й суне кудись подальше. Кожний з нас знав тоді, що вона нищить, перевертає ввесь світ горі корінням і летить у пропасть незміряного часу й просторів.

Ясне сонце, що сходило цієї пропам'ятної неділі дня 22 червня 1941 року, було ласкаве й ясне. Мені видавалося, що то у його проміннях видно повноту людської надії і блимають виразні лучі сповнення наших задушевних мрій. Коли згодом дня 30 червня 1941 року з голосників, що їх виставили якісь залишені на чесанівському ринку з'єднання „вермахту” – пронеслися слова *Акту проголошення відновлення Української Державности*, то серце кожного українця билося тоді жвавіше. І тоді то саме всім нам так дуже хотілося жити, як ніколи перед тим у нашому цілому житті.

Кривава німецько-більшевицька різня коштувала український нарід мільйони жертв. На жаль не сповнилися мрії, що їх тоді мріяв український нарід у червневі дні 1941 року. За це ще більше загартувалися і змужніли ряди борців за волю і державну незалежність України.

„В ПРАХАХ ЛЯГЛА ЗАЛІЗНА ЗАСЛОНА...”

ОСТАННІ СКИБИ РІДНОЇ ЗЕМЛІ

На небі стояв гарячий липень бурхливого 1944 року. На полях Чесанівщини і Любачівщини сонце догрівало золоті лани хлібів, а при шляхах виразно пахли сині придорожники. Переливи прихатньої м'яти й дерев'яного моху манили захистом в тіні садів, що тоді вже пишалися дозріваючим овочем, десь там на обріях Футор, Нового Села й Дахнова.

Літо 1944 року презентувалося величним маєстатом краси й багатства української землі. Кожна її п'ядь мала свій тон, окремий колір і свою власну арію. Однак люди гейби чогось не добавляли цієї величі. У повітрі висіла тривога воєнних фронтів, що гуркотом голосних канонад верталися знову на захід. І тривога воєнного часу виразно лягала по полях, зганяючи радість з піль і нив. Озброєний і жорстокий людський звір по ночах бушував лісами й тривожив, зганяв, як нічних птахів із гнізд тих, що вросли солом'яними стріхами, он там за лісом і по балках.

Коли при кінці травня 1944 року в Дахнові відцвітали вже вишні, тоді однієї ночі язика вогнів, що стріляли пімстою високо до неба, злизали до основ містечко Чесанів. У звалищах і попелі лягла тоді ідея Степана Трушевича про співжиття між українським господарем цієї землі, а тими, які дорогою всяких політичних махінацій минулого зайшли там і сколонізували фільварочні землі. Лісовими дебрами скрадався східній варвар, дикий і жорстокий нащадок Івана Калити, він вміло вигравав на людських пристрастях, доставляв обильно блискучу зброю і вбивав, руйнував і нищив.

Хоча ніхто офіційно не проголошував у Чесанівщині стану облоги, то виїмковий стан там тоді вже таки існував. Його голосили пусті вулиці містечка Чесанів, він в'їдався в мозок могильною тишиною по полях. Дикого звіра в лісах заступав людський, тому то стадами бродили по нивах сарни й дики, що зорили нелепно в простір. А ночі, ці страшні, довгі ночі, переконували кожного тоді й говорили виразно, що без доброї зброї і міцної спільної оборони – українській людині того часу тут жити стало неможливим.

Як на Сигловій залягали вечірні мряки, а в ставах Гноїнського біля Нового Села верескливо райкали жаби, то старі люди з неспокоєм слухали того гамору, що ворожив щось незвичайне. Жаб'ячі хори були все тут арією вчасного травня, а не липня. Українське село з виразною турботою вслухувалося в глухий рокіт далеких фронтів, молодими руками міцно стискало заховану зброю і ждало. Ночами, на лісових галявах Сусьця і Руди Ружанецької, збільшувалося причалування советських літаків, що постачали зброю большевицьким розбійницьким бандам. Парашутні советські відділи стали в околиці вже буденною появою. Піша й колова комунікація на всьому просторі Чесанівщини була утруднена, подекуди майже неможлива. Тому то теж, коли зблизився воєнний фронт, вільними до переїзду залишились лишень головні шляхи відступу німецьких армій. Ті, що встигли вирватися на захід з чесанівського кітла в той час, були або випадковими щасливцями або мали доступ до незагрожених далекобіжних шляхів.

Цілу ніч з 17 на 18 липня 1944 року, шляхом Рава Руська – Любачів гуркітливо котяться німецькі танки. Якось болісно дрижить земля під оборотом гострих гусениць. Музика моторів і пилюга літа збиваються десь аж під небеса. Притуплено подзвонюють шибки вікон опущених жидівських хат у Любачеві. Люди говорять до себе чогось півголосом. Ви так якось виразно відчуваєте, що звуки теплих людських слів заступила тверда солдатська мова та гаркіт смертоносної машини.

Когорти оцього самого злочинця, який горами трупів виповнював подвір'я тюрем, стукали знову до кордонних стовпів заходу. Сподівання українського населення чогось страшнішого, більше вирафінованого вже в короткому часі вповні виправдалося.

Дня 20 липня 1944 року в полудне, залізничними рейками десь від Горинця вкотився на залізничну станцію в Любачеві короткий поїзд сигналізаційного німецького відділу. До цього потягу в Любачеві долучують ще кілька товарових вагонів і до них почали ладуватися якісь люди. В моїй душі родиться сердечне бажання і собі присісти на якийсь далекобіжний потяг, щоб бути подальше того кошмару, що надходить. Оці всі, що засіли там у цих вагонах – їдуть там-туди на Переворськ і Ряшів, а там є ці, що недавно замордували д-ра Литвина – лікаря в Ярославі та видного громадянина околиці. Вони вистрілюють сільських візників

в Конячеві. Бачу, що передбачливий Тимко Завадовський з Нового Села знає про ці справи, бо в кутку вагона, засівши собі на якихось мандрівних клунках, на всякий випадок завзято чистить замок самозарядки та мастить олієм набой.

В сусідньому вагоні вигідно розлігся на якомусь сіннику – дир. Василь Андрухів, управитель Повітового Союзу Кооператив в Любачеві, старий вояка, який пережив у своєму житті неодні вандри. Він якось тупо дивиться в стелю вагона й значучо мовчить. Мені здається, що його думки десь в родинному Улазові, або в недавньому центрі його кооперативної праці в Олешичах.

В інших вагонах не менша метушня. Навіть на кондукторській будці з якимсь незугарним чемоданом вовтузиться Галя Легка. В бюрі начальника залізнодорожньої станції тихо, не шарудить того дня, ні телеграф, ані не дзвонять телефони. Видно, що по обох боках телефонної лінії залягла моментальна пустка. Лиш залишена на бюрку червона шапка урядника руху, каже, що всі ті, які ще вчора спішилися тут, щоб лагодити транспорти, пішли кудись інде, щоб покінчити важливішу роботу, як відправу потягів.

Двох німецьких залізничників, здається виконують ще наказ зі старого циркуляря, бо біля стаційного будинку збирають у придорожніх ровах покинені там якісь старі бляхи й скидають їх на вагон зі старим залізом. А танки й тягарові авта, наладовані воєнними припасами, безперерійно далі котяться шляхом на Олешичі. Вони вибивають з дороги останній камінчик. Десь біля третьої години після полудня із залізничної станції в Любачеві несміливо висувається теж і сигнальний поїзд. Був це останній німецький залізничний транспорт з Любачева в 1944 році. З ним виїхали теж і ці, що не мали, ні сили, ні нервів, ані теж охоти залишатися і ждати на шикани, поневірку й знищення цієї навали, що знову поверталася на цю зболілу українську граничну землю.

Під вечір гук німецької воєнної кавалькади затихає. Опустіле місто Любачів дише невимовною тривогою. Мною чогось опановує підсвідоме почуття якогось несамовитого страху. Біжу вулицями міста, як якоюсь каверною повною злих духів. Від того в моїй душі родиться бажання вийти відси чим скорше десь там, де голосна людська мова і життя, а не примара смерті. Бічними вуличками міста приспішено перебігають з клунками якісь жінки й, вони видно намагаються приховати десь свою людську

мізерію. Я ще раз оглядаю докладно своє колесо й приходжу до переконання, що воно не витримає далекого шляху.

В мене зроджується ідея вишукати когось, що вмів би наладнати проблему транспорту. В замкненому на чотири спусти мешканні, застукую директора Повітового Союзу в Любачеві – Зенка Янківського. Він якийсь зневірений і апатичний. Вживаю найдобріших слів людської мови, щоб переконати його, що йому треба виїхати відси, бо він тут не встоїться. І Янківський зважується на пробу. Кілька приспінених нервових стрибків якимись завулками. А потім коротка, добірна й повна переконливих аргументів дискусія зі шофером Повітового Союзу. Він нарешті годиться вести авто, зате ладує повно свого дешевого майна, що займає половину авта. Десь із завулків вистрибує і другий директор любачівського Повітового Союзу – дир. Михайло Козій, який вдає зрівноваженого.

На авті вже сидять милі Ненадкевичі. Ці, що оруднують автом ще кудись їздять, вовтузяться по якихсь заїздах і брамах, щось ладують у формі поживи на всякий випадок. З лиця пані Ненадкевич вичитую нервозність. Вона завзято курить якісь обридливі воєнні „драмки” і гейби каже: „Та виїжджайте вже вкінці на битий шлях, бо „доблесні визволителі” чого доброго та й застукують нас всіх ось тут”.

Нарешті їдемо повільно шляхом на Олешичі. Мотор авта якось підозріло погавкує. Шофер незадоволено крутить головою, а по хвилині голосно думає: „Ті вози, що пішли на службу в ліс були далеко кращі, як оцей. Всі, що їдуть на оцих пакетах знають це добре. Тим, що там за Горайцем і на Тепилах треба кращих машин, бо їх шляхи вибоїсті, лісові.

Шлях на Олешичі так розбитий походом німецьких танків, що машина ледве просувається наперед. По дорозі десь під Липиною минаємо на шляху жовнірів німецького „Арбайтдінсту”. Вони з крісами через плече, вирівнують малими лопатами безнадійні вибої на дорозі, засипуючи їх шутром білого вапняку. Бере мене „шевська пасія”, мені чогось хочеться гукнути голосно до отого там Зігфріда чи Ганса: „Віддай кріса якомусь липинському хлопцеві, бо він його сьогодні дуже потребує, а ти йди там, де тебе напевно дуже хтось виглядає”. Воєнна розгубленість, німецька дисципліна чи прямо глупота.

В місті Олешичах пристаємо на часочок на одному подвір'ї. Там прибуває нам ще один пасажир на далекі й незнані дороги. І знову на авто доходять якісь „манелі”, наплечники, горнятка й пироги. Вибігаю на момент до міста. Воно пустісіньке, на вулицях ніде людської душі. На зовнішній фасаді якогось будинку висить ще шильдик кооперативи „Надія”. За густими тополями видніше виразно маєстатична копула української церкви.

Врешті рушаємо в дорогу. По чийомусь лиці котяться тяжкі сльози жалю і розпуки. Ідемо якоюсь довгою алеєю, закурені від пилюги верби б'ють по наших гарячих головах, гейби на прощання. І мені самотужки думається: де то є сьогодні Степан Гримак, Василь Кузик та Василь Андрухів, вони ось там підносили стаж нашого села й були сіллю цієї землі. Минаємо скоро Липину. Солом'яними стріхами війнуло скоро на овиді Старе Село. Десь там Іван Пиріжок, Шведзіцкі й стрункі тополі закрили далекий обрій.

Скоро вже бахірські ліси гомінкими стоголосами відбивають таракотіння мотору старого „Зіса”. Потік, що на двоє крає ліс своїм срібним лезом, журчить собі притишено й весело, як колись. Він неначе б то не догадується, що ось-ось надходять часи, що кров'ю людей бахірських і щибівовських нетрів червонітиме його чисте плесо.

З-поза ліса видно вже Вільку Жапалівську. Там подальше у вільшаних гайках захисно закуталися присілки Бахорі й Щибівовки. Яюсь гейби заблуканими очима глипнула на нас брудними вікнами четирбіцька школа. Вже давно немає там замученого в тюрмі при вулиці Лонцького у Львові — учителя Михайла Чайки. Війнула нам по дорозі постать Івана Філя з Назарків. Він любезно підобгав свою невідступну скрипку й несе її кудись на сховок. Скільки то пісень і арій українського села виводила ця Іванова скрипка! Тоді босі ноги Каспрової Ганки, Гриця Демка чи Катерини Наконечної по сільському дивані трав пастівника вибивали скочні коломийки. „Іду сховати оце діло — каже Іван — бо шкода. Треба виймати якийсь інший смик, бо інше весілля надходить”.

При в'їзді на присілок Четирбоки, між липами, запиленими придорожньою курявою, перед придорожнім Розп'яттям — дбайливо покладені китиці волошок і пільних маків. Зворушливий жест людського поклону для розп'ятого Богочоловіка. Мені дивно, хто

це в таку грізну хвилину людського розгублення має ще час думати про молитву? О, я знаю, це саме ці, ось там у цих малих хатках, що ховаються у вільшаному підшитті. Це оці Філі, Четирбоки й Загайки. Ті, що знають кожну сосну сумежного лісу, що вміють безшелестно проходити дебрами, що в потребі стинали в панському лісі столітні дерева, виносили їх на своїх кремезних плечах, прикривши пень мохом. Це вони просять Всевишнього про силу вдержатися на цих своїх рідних і теплих пісках. Вони зокрема моляться про те, щоб не покидала їх хитрість лисиці та зір сови. Їх же завданням буде водити заглибинами цих лісів — українських воїнів, які будуть боронити цієї землі перед безправним зазіханням ворога. І, як прийшов цей час — то вони виконали всі свої обов'язки гідно й по героїськи залягли опісля в нерівному бою з ворогом, щоб вже більше ніколи не встати.

Якимсь глухим покатом переїжджає наше авто чотирбіцький міст, що з'яє білими дошками, здертими гострими гусеницями німецьких танків. До ріки Любачівки зближаємося якимсь повільно. З її русла віє виразно милою прохолодою. За мостом наше авто пристає на хвилинку й перед нами в цілій своїй простірній красі показуються жапалівські пасовища, що тягнуться від далекого села Полянки почерез присілки Бучину та Назарки аж до Мочила й села Сурмачівки, зеленіючи привабливою рівною скагертою трав. На вигоні покивають поважно своїми головками — гейби чогось задумані квіти великих осетів. На плесах Гуменного заливу скаче за плотичкою шука. На голих і гарячих прибережних пісках вигону, слідні ще малі сліди босих стіп пастушків, які ще недавно приганяли тут поїти свій скот. Глибокі води чотирбіцьких ставів вистелені великими, як капелюхи листками водних лілей. Їхні білі квіти широко роззявили свої корони, гейби намагалися сказати нам на далеку дорогу якесь таке велике й тепле слово розради, що грітиме серце аж до гробової дошки.

Ось там подальше від ріки, на рівних луках щорічно збираються тисячі бузьків на передвирійну нараду. Вони часом вистояють там цілими тижнями. Люди ніколи не поважуються заколючувати нарад цієї цікавої птичої громади. Візники з респектом в такий час далеко об'їжджають парламент бузьків, з видимим незадоволенням закопують вбитих бузьків-побратимів, яких оці мудрі птиці визнали за слабими відлітати в чужі сторони.

Гень там за рікою на прилучках, якісь жінки сушать сіно. Вічний закон селянського ремесла. На підгір'ї в „Новинах”, зараз біля цегельні, дорога так розбита, що прямо трудно думати про Perezід. Лиш з тяжкою бідою якось виїжджаємо на горб. Перед нами вже село Жапалів. Воно таке саме, як було перед літами. Почерез верхи фільварочних топіль, гордо стріляє в небо копула нової жапалівської церкви. Там же біля неї притулилися читальня і школа. Оцими там полонинами закритими жовтим лататтям, я бродив ще хлопчиною. Он там на прихатніх пастівниках, білила моя мама селянські полотна нам на сорочки. І в моїй пам'яті проходять парохі села Жапалів: о. Лев Федонович, о. Сильвестер Крупа, о. Богдан Полянський, учителі Жапалова – Шуст та Меланія Павлікевич. Якось не видно ніде сьогодні Миколи Яремка? Де побрила ця людина в той непевний час? В „Тернині” на горбі голосно гомонять безжурні діти, вони прицілюються до нас дерев'яними крісами. І, як видно вони теж бавляться у війну.

Настаю, щоб ці, які ведуть автом, пристали на часочок в селі. Скорим кроком поза городами біжу на обійстя батьківської хати, де на порозі залишилося моє серце. Воно ось там на вишнях у саді. Під ногами якось так виразно чую теплу батьківську землю. Немає вже ніде замученого обличчя мого батька. Я ще так виразно чую три прощальні цокоти домовини об хатній поріг вчорашнього дня. Він пішов туди в тінь трепет біля читальні, кооперативи й церкви, які розвивалися і росли частиною праці його рук. На мене глядять заплакані очі моїх рідних. „Ти їдь в світ, кажуть вони мені. Ми тут прив'язані до цієї батьківської ниви й з неї вже сходити не можемо й не хочемо. Ти тут не вдержись з тими своїми книгами. Вони – ці, що знову повертаються туди до нас, везуть свої книги, а ти їх читати не схочеш”. За плотами наїжилася дошкульним болем кропива-жигавка. Лиш барвінки, що їх моя мама виростала сестрам на вінок – такі якісь зелені та весільні.

Лиш жовті та пузаті гарбузи, що повилазили чогось на високі плоти, безжурно гріються до сонця. Збіжжя ланами жде на блиск серпів. І якось самотужки виринає в моїй душі запит: „Хто буде орудувати ними цього року? Гень там на полях в „Новинах”, „За мостом” і на „Границях”. З-під стріх допитливо вистають гострі коси. На столярському варстаті залишені у безладді якісь

гиблі й долота. Мені чогось здається, що оцей майстер, що орудував ними, тут ще таки повернеться. Той, що розводив постійно сад, плекав бджоли, співав у церкві, писав вірші й вічно турбувався, що в селі замало газет.

Врешті ми їдемо далі шляхом на Ришкову Волю. В долині від „Вишень” станула чорною лісовою стіною захисна „Меречанка”, а долиною розбіглися хати Ришкової Волі. На шляху минаємо фірманку о. Богдана Полянського, довголітнього пароха села Жапалів. Він, цей впертий будівничий церкви й приходства, залишає діло своїх довгих літ і тяжких трудів.

В Ришківій Волі на Лемехових болотах лиш качки безжурно плюскочуться у воді. Чогось хочеться побачити ще раз Михайла Проця, Петра Лемеху або Василя Михайлюка. На „Крисівці” великою цегляною брилою стоїть „Народний Дім”, свідок впертої праці Петра Лемехи, о. Т. Левицького й спільного зусилля цілого села.

Скоро минаємо залізнодорожний шлях у Бобрівці, залишаючи на далекому овиді села Ляшки, Ветлин та Висоцько. За Сяном біля Радимна, ми вже на битому шляху Ярослав – Перемишль. Ці всі, що на авті якось вперто мовчать. Видно кожний з них має якусь свою власну тяжку думу. Мені так якось самотужки здається, що я може завтра, а може через тиждень-два, вертатисьму знову цим шляхом. Моє колесо буде котитися он цими придорожніми муравами й я знову пристану біля хати Івана Мадає, відвідаю мою бабуню у Ветлині та Маріяна Дуба. Наше авто з видимим трудом бере ще кілька горбів і ми вже на узгір'ях перемиської кітловини. Мені так чогось дуже хочеться того, щоб ці, що там на переді керують цим автом пристанули тут бодай на часочок. У мене гаряче бажання ще раз поглянути довго на ці горбовища нашого княжого города, де я перевів добру половину мого найкращого життя.

На вулицях Перемишля шалений рух військових транспортів, що прямують шляхом на Ярослав-Переворськ. На перемиському мості через Сян якась група німецьких саперів вирізує простірні діри в мості, видно, що йде підготовка до висадження цієї сполуки у воздух. Почерез „Жидівське місто” прямуємо скоро в напрямі Пикулич. В селі стаємо на нічліг. Якось так дуже не хочеться їхати даліше. Використовую часову передишку й поверта-

юся ще до Перемишля. Тут блукаю безцільно пригорбами вулиць Баштової і Татарської. Немає там вже ані Сенечків, ані проф. Поліхи. Якась невимовна сила змушує мене піти до Катедрального храму, мені так дуже хочеться якимсь чином вимолити все моє серце й якось захухати його, щоб не боліло. Постійно чогось оглядаюся за кимсь таким дуже мудрим і близьким, який вмів би сказати таке якесь чудесне й велике слово, що зняло б той тягар, що каменем заляг у грудях. Молюся перед замкненими дверми катедри й студентським звичаєм повертаюся на вулицю Францішканську. У книгарні Т-ва Шевченка вже немає мого доброго приятеля Петра Шкурата. Тяжка залізна занавіса на книгарні говорить, що мрійливі часи шкільної безжурности раз на все проминули.

Вертаюся до Пикулич тим самим шляхом, яким ми ходили рядами в часі Зелених Свят на Пикулицький цвинтар. Тоді лани збіжжя хвилювали так само, як тепер. І море голів українського народу клонилося перед тлінними останками тих, які там залягли. Терновий вінок, що його поклала чиясь рука на високий хрест, стоїть виразним символом того тернистого шляху, що його сьогодні мусить верстати український народ.

Довгі дискусії, наради й роздумування нашої мандрівної групи вирішують одне: ми мусимо їхати далше. Ранком наступного дня ми вже на шляху. На ньому ми стрічаємо що раз то більше фурманок наладованих всякою людською мізерією. Десь там по дорозі мигнуло лице Люби Осідач, хтось там ще й ще здоровить. Їх так багато. Під вечір ми знову ночуємо в якійсь придорожній школі.

Чогось дуже хочеться піти от так верхів'ями гір і повернути знову до Угрина, до Лося і Лабової. Засісти десь у пасіці в Левка Кобані, або ось так, як колись піти прямо узбіччями Магури та напитися квасної „урди” в Івана Шептака.

Дуже скорим темпом минаємо якісь лемківські села, зелені полонини й гірські самотні хижі закутані в привабливу гірську зелень. Ще одно тяжке гр-р-р- мотора й ми всі вже в Криниці. Наші розлазяться по місті в пошукуванні за якимсь приміщенням. Тут однак така маса всякого люду, що прямо трудно й мріяти про якусь хату. Тому ми виїздимо до сусідньої Мушини. Там вже засів собі вигідно в якійсь хатині над потоком – дир. равського Повітового Союзу Кооператив – Микола Кушпета. Він так само,

як і в Раві Руській, голосний і крикливий, роздає якусь военну „манну” — цукор, шкуру, муку, тощо. Ночами якісь узброєні люди возять фурманками від Миколи всяке добриво, що його закривають лемківськими веретами й приховують це все десь там у прилісках, що за горами. Дуже пожаданим продуктом є тут „контингентівка”. Люди хочуть заллати червака непевности, що так дуже муляє. І Микола розділює це все з притаманним йому розмахом. Щоб відпекатися від настирливого людського натовпу, він часто десь пропадає на мушинських бульварах.

Викладають карти, відгадуючи сво долю. Похилений над викладачами, автор цієї книжки.

Продовж довгих трьох тижнів сидимо на мушинському останньому скрайчику української землі. Так якось дуже не хочеться виходити поза межі отої привітної української землі. А однак людська товпа нервозно переливається, преться кудись їхати, часто непокоїться, то знову нудьгує. Я постійно вживаю всіх переконливих аргументів своєї вимови, щоб залишитися тут як найдовше. Маю в гурті своїх однодумців, які так само думають, як я.

В той час, коли вже частина фурманок покотилася на словацькі землі, ми ще перед самою граничною запорою Словаччини в Лінімеку, кочуємо в шаласах з чатиння, що їх ми втіли поставити й обладнати доволі привітно. Тепла й прекрасна погода, довкруги пахучі квіти й ліси з журливими потічками прямо примано-

ють. Люди поволі успокоюються та привикають до кочового життя.

А однак ночами щораз то виразніше із-за гір долітає до нас глухий стукіт далекої воєнної ступи. Всі ці, які прибувають постійно десь аж з-під Перемишля і Кракова, ширять панічні настрої. Фронтові звідомлення, хоча спрепаровані у потішливій формі, то вони нікого не впокоюють. Там же у цих повідомленнях постійно вчислюється назви місцевин із західніх земель України, а це вже говорить само за себе. З Мушини ми кожного дня їздимо потягом до Криниці по мінеральну воду та вістки.

Дорогою „пантофлевої пошти” вперто поширюються вістки, що перші транспорти втікачів, які виїхали на Словаччину – знищені большевицькими партизанами. Навіть хтось доповідає нам, що повернулися люди зі Зволена та Трнави. Все це у своїй сумі насторожує та непокоїть. З тієї причини люди постійно про щось перешіптуються.

Доші, що опісля перепадають горами продовж кількох днів, переконали мене, що нам скоро прийдеться переходити оцей граничний Рубікон дальшої вандрівки в чужину. Непевна погода й загальна воєнна ситуація на фронтах довели до того, що наша любачівська група таки рішилася їхати далше. Я тоді вже не мав ані відповідних аргументів, ані доказів, що не треба їхати. Все ж таки якась невимовна сила приковувала мене до рідної землі. Мені здавалося, що ця сила ховалася десь там далеко за отими верхів'ями, що то над ними володіє висока Гейша.

Одного серпневого полудня 1944 року ми з тяжким серцем шикуюмося у довгу чергу фурманок, одержуємо якісь документи й таки залишаємо *останні скиби рідної української землі*. З того то часу продовж п'яти літ, я почувався звичайним перекотиполем, що його вітри всяких чужин гнали непривітними світами й країнами.

Словаччину переїздили ми без ніяких окремих пригод. Нас ніде ніхто не задержує, не саджає до переходових таборів, тощо. Ми вправді переїздимо цю країну гейби останні, коли то всі майже партизантські бурі вже прогули. Лиш словаки переслідують нас своїм настирливим запитом „пречо втікате?”. Треба було аж двадцять чотири літ на це, щоб вони одержали задовільну відповідь на своє питання „пречо”. Лекція історії часом триває до-

волі довго. Лиш раз продовж наших вандрів через Словаччину приходилося нам пішки обходити якийсь завалений партизанами тунель. І тоді пам'ятаю, „батожина” /пакунки/ обдирали мені шкуру з рамен. Хотілося тоді жбурнути це осоружне барахло у якийсь рвучкий потік.

Скільки то людей пропало на Словаччині, тому лишень, що були надто прив'язані до цієї приказкової „батожини”, а з тим і до всяких „влаків” /потягів/ і влад – це вже лиш один Бог знає.

Різдо Христове 1945 року, після „кварантани” у Штрасгофі – ми вже святкували у Трайсмавері в Австрії, куючи в той день якесь залізо у фабриці Мартіна Міллера. Тоді то мій добрий приятель Василько Крупа, прислав мені з Криниці пахучу гілку з лемківської ялички. І від того мені тоді ще раз стало дуже жалко того, що я так скоро залишив *останні скиби рідної української землі*.

Вечорами, вже ось тут в Канаді, як ми з моєю донею стаємо на коліна до вечірньої молитви й як вона по дитячому щебече своє прохання до Бога „щоб нам післав в Україну шасливу дорогу”, тоді все під серцем тисне мене такий самий біль, як тоді, коли то я в приграничному містечку Лінімек на Словаччині – сходив з *ОСТАННЬОЇ СКИБИ РІДНОЇ ЗЕМЛІ НА ЧУЖИНУ*.

ЛЮБАЧІВСЬКА ГРУПА В ПЕРЕЇЗДІ ЧЕРЕЗ СЛОВАЧЧИНУ.

Ш Т Р А С Г О Ф / Німецькі переходові табори/

Німецьке слово „лагер”, особливо за часів гітлерівського режиму, – мало завжди багатоколірне, переважно повне відрази й страху – значення. Під поняттям слова „лагер” людська уява цих макабричних часів підтягала завжди якесь несамовите скупчення людей, яких умовини воєнного часу змусили жити в окремо побудованих дешевеньких домиках без примітивних людських вигід, а густо-часто без хліба, одержі та особистої свободи. Воно звичайно було так, що людською масою в тому чи іншому лагері верховодила якась грізна й злісна „влада”, переважно з відзнаками труп’ячої голови, або зловісних „громиків” обов’язково на чорному полі.

Лагери, це чортівська видумка тоталітарних режимів. При допоміж системі лагерів верховодили тоталітарних держав намагаються взяти під свою контролрю людей інших поглядів на світ, інших політичних переконань та часто й релігії. Кошарування людських істот – має теж іншу дуже ехидну ціль: моральне зломання людини іншої думки, як теж і фізичне її знищення.

З територіальним поширенням впливів нацизму на українські землі, прийшла теж тут система німецьких лагерів, яка властиво перемінила лиш большевицькі концентраки на нацистські. Для нас українців фактично нічого не змінилося. Перемінено лиш віху на тюремній вежі. Замість кривавого енкавудиста прийшов гестапівець, який виконував свою злочинну роботу цілком не гірше від свого попередника. В обох випадках це коштувало наш народ мільйони невинних жертв. Сьогодні безслідно зникла нацистська система лагерів, зате вперто держаться ще створені большевиками лагері Колими, Забайкалля, далеко-сибірські підполярні лагери, повні українського люду. Ці лагери стали основою – фундаментом існування московсько-большевицького режиму. Від жорстокого Петра, повії Катерини, почерез Сталіна, Берію, Хрущова й Косигіна – жадна московська система не могла існувати без примусового кошарування української людини.

Про нищівні нацистські млини смерти в Авшвіцу, Дахав, Саксенгаузен і інших концлагерах досі написано грубі книги. Про

менші млинці смерти, що їх творили німці в Україні на скору руку, в міру їх нищівних потреб – є лиш випадкові коротенькі спомини чи згадки, які яскраво заокруглюють образ цієї гореславної системи, що прийшла в Україну з кличами „вільної Європи”, а зійшла на поголовне нищення всього українського, яке своєю ідеєю, формою і духовою настановою не пасувало під її рамки.

Крім так званих карних концентраційних таборів, знав гітлерівський режим ще так звані переходові табори, в яких звичайно збирали, оформлювали та підготовляли людей до якихсь окремих завдань, вирвавши наперед людську масу з рідних земель. У переходових німецьких таборах не тільки оформлювано цих людей, які їхали на примусові роботи до Райху й становили модерний „ясир” наших часів, але сегреговано арештованих та політично підозрілих, „розроблювано” полонених, передержувано т. зв. смертників, яких опісля без ніякого суду стріляли десь за пригорбами опущених цеголень, як це було в Ярославі, по замках польських фільварків, як у Замості, чи прямо в придорожніх гайках і лісах, як у Белзці.

Зокрема мало знані сьогодні українському загалові про такі гітлерівські переходові табори в Перемишлі – на Бакончицях, Ярославі, Переворську, Замості, Томашеві Люблинському та самому Люблині. То саме в тих переходових таборах нацистська система „юберменшів” показувала свою страхітливую жорстокість та безоглядність. Там то гинули морені голодом наші брати, яких большевицький режим запряг силою до червоної армії, – це вони там на передових фронтах, кидали зброю і переходили на німецький бік поголовно в числі, що у початках німецько-большевицької війни виносило понад мільйон. Такою своєю поведінкою наші брати втолочені у чужу армійську силу, доказували всьому вільному світові, що вони не мають за що жертвувати свого життя. Покидаючи передові фронтові лінії советських військових з’єднань, українці сподівалися, що під ударом якоїсь мудрої і справедливої сили Заходу – розпадеться раз назавжди большевицька тюрма народів.

Такою мудрою силою Заходу не був німецький провід гітлерівського Райху. Доказом цього була пізніша поведінка німців по відношенню до українських полонених із совітської армії в Ярославі, Замості, Томашеві Люблинському та самому Люблині.

Продовж осени 1941 року з голоду, виснаження і людської поневірки, замучено понад 85 тисяч полонених зі совітської армії. Частину цих людей держали німці продовж довгих місяців холодної пори року на вільному полі, обгородженому колючими дротами під Замостям, без заспокоєння найелементарніших людських потреб і будьякого піклування. Щойно пізньою осінню 1942 року почалося горославне звільнювання решток полонених українців.

Їх гнали довгими смертними колонами з Томашева до залізнодорожної станції в Белзці, де ладовано їх у худоб'ячі вагони для дальшого транспорту в Україну. Людські сльози самі від себе лилися і серце тріскало від болю, співчуття і безсилля, дивлячися на цей яскравий показ людської муки й горя, що їх мусіло переходити українське населення. Вони, ці наші люди поверталися в Україну, щоб розказати там про свою тяжку долю та трагедію тих, які не видержавши знущань, загягли назавжди у викопаних власними руками ямках у землі, ховаючися від холоду й негоди. На пригорбах Бакончиць, Переворська, Белзця, Замостя і Холму та далше по лісах Полісся і Волині здовж німецько-більшевицького кордону на північ, залишилися по таборах полонених багато тисяч могил, які є єдиними сьогодні свідками злочинної системи, що свідчить теж про дикунство ворога. Деякі з тих цвинтарищ доповнили опісля ще могили примусових робітників, яких гнали німці сотнями тисяч у модерний ясир на роботи до Райху.

Кожна людина, яка мала щастя перебувати донебудь у німецькому чи большевицькому таборі, пам'ятає ще й досі своєрідну таборову нужду, безнадійність та пониження, які тоді треба було переживати. Мені зокрема запам'ятався добре переходовий табір у містечку Штрасгоф біля Відня. Почерез цей переходовий німецький табір перейшло понад два мільйони людей. Мало є здається сьогодні українців у вільному світі, які не знали б табору у Штрасгофі. Цьому переходовому німецькому лагерові присвячую сьогодні цих кілька моїх рядків.

Коли в літі 1944 року большевицький фронт посувався на захід, тоді тисячі людей, щоб оминати переслідувань, подалися далше на Захід. Дозрілі лани хлібів пишалися всюди, яких тоді якось ніхто не збирався звозити в засіки. Всім нам тоді здавалося, що може воєнна хуртовина прогуде й ми знову повернемося

на рідні обніжки. Через місцевину Лінімек і Банську Бистрицю дійшли ми до словацької місцевини Модра-Шенквіце біля Братислави. Тоді саме на бансько-бистрицьких пригорбах дозрівали виноградники, по садах ночами уривчасто бахкали на землю вже дозрілі яблука. Зворушливо теплі й ясні ночі джишками грали монотонну прощальну арію рідної землі, що залишилася он там гень за горбами Криниці.

Мені тоді так виразно чулося, як болем скарги далеких канонад стогнали наші рідні скиби, що все в такий час пахли роменами та прихатньою маминою м'ятою.

Короткий відносно побут любачівської групи втікачів на західній Словаччині належав, здається, до дуже милих хвилин у пригодницькій подорожі на захід. Гітлерівська Німеччина, збираючися обороняти свій материк всіми залишеними ще засобами, почала енергійно вибирувати всі робочі сили зі словацької території, що різними шляхами туди забрили. Тому й до нас почав присікатися спочатку різними намовами, а опісля таки погрозами й навіть злісною поставою, якийсь цивільний гестапівець.

Під натиском таких то „цивілів” та неясної ситуації на сході люди заладовуються на поставлені до диспозиції словацькою залізницею – потягів, які відходять два рази в тиждень в сторону Відня. Дня 9 вересня 1944 року виїхав і я з групою любачівців на захід.

Десь під вечір наш потяг опинився на периферіях віденських передмість. Наш транспорт задержався на бічних залізничних рейках перед великою таборовою брамою, що на ній виднів напис у німецькій мові: Переходовий табір Штрасгоф. Шойно пізніше довідалися ми, що це є модерна „інституція” націонал-соціалістичної Німеччини зі спроможністю примістити великі маси людей. Своїм розміром і устаткуванням переходовий табір у Штрасгофі належав до найбільших того роду в полуднево-західній частині тодішнього Райху.

В час найбільшого напливу людей, яких звозили на примусові роботи до Німеччини, в лагері жило понад дванадцять тисяч людей. Ціллю того табору було формальне обладнання людей, ствердження їх фізичних спроможностей та здоров'я. Звідсіль Уряди Праці розсилали людей по всьому просторі Німеччини.

Штрасгофський переходовий табір, після березневих подій

в Австрії 1938 року, був на скору руку створеною базою операцій гітлерівського „Зондердінсту” який продовж кількох місяців пацифікував віденську округу й цілу долину австрійського Зільверталю. Перші лекції націонал соціалістичної ідеології брали австрійські круги часів Шушнінга саме в штрасгофському лагері. Після цього цей табір служив приміщенням для німецьких елітарних частин СС-ів у характері вишкільних казарем. Згодом штрасгофський комплекс будинків перемінили німці на звичайний концентрак для тих, яких призначували до „звичайних млинів смерти” в Дахав, Авшвіц, тощо.

Шойно після війни Німеччини з Польщею, штрасгофський табір відповідно розбудовано й значно поширено. В такий спосіб комплекс будинків званий, Переходовим табором у Штрасгофі, перетворився в справжнє таборове місто. В таборі були уряджені вигідні, як на воєнний час, житлові умовини з електричним світлом, біжучою водою, тенісовою площею, театральною залею ітп. Після 1939 року лагер у Штрасгофі служив виключно як „Виховний лагер” для тих, які приїздили до Німеччини на примусові роботи. Тих всіх людей передержували там в початках по два тижні, піддавали їх окремій політичній обрібці, показували людям відповідні пропагандивні фільми, переконували всіх про непоборну силу й велич Німеччини. В тому саме часі табір мав великий модерно влаштований шпиталь, рентгенологічну лябораторію, велику аптеку та всякого роду медичні лябораторії. Додатковий малий шпиталик служив для тих хворих, які не потребували довшого шпитального лікування.

Табір у Штрасгофі представляв собою тип малого містечка, в якому було 182 житлових бльоків, дороги табору були дбайливо виложені камінням. Фронтіві квітники та зелена стіна високих морвових дерев заслонювала вид від залізнодорожного шляху Відень – Братислава. Комендантом табору в роках 1940-44 був оберштурмфюрер Ганс Веліке, чеський німець, жорстокий садист – гомосексуаліст з лисою квадратною головою. Що діялося в нутрі табору продовж кількалітнього його існування під командуванням Веліке, мало хто знав. Німецькі „бавори”, які жили в приличній віддалі до табору, завжди загадково підсміхалися, коли хтось питав їх про табір та його оперативну систему.

Які методи стосували до українців, яких звозили на примусо-

ві роботи в німецький „ясир”, говорили тільки вимовно німі написи на стінах таборових приміщень. Ніде здається досі не бачив я так дбайливо записаних стін українською мовою, повною людських скарг, горя та розпачі, як у Штрасгофі пропам’ятного 1944 року. Адреси, листи, пісні, поезії, імена померлих та помордованих німцями – говорили до кожного такою зворушливою мовою людських трагедій, що аж страх збирав прочитувати це все. Тоді якось не було ані часу, ані охоти бодай частинно віднотувати ці документи української мартирології. Тоді кожний турбувався своєю власною непевною долею.

Особливо зворушливо виглядали малі, на скору руку витесані дерев’яні хрестики на сотках могилок, майже зрівняних зі землею. Незугарні й прості, витесані з деревної кори звичайним кухонним ножом таблички на хрестах штрасгофського цвинтаріша, записані майже без виїнятку олівцем, вказували на імена та місце походження померлих. Ліс Зільверталю, що прилягав з північно-західньої сторони табору, шумів цим жертвам сам і одинокий вічну пам’ять.

Мимо строгого постійного режиму, який панував у штрасгофському таборі, восени 1944 р. відчувалося деяку полегшу. Видно було, що ті, які вели справу табору були у своїй роботі втримування безоглядного послуху – непевні. Це сталося головню тому, що ситуація на фронтах була більш як безнадійна. Все ж таки при виході з табору, як теж при входовій брамі стояли ще постійно озброєні штурмаки. Їх одначе вже легко було чимнебудь підкупити. Найбільше переконливим аргументом була невеличка пляшина „шнапсу”.

Впрочім ряд т. зв. неофіційних виходів через солідні таборові дротяні загороди, манили постійно людей до поблизького Відня. Цих неофіційних виходів таборова сторожа вже тоді якось не добачувала. Штрасгоф поповнювався тоді вже виключно лишень втікачами, яким не дуже то бажалося виїздити на примусові роботи до Німеччини, чи хоч би на роботи при копанні окопів десь там в околиці Будапешту. Наші люди частійше якось знаходили доступ до поодиноких членів адміністрації табору. Припадкові розмови про непевне положення і сам факт існування особистих контактів з такою владою, як таборова в Штрасгофі, змінили частинно погляд адміністрації на людей, які саме жили в таборі.

Це теж було одною з причин, що таборовий режим у Штрасгофі значно полегшав.

Вчасною осінню 1944 року штрасгофський табір представляв собою одну велику руїну. Повибивані вікна, поламані двері, гори якоїсь брудної стертої прямо на дрібну січку соломи, бруд та незугарність, свідчили виразно про те, що через нього перейшло поверх два мільйони людей. Лиш ця частина, де приміщувалася адміністрація і шпиталь виглядала дещо приличніше. Хоча табір був поділений дротяними загородами на дві окремі частини, то практично під оглядом чистоти, кількості блощиць та інших насікомих, вони нічим не різнилися. В першій частині табору приміщували звичайно новоприбулих. Після лікарських оглядин, купелі та оформлення в канцелярії, їх переводили до другої частини. Кожний з нас дивувався лиш звідки набиралося стільки пузатих насікомих, які парашутними скоками падали зі стелі на сонних людей і догризали їх безпощадно. Треба було нераз вночі вставати кілька разів, щоб обігнатися від цієї прикрої погані.

Брак найелементарніших дезинфекційних середників не давав практично ніяких можливостей охоронитися перед цією обридою. Її просто, як воєнний вантаж, треба було пережити. Хоч як дивно, але в таборі не було випадків тифу чи інших пошестей. Відпорність людини на невигоди гейби зростала. Кожний з нас бажав собі так дуже пережити якось останній акт оцієї кривавої війни.

Техніка приймання новоприбулих до табору в Штрасгофі була гладка й швидка. Довжелезні потяги, що заїздили на бічні рейки біля табору, виладовувалися на вузькій передтаборовій площі. Звідсіль щойно приходилося таскати все привезене добро на таборове подвір'я. Люди везли всяке: горці, тяжкі баняки, столики й дивани з якими чогось не хотіли ніяк розставатися.

При вході до лагелу видніло величезне оголошення про обов'язок здати золото німецькому скарбові. Німецький „бухштабен-райтер” приходив до кожного новоприбулого в табір, випитуючи-ся про скількість привезеного золота. Ховали ми тоді по кишеньках навіть перстені, боячись, щоб нам їх не відобрали. Питали нас теж і за зброєю. Щойно після цього вступного випитування кожний приміщувався, де йому було вигідно. Тепла вода без цукру, брукв'яна зупа без одного кільця товщу на своїй поверхні

були щоденною таборовою поживою. Ще поки в привезених торбинах були сякі такі сліди власного сала й хліба, люди ще сяк так держалися.

По кільканадцятиденному перебуванні у т. зв. „вітальній” частині табору, адміністрація заряджувала через таборів голошники лікарські обслідування новоприбулих. Тоді всіх нас „парили” і дезинфектували. Дуже комічною процедурою дизенфекційного процесу було фотографування, яке відбувалося в Адамовому строю.

Найбільш образливим у цій процедурі відвошивлювання людей була купіль та обслідування стану чистоти людини. Функцію цю виконували всякі „фольксдойчі” московського походження, які ставилися до українців скрайньо вороже. До цього таборового „асентерунку” ставали люди обох полів зовсім наго. Щоправда жінки входили іншими дверми, але врешті всі сходилися в одній великій кімнаті, яка мала лиш сліди шматяних заслон-перегород між жіночою і чоловічою частинами. Перегороди ці однак висіли чомусь високо під стелею, як непотрібний баласт. Кожний, що входив на цю залю то його мимоволі опановував сором і рівночасно й страх. Малюнки, сороміцькі написи на стінах у мові „старшого брата” свідчили про „високу культуру” їх авторів.

Після вступної практичної лекції про правила таборового життя в штрасгофському перехідному лагері, примара німецьких лагерів держалася нас вже до кінця нашого перебування в Німеччині.

Одного зимного осіннього ранку 1944 року нас заладували в тягарові вагони й завезли до фабрики літаків у Трайсмавері біля Санкт Пельтен, в долішній Австрії. Тут знову ждали на нас високі кільчасті дрти й малі низькі ряди хат. Прийшлося нам жити в малих задушливих кімнатах, де практично не було місця, ні сісти, ні лягти. Ця тіснота доводила людей до розпуки. Людина була позбавлена зовсім привілею особистого життя. Ще літом, то люди розлазилися по лісах і гайках. Зате зимою людська товпа була сварлива й прикра. Від з'їдливої адміністрації фабрики Мартін Міллера треба було зносити всякі пониження і навіть побиття.

Коли бомбові налети аліантів на Німеччину посилювалися, а большевицький фронт підходив вже під Відень, з Трайсмаверу,

почерез Мюнхен і Ліндау, ми переїхали до Форарльбергу, де знову таборове столковище всяких „уркуганів” висотувало нерви, а голод підтинав людині сили та здоров'я. В мініатюрному лагері в лісі біля форальбергського села Геціс в Австрії я закінчив останню світову війну.

Проф. укр. гімназії в Перемишлі – Іван ГОНТАРСЬКИЙ у Штрасгофі. Сидить на привезених людсьми пакетах.

Після того прийшли агітації за поверненням „на родину”, тоді на кожній таборовій стіні малювали советські агітатори кличі та п'ятираменні зірки. Потім ще в добавок всього того прийшла до нас мароканська солдатеска й людській розперезаності не було кінця. Місцевості Брегенс Люстинав, Дорнбірн, Гогенемс, Фельдкірх і Тізіс, а в кінці Ляндек і Інсбрук мали свої таборіві республіки, відки люди помандрували в далекі світи. А однак переходовий табір у Штрасгофі залишився у кожного, хто його мусів пережити, в пам'яті, як одна з дуже поганих примар останньої світової війни.

Сот. Ю ЛІЯН ГОЛОВІНСЬКИЙ В ЧЕСАНОВІ

Землі українського західного пограниччя, а зокрема Чесанівщини й Любачівщини, від непам'ятних часів нашої історії лежали на грані двох ворожих собі світів. На теренах цих наших земель постійно стирася експансивний напір польського елемента зі запеклою оборонною протидією українського населення. В горнилі цієї затяжної боротьби українська стихія самотужки виростала людей непересічного громадського стажу та виводила їх на свої передові оборонні фронти. Всі ці люди ставали опісля видимими символами революційної боротьби не лиш нашого західного пограниччя, але й усього українського народу. Вони то зокрема станули у проводі революційних змагань нашого останнього покоління.

По мілітарній прогрі українських визвольних змагань 1918-21 рр., з любачівсько-чесанівського терену на кін нашої революційної історії виходять такі люди, як сотник Юліан Головінський, брати Дзіковські, Іван Ришавий, Іван Паславський, брати Іван та Омелян Грабці, брати Шиманські та другі. Всі вони на ґрунті приготованому передтим такими людьми зі священного середовища як о. декан Северин Метелля, о. Мирослав Черкавський, о. декан Мирон Колтунюк, о. Іван Костек та учителями такого громадського стажу, як Іван Тоган, Гриць Лебедович і інші — понесли прапори українського революційного зриву наших часів.

Свою основну силу й незламну базу оборонних дій Українська Повстанча Армія опирала саме на чесанівсько-любачівському

Юліан Головінський
на кілька тижнів перед смертю

„Бастіоні”, що своєю вояцькою бравурою, незрівняним людським героїзмом, продовжував світлі традиції своїх попередників на цих наших землях. Ми всі були тоді за близько до людей і трагічних подій, що проходили на тих землях. Не все ми мали тоді змогу правильно оцінювати випадки та людей того часу з далекосяглої історичної перспективи. Там же за людськими постатями постійно горів ореол слави, безприкладного героїства та людської безсмертності.

Українське середовище чесанівсько-любачівського „Бастіону”, завдяки свого географічного положення і свідомого українського населення – було на цих землях дуже рідким і своєрідним природним заповідником українства й його передової ударної сили. Серед такого виїмкового довкілля мали змогу появлятися та вільно діяти такі саме люди, як сотник Юліян Головінський, а потім командир упівського „Бастіону” – Іван Шпонтан, псевдо „Залізник”, уродженець Чесанівщини – командир – „Шум” та інші. На цих землях деякий час мав свою головну квартиру теж і Крайовий Провідник ОУН – Ярослав Старух – псевдо „Стяг” та Командир Української Повстанчої Армії Закерзонського Краю – Мирослав Онишкевич.

Мало хто знає сьогодні, що на цих теренах, а саме на прилежній Терногородщині, в самому місті Терногороді, за часів німецької окупації, в господарській сітці кооператив під загальною управою дир. Володимира Дармохвала – під прізвиськом Олекса Вітрук, ховався пізніший Шеф Штабу УПА – полковник Олекса Гасин, псевдо „Лицар”. Всі вони приходили на ці землі тому, бо саме Чесанівщина та прилежні землі були для них захисні та безпечні.

З цих самих причин, останній комендант Української Військової Організації – сотник Юліян Головінський, шукаючи для себе безпечної оперативної бази, вибирає саме містечко Чесанів. З цими землями в’язали його теж родинні відносини, зокрема зі сусіднім Любачевом, де в останні роки свого життя проживала його мати. Тому приїхав Головінський на ці пограничні землі з почуттям певності у свою безпеку, відки мав він змогу продовжувати відповідальну працю провідника передової української сили, що стояла тоді в затяжній боротьбі за наше політичне опрацювання.

Історична канва на якій виросла постать сотника Юліяна Головінського є особлива й незвичайна. Мимо глибокої трагіки західніх земель України після закінчення наших визвольних змагань, то все ж таки український народ ніколи не закинув думки про боротьбу за свої основні права. В той час, як на східніх областях України повстанськими діями палали ще довго степи нашої Батьківщини, то на західніх землях України визвольна боротьба прибрала зовсім інші форми. Український вояк, якому ворог вибив зброю з рук, поволі повертався з польських таборів полонених та тюрем. Було прямо немислимим припускати, щоб знайшлася якась така сила, що була б ладна втримати довго тих людей в духовому імпасі й безділлю на батьківських загородах. Тому українські люди військового середовища у змінених обставинах наполегливо шукають за своїм організаційним оформленням, у якому боротьба українського народу могла б продовжуватися далше аж до побідного кінця. Виходячи з того заложення ті люди творять підпільну організацію, яку вони назвали Українською Військовою Організацією. І УВО в той час започатковує фактично цілком нову добу збройної української визвольної історії.

Перетворившись опісля в Організацію Українських Націоналістів – ОУН простелеє виразну й чітко сформоловану ідеологічну основу націоналістичного світогляду. На шляхи нашого визвольного ходу виведено виразні семафори, що залишилися перманентним „вірую” до сьогодні. Немає де правди діти, Українську Військову Організацію творили дуже сміливі люди. Тому, що український народ не знав досі модерної підпільної організації, проте поява нової форми визвольної боротьби вимагала від її творців незламного духа та незвичайної відваги. У той початковий період росту Організації, то саме сотник Юліян Головінський презентував у своїй особі ці прикмети, що їх тоді вимагала УВО від свого коменданта. Він вибивався далеко понад позем тодішнього українського підпілля. Це саме тому УВО під його проводом зуміла розгорнути таку широку та успішну діяльність. По короткій розтічі й моральній депресії українська людина наших західніх земель прибирає знову зброю у свої міцні руки, спершу в УВО, а потім під прапорами ОУН – прецизує суть нашого історичного буття.

Цілий ряд важливих фактів із життя та революційної діяльності останнього Крайового коменданта УВО – сот. Юліана Головінського залишилися по сьогодні невиясненими. Час затер у людській пам'яті не лишень багато дрібних і характеристичних моментів з його роботи, але деякі факти, що мусіли бути вдержувані в таємниці, із смертю людей, які знали про деякі потягнення, рішення та життєві ситуації коменданта – зійшли раз на все в могилу. Тією дорогою розгубилися не лишень важливі дати й події до життєпису останнього Крайового коменданта УВО, але пропали теж всі майже відомості про революційну роботу сот. Головінського, що висвітлювали б всебічно його постать на тлі доби в якій він жив і діяв. Вправді Зиновій Книш присвятив сот. Юліанові Головінському дві солідно опрацьовані книги, зібравши майже все, що йому в той час було доступне про останнього коменданта УВО. Одначе силою обставин виникли пропуски, які треба б доповнити. Зокрема перебування сот. Юліана Головінського в містечку Чесанові від літа 1928 року до останніх днів його трагічної смерти в дні 30 вересня 1930 року, оповиті сьогодні таємничістю.

Немає сьогодні ані близького Головінському, Дзіковського, родом зі села Дахнова, колишнього адютанта Тютюнника, зійшов теж у могилу уродженець містечка Олешичі – повірник сот. Головінського на Любачівщині – Іван Ришавий та багато інших, які працювали з ним на любачівсько-чесанівському терені.

Перебуваючи довгі роки в містечку Чесанів, автор цих рядків мав змогу, як адвокатський аплікант, прочитати оригінальне листування сот. Юліана Головінського з чесанівським адвокатом д-ром Дмитром Мудрецьким у справі його перенесення на сталий побут до міста Чесанів, а зокрема в справі купна автобусового підприємства в цьому місті. Теж і відписи судових позовів проти о. Нестора Яцева, швагра сот. Головінського та формального керівника автобусового підприємства, в якому аж до своєї смерти працював сот. Головінський, осталися до сьогодні в моїх руках. Ці позови вносив д-р Дмитро Мудрецький до Окружного Суду у Львові в роках 1933-34, щоб виекзеквувати свій частинний вклад у згадане автобусове підприємство. На основі частинних витягів з листів сот. Головінського до д-ра Дмитра Мудрецького, включених у позови, як доказовий матеріал, інформацій довголіт-

ньої учительки в селі Люблинець Старий біля Чесанова – пані Олімпії Левицької-Дуркот, яка була дуже близькою товаришкою дружини сот. Головінського – п. Милослави Головінської з дому Яців та зокрема оповідань і інформацій адвоката д-ра Дмитра Мудрецького та інших, хочу подати кілька образців із життя і побуту Головінських в місті Чесанові. Ці факти самим собою будуть відповіддю на питання: чому то саме Головінський вибрав собі всіми забуте й тихе провінційне містечко на місце свого „цивільного вегетування”.

Тут треба відмітити, що постать сот. Головінського на теренах Чесанівщини й прилежної Любачівщини не була, ані чужа, ані нова. Українське середовище тих земель було свідоме його заслуг і якось гейби самотужки вважало його за свого.

Сот. Головінський нар. дня 1-го грудня 1894 року в містечку Радимно, біля Ярослава, де його батько був поштовим урядовцем. Після його смерті – мати сот. Головінського, яка жила зі своєї скромної вдовиної пенсії, перенеслася на постійне жити до Любачева й довго мешкала у своєї кузинки пані Мороз. Там в Любачеві вона й померла, де похована на любачівському міському цвинтарі. З тієї то причини сот. Головінський все вважав Любачів своїм родинним містом, куди він постійно повертався до своєї матери. З цієї околиці набирав він собі своїх найвірніших боевиків. Без огляду на те, де б він не бував, його тінь на тих землях була постійно присутня.

Свою середню освіту Головінський здобув і склав іспит зрілості у Львові, а опісля аж у 1924 році покінчив ветеринарні студії в Брні на Моравах. З вибухом 1-ої світової війни попав Головінський у ряди 30-го полку піхоти австрійської армії. То саме в тому полку перебув він всю війну, переважно на італійському фронті, здобуваючи різні військові відзначення за відвагу та холонокровність у важких фронтових ситуаціях.

Після розпаду австрійської монархії, Головінський поспішно повертається ніде інде, але саме до міста Любачів. Тут він поринає в організування зав'язків українських збройних сил. У місті Любачеві застають Головінського події Першого Листопада 1918 року. До своїх відважних плянів організування українських збройної сили Головінський вербує кожную людську постать, яка була охоча й ладна носити зброю. До цих своїх плянів вербує він в по-

чатках і німця – сот. Клея. Військові касарні в Любачеві в той час були вже під командою Головінського. З кінцем місяця жовтня та початком листопада 1918 року, бравурою кінного відділу Головінський об'їздить дослівно цілу Чесанівщину, Любачівщину, проскакуючи у Ярославщину, під Конячів і шляхом почерез села: Сурохів-Ветлін-Висоцько та Ляшки, повертається знову до військових касарень в Любачеві. То саме ці військові відділи організовані Головінським були потім зав'язком VI-ої Бригади Української Галицької Армії, якої він став командиром. На чолі цієї Бригади сот. Головінський відбув всю свою Листопадову кампанію. З нею то перейшов ріку Збруч, щоб в історичному об'єднанні з наддніпрянською армією УНР, після бравурних переможних боїв з большевиками, стати одним із тих щасливців, яким довелося першим вступити дня 30 серпня 1919 р. у вільну від ворога столицю.

Злуку УГА з большевиками розумів сот. Головінський, як одинокий вихід із катастрофальної ситуації, що в ній опинилася здесяткована тифом українська армія. Скоро тільки ситуація полегшала, Головінський був одним із перших, які зірвали договір. На чолі рештків армії пробував Головінський пробитися до українських повстанців. Ця його проба покінчилася у польському полоні. Поляки замкнули його в таборі для полонених у Фридрихівці біля Волочиськ, опісля у Ялівці, але Головінський втік з полону, пробився щасливо на Чехословаччину, щоб там покінчити ветеринарні студії. Замість того, щоб потім десь осісти на провінції і вести життя лікаря – ветеринаря, він, сот. Юліян Головінський – очолює Українську Військову Організацію. Такий є короткий життєвий шлях Головінського й основна вага цієї Організації, якої він був співтворцем і останнім її комендантом.

* * *

Під час процесу 17-ох, що відбувся у Львові в січні 1928 року, перед судом присяглих за вбивство польського шкільного куратора Собінського – сот. Головінський сидів на лаві обвинувачених. Його інтелігентна та дуже гідна постава перед судом полонила судову публіку, а зокрема присяглих суддів. В Любачівщині всі були тоді переконані, що польська прокуратура поставила Головінського перед суд радше, як статиста, а не справжнього

співучасника чи організатора атентату. Інакше однак думали про те ці, які знали Головінського ближче. Вістку про звільнення Головінського від вини й кари судом присяглих в Любачівщині й Чесанівщині, прийняли з видимою полекшою.

Непосидючість вдачі Головінського, його безперервні подорожування та правдоподібно пізніші свідчення провокатора Романа Барановського дали польській поліції повний образ того, хто є Головінський. Йому було прямо тяжко кудинебудь рушитися, бо всюди йшов за ним у слід поліцейський нагляд. Тому Головінський намагався змилити напрям польського поліцейського нагляду. Він рішився перебратися десь у таку глуху закутину, відки міг би даліше провадити свою відповідальну роботу без поліцейного втручання. І тут саме вибір паде знову на містечко Чесанів.

Вже восени 1928 року за посередництвом свого приятеля, бувшого члена УІ-ої Бригади УГА – Степана Базилевича, Головінський нащупує терен свого побуту на Чесанівщині. Степан Базилевич, будучи нотарем в канцелярії свого батька в Чесанові, знав господарські обставини купецького світу міста Чесанова. Одинокі автобусове підприємство, що було в той час у руках жидівської спілки опинилося у фінансових труднощах. Власники його виявляли охоту відпродати це підприємство на доволі догідних умовах. Відси постала ідея купна автобусового підприємства й приміщення Головінського в ньому.

На доручення Степана Базилевича, адвокат д-р Дмитро Мудрецький робить вступні заходи купівлі підприємства. Одержавши згоду власників автобусової лінії продати підприємство, д-р Мудрецький на скору руку монтує правну спілку до якої входять Нестор Яців – швагер Головінського, Болеслав Байорські – бургомістер міста Чесанів, а даліше: Ян Копф, Шайовські, недавній поворотець з Америки, Машлянка й д-р Дмитро Мудрецький. Нестор Яців фігурує у правних документах, як управитель спілки, а Головінський крім свого основного власництва залишається в умові як кондуктор та білетер підприємства.

Таке мішане товариство у спілці, автоматично створило для Головінського потрібну атмосферу. Ці співвласники-поляки з Чесанова тримали тоді в своїх руках не тільки всю адміністрацію міста, але мали теж і рішальний вплив на поліційну станицю в Чесанові з тодішнім комендантом станиці Фрайденбергом. Сам Головінський завжди дуже елегантний і милий у своїй поведінці

до людей. Він постійно говорить лиш виключно польською мовою до спілчан. При тім він пристійний і гарний мужчина подобався зокрема жінкам. Тут і там він дуже спритно використовує ці безперечні атрибути своєї зовнішности, щоб відвернути від себе увагу польського середовища.

Купівля автобусового підприємства від жида Вольфа Друкера не зараз дійшла до повного реалізування. Головінський їздить з Друкером ще довгий час автобусами, набираючи „практики” в оперуванні підприємства. Щойно по заплаченні повної умовної ціни за підприємство, жидівські спільники вповні відійшли від управи автобусів.

Перенесення сот. Юліана Головінського до міста Чесанова, було пляноване на довшу мету. Десь при кінці червня, або з початком липня 1926 року – Головінський оженився. Туди до містечка Чесанів приїхала теж і його дружина Милослава Головінська та її брат Нестор Яців, який після смерти Головінського, *Сот. Ю. ГОЛОВІНСЬКОГО* вражений трагедією, записався на теологію та посвятився священничому служінні. Дружина сот. Головінського була донькою о. Антона Яцева, колишнього пароха села Шутків біля Любачева, а останньо теж пароха в селі Махнів недалеко Рави Руської. В селі Махнові п. Милослава Головінська була вчителькою народньої школи. З першого подружжя п. Милослави заміжньої Ярема – було двоє дітей. Молодша доня – Оля вийшла заміж за любачівця – суддю Ол. Свистовича, а старша Дануся Яремівна, в часі перебування Головінських в Чесанові, студіювала філософію в львівському університеті й скоро опісля померла на сухоти. З другого подружжя з Головінським дітей не було.

Тому, що пані Милослава Головінська була далекою кузиною родини Турків, довголітніх учителів у селі Люблинець Новий біля Чесанова, з того то приводу вона дуже часто їздила до

Іван РИШАВИЙ

Співпрацівник і повірник

них на Чесанівщину в гості. Отець Антін Яців – батько Головінської, будучи парохом в селі Шуткові біля Любачева, жив у приятельських відносинах із впливовим тоді повітовим шкільним інспектором А. Уціком в Любачеві. Коли купівля автобусового підприємства в Чесанові була успішно доведена до кінця, то наміри п. Головінської одержати учительську посаду в Чесанівщині були відносно легко й без зайвих труднощів реалізовані.

Вже восени 1928 року пані Милослава почала сповняти обов'язки учительки в українській народній школі в селі Жукові біля Чесанова. В той же сам час приїздять обоє Головінські на постійно до Чесанова, а з ними прибув теж і брат Головінської Нестор Яців. Всі вони замешкують в Чесанові при вулиці Дахнівській, зараз у сусідстві аптеки бурмістра Болеслава Байорського, в домі чесанівського адвоката д-ра Михайла Микитина. З Чесанова Головінська доїздить кожного дня до праці в жуківській школі. В тому самому часі почало теж функціонувати й автобусове підприємство під управою самого Головінського. При кінці серпня, або з початком вересня 1930 року, коротко перед трагічною смертю Головінського, пані Милослава переноситься з Чесанова на присілок Фрайфельд і замешкує в хаті п. Паньківської, харчуючися при родині о. декана Мирона Колтунюка в Жукові. Після смерті Головінського, шкільний інспекторат в Любачеві, на доручення шкільної кураторії у Львові, звільняє Головінську з учительської посади. Тому вона поволі ліквідує своє помешкання в Фрайфельді й десь біля Великодніх Свят 1931 року виїздить з Чесанівщини раз назавжди.

На цьому місці треба зазначити, що обоє Головінські презентували себе, як дуже примірне та дібране подружжя. Зокрема пані Милослава у кожному людському гурті самотужки перебирала ініціативу та вибивалася, то своїми помислами товариського порядку, то громадським підходом до всіх справ. Так було не лишень продовж її шкільних часів у Яворові, але теж і в Чесанові. У хатньому житті кликала вона свого чоловіка чогось „Богданьом”, хоча його родинне ім'я було Юліян. Гармонійне й дуже близьке співжиття Головінських каже додумуватися, що пані Милослава була втаємничена в ролю та діяльність свого чоловіка. Про це свідчить факт, який подає її шкільна товаришка п. Олімпія Дуркот. Десь у вересні 1930 р. пані Головінська зустрівши

свою товаришку на ринку в Чесанові несподівано запитала її: „Не чула ти щось про те, що десь тут люди говорять, що мій чоловік є комендантом УВО?“. На такий несподіваний запит п. Дуркот, з видимим почуттям несподіванки – лиш заперечила запит Головінської. Додумуючися, що Головінська доцільно нащупує терен людських пліток.

По виїзді з Чесанівщини, прийшли вістки, що п. Милослава намагалася одержати учительську посаду в шкільній системі „Рідної Школи“, однак безуспішно. За ціну зречення зі судової скарги про відшкодування, проти польського скаргу за зворот вбрання Головінського в якому його вбито й яке поліція видала п. Милославі, що було безспірним доказом, як його замордовано – Головінська знову повертається на учительську посаду. З початку вона вчить в місті Івонічі, а після цього переносять її десь у корінну Польщу.

Сот. Юліян Головінський був мущиною високого росту й незвичайно пристійний. Він постійно вбирався дуже дбайливо. Навіть у мундирі шофера звертав він на себе увагу своїм зовнішнім виглядом, а зокрема укладною формою своєї поведінки. Мимоволі чогось думалося тоді, що ця людина до цієї автобусової товканини таки не належить. У випадковому товаристві Головінський поводився завжди здержано й грав ролю маломовного обсерватора. Продовж цілого часу свого побуту в Чесанові Головінський жив у дуже близьких стосунках з адвокатом д-ром Дмитром Мудрецьким. Мимо цього Мудрецький ніколи навіть не додумувався про те, яку ролю грав Головінський тоді у визвольному українському русі галицької землі.

1930-ий рік напихає Головінському повні руки якихсь ближче неусталених зайнять. Він частіше вже абсентується на автобусовій трасі. Автобусами їздять самі шофери, а зокрема один зі спілчан – Машлянка. Кружляли тоді в Чесанові непотверджені вістки про активну участь Головінського при виборах до польського сейму. Мимо цього ніхто в той час не зв'язував особи Юліяна Головінського з димами пожеж фільварків та протипольською акцією Української Військової Організації.

Першу вістку про арешт Головінського у Львові в дні 20 вересня 1930 р. привезли до Чесанова жиди. Цю вістку опісля потверджує краківський польський бруковик „Ілюстровани Курієр

Подзенни". Вже слідуючого дня в канцелярії д-ра Мудрецького двох поліційних агентів переводять ревізію під проводом перемиського „тайняка” Лісовського. Десять днів пізніше ціла українська Чесанівщина й всі галицькі землі оплакували смерть останнього коменданта УВО – сот. Юліана Головінського.

Події, що заіснували опісля на Чесанівщині, прибили дослівно кожну думаючу українську людину. Зокрема адвокат д-р Дмитро Мудрецький намагається доказати „власністю”, що він непричасний до діяльності Головінського. За деякий час Мудрецький виїздить з Чесанова до своїх тестів Яремчаків у Відні. Відтам повертається він вже як провідник сектантів. Цей дуже спосібний адвокат, активний громадянин, член українських товариств Чесанівщини заломлюється зовсім. Він окружається в пізніших літах якимись пройдисвітами, стає адвентистом сьомого дня, святкує суботу та зовсім відходить з українського середовища. За часів німецької окупації західніх земель України, він у місті Радзині провадить нотаріальну канцелярію. При цьому сповняє він функції „геральдика”, що його обов’язком було доказувати арійське походження для т. зв. „фольксдойчів”. Мудрецький погіб у котромусь із німецьких концентраційних таборів.

Після смерти Головінського автобусове підприємство майже моментально перестає функціонувати. Суд і „коморніки” ліцитують майно спілки, заспокоюючи частково претенсії вірителів. Ще довго після трагедії сот. Головінського можна було надбати в актах та реєстрах Городського Суду в Чесанові це ім’я великої української людини, яка своєю працею, бравурою своїх дій та врешті й своїм життям вказала виразний напрям кудю іти.

Українська Чесанівщина й прилежна Любачівщина з цілим т. зв. Закерзонням за часів нашого покоління відважно понесли далі революційні знамена винесені сот. Юліаном Головінським. Жертви, які приходилося нам складати там – були такі великі, болючі й страшні! Видно однак, що така є ціна того найбільшого скарбу, що його звемо – Волею! Український народ змагає до неї і тому є ладний платити за неї навіть найвищу ціну на ярмарках історії. Сот. Ю. Головінський – останній комендант УВО є одним з тих талантів, яким ми заплатили за свою українську вічність!

У вільній Україні, *ім’я сот. Ю. Головінського* буде заєдно нагадувати майбутнім поколінням, що він впав на стійці, щоб вони жили в колі вільних народів!

ПРОФ. БОГДАН ЗАГАЙКЕВИЧ

Кожний, хто колинебудь мав зв'язок з українським середовищем нашого княжого міста Перемишля, або мав щастя кінчати там свою науку, поніс дорогами пізнішого, вже дозрілого життя – той особливий і теплий спомин, що живе постійно в серці людини. Шкільні заведення Перемишля від довгих літ мали завжди своє заслужене добре ім'я та благородний формуючий вплив на характер і громадську поставу dorостаючих українських поколінь.

Ім'я перемишлянина в минулому постійно дуже зобов'язувало, воно зобов'язує всіх нас теж і тут на чужині. Сталося це у великій мірі тому, бо у виховному складі українських шкільних заведень Перемишля стояли на своїх відповідальних постах – люди калібру: Цеглинських, Гамчикевичів та Лукіяновичів. У проводі учительського збору мали ми там таких учителів, Як Михайло Демчук, Роман Дубляниця, Теодор Поліха, Богдан Загайкевич та інші.

Це саме таким людям ім'я перемишлянина мало постійно свою питому вагу, воно стало теж виразним вловимим образом та синонімом злуки й чуттєвої єдності гурта тих людей, які топтали довгі роки ці самі стежки рідного нам всім і дорогого українського міста. На шляху життя всіх цих людей ще й досі стоять тіні княжого перемиського замку й завжди голосний згул багатогранного життя українського пограниччя.

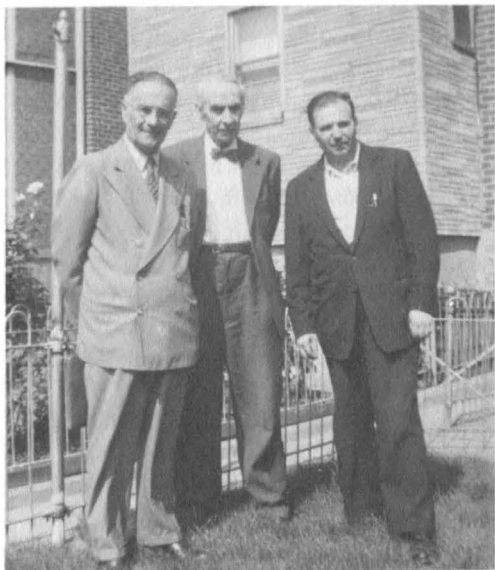
Від довгих літ нашого еміграційного життя тут у вільному світі, проф. Богдан Загайкевич, якимось гейби самотужки був для кожного перемишлянина живим символом давнього учнівського середовища шкільних заведень Перемишля. Він зокрема залишався типовим представником шкільних часів у перемиській хлоп'ячій гімназії. Монументальна книга: „Перемишль – західній бастион України”, що вийшла з друку в 1961 році під його редакційним проводом, залишилася прямим і сердечним висловом нашої туги за привітним українським Перемишлем, пригадкою українського горя на цих землях та виявом нашої поваги й респекту до теплої землі нашого Посяння.

Нам всім було якось відрадно знати, що там в Америці в місті Кренфорді – проф. Загайкевич пильно заходиться над своєю працею про українську Лемківщину, то знову, що він має повні руки праці у підготові регіональних збірників. Кожного року у різдв'яний час приходило від нього його поздоровлення. У своїх листах

Професор ділився про поступи й осяги своєї праці, він зокрема звітував про турботи будня, був постійно повний віри й надії і зокрема ніколи не нарікав на ніщо.

Своє 80-ліття обходив проф. Загайкевич у місяці лютому 1967 року серед численного гурта своїх бувших учнів, які прибули до Кренфорду привітати свого доброго учителя. І саме тоді, Професор кинув нам всім своє турботливе й вираєне бажання – жити. „Моліться за мене, казав він тоді, бо я так дуже хочу жити, бо маю ще так багато незакінченої праці”.

А однак у неділю дня 20-го серпня 1967 року, життя проф. Загайкевича обірвалося так якось ненадійно й нагло. І, з того то приводу стало якось так несамовито пусто й прикро кожному, хто знав цю скромну, з голубиним серцем, і дуже працьовиту людину.

З ліва до права: Ред. Євген ЗИБЛІКЕ-вич, Проф. Богдан ЗАГАЙКЕВИЧ та ред. Петро ЯМНЯК. – Фото зроблене ЗО.У. 1959 р. в Філадельфії. Виконала його п. Катерина Чемерис.

* *

Проф. Богдан Загайкевич, це син галицького Поділля. Народився він дня 5-го лютого 1887 р. в сім'ї гімназійного учителя

Віктора Загайкевича в Тернополі. Гімназійні студії і філософічний факультет покінчив він у львівському університеті. Продовж кількалітнього свого перебування в студенському середовищі міста Львова бере він активну участь в організованому студенському житті. Кілька літ очолює він „Академічну Громаду”, „Український Гурток”, то знову сповняє обов’язки секретаря Т-ва ім. Петра Могили. Вічно живий, підприємчивий, повний віри в себе й людей. Крізь ціле своє життя проф. Б. Загайкевич пробивається з притаманним йому тупетом і життєрадістю. Завжди до пересадки послідовний, обов’язковий і до самовідречення скромний.

Вчасним літом 1912 року проф. Загайкевич одержує свою першу учительську посаду в місті Перемишлі. Тут вже передтим продовж чотирьох літ вів свою адвокатську канцелярію його брат – д-р Володимир Загайкевич, знаний судовий оборонець в політичних українських процесах та віцемаршалок польського сейму в Варшаві. З того то часу Покійний проф. Загайкевич провів найкращі літа свого життя в цьому нашому місті. На своєму становищі учителя-виховника, проф. Загайкевич був завжди дуже виро-зумілий та незвичайно практичний у підході до дітвори. Він постійно дорожить кожньою учнівською постаттю. Через своїх учнів нав’язує він контакт з околицею Перемишля, відки вибирає він завзято всякі музейні пам’ятки, старі рукописи, церковні унікати книжок, тощо.

Після вибуху першої світової війни, проф. Богдан Загайкевич служить у 84-му віденському полку. Під час офензиви Макензена в грудні 1917 року дізнає тяжких поранень. З того то приводу, як реконвалесцент перебуває він довший час на терені міста Відня. Тут в той час слухає він викладів у проф. Стжиговського, про-кладаючи йому свою докторську працю з історії церковного мистецтва.

По розвалі австрійської монархії проф. Загайкевич поспішно вертається до Галичини. Тут в місті Станиславові голоситься він до Військової Команди того ж міста, одержуючи призначення до 2-го Коломийського Куреня, як його комендант. Проф. Загайкевич бере активну участь в боях під Львовом, а опісля визначується в Чортківській офензиві, одержуючи ступень сотника. Переживає епідемію тифу та „Чотирикутник смерти”. Розстрілюва-

ний більшовиками в полоні, чудом врятовується від цієї несамо-витої воєнної макабрії. Свої воєнні ходи закінчує проф. Загайкевич польським таборовим фіналом як військово полонений у Стшалкові. Вісім довгих літ життя цієї людини спеліло в воєнному хаосі того часу.

Від 1922 року проф. Загайкевич знову починає учителювати в Перемишлі. Завжди добре зорієнтований у всіх проблемах учнівського середовища, веде гімназійну читальню для учнів і в цю працю вкладає він увесь свій вільний час, своє знання, а зокрема своє добре серце. В українській хлоп'ячій гімназії в Перемишлі викладає він польську мову й літературу. Це чинить він зі становища учителя-українця, який має широко відчинені очі на тяжку українську дійсність під Польщею.

На проф. Богдана Загайкевича легко було наложити будьяку громадську працю. Продовж свого побуту в Перемишлі належить він до виділів майже всіх українських товариств, таких як „Боян”, „Бесіда”, „Сокил”, „Просвіта”, „Музичний Інститут” та інші.

Мимо свого тяжкого життя у хлоп'ячих літах, проф. Загайкевич не має ніколи нахилу до накопичування матеріальних добрих. Зате ціле своє життя громадить він книги, дбайливо виби-рує всякі історичні джерела та музейні залишки української землі. Він знає основно українську та польську літератури. А все ж таки музейні пам'ятки української землі – це його окрема ділянка життєвого зацікавлення. Проф. Загайкевич – це всебічно очитана людина з правдивою енциклопедичною пам'яттю і з того то приводу стає він постійно в пригоді кожному, хто шукав за будь-якою джерельною літературою. У його дбайливо призначених камінчиках, старих книгах і цікавих музейних паперах вставало минуле не тільки українського Перемишля, але й других околиць нашої землі.

Проф. Загайкевич це завзятий вандрівник. Обійшла ця людина пішки не тільки цілу Перемищину, але й цілу Галичину. Побував він на Буковині, Карпатській Україні й зокрема на східніх областях України. Це завдяки його багатолітній муравлиній праці, збірковій послідовності, постала в Перемишлі його велика особиста гордість – музей Перемищини „Стривігор”. Життєвою мрією проф. Богдана Загайкевича були студії мистецтва та археоло-

гії. Причеплений однак до свого життєвого воза, ця незвичайно талановита людина розгубила свої талани, то у воєнному згулі, то знову у тяжкому ярмі громадських обов'язків, що їх часто міг виконувати хтось другий.

В часі німецької окупації Перемишля проф. Загайкевич живе зі своєю родиною у крайній нужді й нестатках. Лиш харчеві підмоги наших селян рятували його рідних від голодових невідгод. У той тяжкий час проф. Загайкевич виконує обов'язки господарського референта перемиського УДК. На цьому пості він постійно заступається перед німецькими урядами праці в обороні наших людей, яких примусово вивожено на невідільничі праці до Райху.

Мало хто знає сьогодні про те, що в той час, коли полохлива смерть ходила вулицями міста Перемишля, а перемиське „жидівське місто” залягало на цвинтарищах – тоді то наш Професор у своїй хаті ховає перед німцями свого гімназійного учня Ізидора Шефлера з дружиною, які сьогодні перебувають в Ізраїлі. /Та не тільки цю одну родину переховував проф. Загайкевич. Прим.склад./ Наш Професор зважується на такий ризиковний крок не ради якихсь матеріяльних користей, але з доброти свого серця, почуття благородности, що ціхували ціле життя цієї скромної людини.

В часі совітської окупації міста Перемишля, проф. Загайкевич сповняє обов'язки куратора музеїв Перемишля. В тому то часі НКВД приарештовує його сина Володимира й вивозить на заслання. Лиш Боже Провидіння опікувалося тоді самим Професором. Перед поворотом большевиків до Перемишля, проф. Загайкевич покидає Перемишль назавжди. В Австрії працює він тяжко у якомусь шпиталі, тиняється по таборах в Німеччині, а по переїзді до Америки стає фабричним робітником у Філядельфії. Щойно згодом починає проф. Загайкевич жити захисніше при своїх дітях. Бере він активну участь в працях УВАН і НТШ, як дійсний член цих наших наукових установ, при цьому вчить він на українознавчих курсах.

Смерть, що стояла в притворі його хати майже цілий рік відганяв проф. Загайкевич незвичайною силою волі й бажанням жити та врешті уляг цій невмолимій силі. Численна громада перемишлян відправила свого Професора на вічний спочинок. Спочив на українському цвинтарі – Пантеоні в Бавнд-Бруку.

І потім життя пішло даліше своїм звичайним турботливим

ходом. Великою докучливою тінню залишився лиш останній заклик проф. Загайкевича: „Не забувайте про допомогу Перемишлеві. Він її потребує тепер і буде потребувати її ще більше завтра”.

Цього Професорового заклику перемишляни не забудуть і його напевно виконають так, як треба.

*УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ЗБІР УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ГІМНАЗІЇ
В ПЕРЕМИШЛІ З ДИР. СТЕПАНОМ ШАХОМ ПОСЕРЕДИНІ.*

С Л О В О Д О М О Є Ї Д О Н І

Коли Ти, моя Доню, зійшла з подвір'я сусідньої школи й пішла топтати шкільні стежки в чужому місті — минуло вже кілька добрих літ. Ми тут дома добре знаємо, що такий є круговорот людського життя і, що то саме від того вже почався Твій власний, життєвий шлях. Ми, з нашою мамою, погодилися з фактом Твоєї відсутності в хаті, як з неминучим „злом”. Мимо того нам чогось постійно банно за Тобою. Наш світ звузився тепер до буденних турбот за Твої перші й самостійні кроки Твого життя. То саме тому, ми кожного разу, якимось так самотужки зглядаємося на кожну галасливу дитячу юрму й серед неї намагаємося доглянути постать нашої Марусі, яку ми перше все так безмежно любили, а сьогодні ми любимо Її ще більше.

Ми вже тоді, давно, намагалися стягнути зі синяви далекого неба якусь таку найяснішу зірку, щоб поставити її на Твоєму життєвому шляху. Нам би так дуже хотілося того, щоб виразна й ясна українська зоря світила Тобі постійно на Твій життєвий дорозі й, щоб Ти не зблудила на ній у якомусь людському круговороті. Замість небесної зірки, ми встигли поставити на шляхи Твого життєвого ходу велику й глибоку символіку української сили: українську мову, багатобарвну веселку нашої історії і традиції, рідну молитву й свого власного українського Бога. У заслуханих Тобою маминих колискових і дитячих байках ми заключили теплі й привабливі міражі краси й величі країни походження Твоїх батьків, дідів та прадідів. Ми вже тут у нашій хаті втиснули в Твої молодечі руки наші родинні знамена та українські прапори нашої історичної вічності. Нам би так дуже хотілося, щоб Ти все й всюди несла їх високо почерез шляхи цілого свого життя. Ми ще хотіли б також, щоб Ти, наша Доню, залишилася нашою гордістю, щобуде єдиною заплаатою за мамині недоспані ночі й турботи.

Зі своїми двадцятьма роками, Ти, наша Донечко, маєш сьогодні більше часу для повного свого життєвого розмаху, а з тим і більші можливості корисної людської жертви, як це мали ми в нашому житті. Ми незвичайно бажали б Тобі того, щоб всі Твої

тягарі відгуділи вже в заранні Твого життя, за ціну спокійної молодости тих, які прийдуть по Тобі.

З почуттям незвичайної людської гордості я все задивлений у зорганізовані колони доростаючих людей Твого покоління. У постаті української дівчини мені постійно ввижається жінка—мати нашого недалекого вже завтра. Вона ж бо сьогодні залишається для нас всіх єдиною жрекинею родинних українських вогнищ, творцем і оборонцем нашої свідомої родини тут на чужині. Зате український хлопець—юнак мусить стати в гідну позицію прапороносця нашого історичного призначення, бо то саме йому припадає провідна роля оборони того українського ідеалу за який вмирали при зброї Твої і його брати й сестри там у поневоленій Україні.

Ти, моя Донечко, не виходиш в життя напемацьки, щоб шукати собі орієнтацій та стежок. Вони вже прокладені, визначені й з'ясовані тими, які не завагалися засвідчити вірність українській справі своїм життям. Молоде українське покоління до якого Ти належиш, моя Доню, не може дозволити собі на люксус експериментацій і поклонів чужим зрадливим кумирам, які нашої Батьківщині накоїли так багато лиха.

Шлях молодого українського людини в цьому світі в якому Ти живеш є виразний і дуже ясний. Великі й повні глибокого змісту кличі: „Бог і Україна” та „Україно в Твоєму імені живу” — становлять наріжні камені того українського світогляду, що його повинен заступати кожний український хлопець і дівчина. Іншої посередньої дороги Твого духового опрєдєлення немає. Вже в дуже короткому часі само тверде життя заставить Тебе, моя Донечко, здавати перші життєві іспити з того практичного предмету. Тут і там хтось буде заперечувати Твою українську ідєнтичність, будь готова стати на прю з тими прихованими циніками й ворогами.

Там десь у чужому молодіжному середовищі якісь люди виносять полинялі образи історичних ворогів та зрадників нашого народу. Хтось взявся затискати кулаки на знак протесту проти „соціальної” несправедливості в світі, не згадуючи зовсім нашої України. То саме із-за кривавих злочинів цих виношених сьогодні „божків” так званої „революції”, ми були змушені залишити теплі скиби української землі, що стала опісля дослівним людським цвинтарішем.

Людське життя, моя Марусенько, це вибоїста дорога. Нею гордо й певно маршують до своєї цілі лиш характерні люди, тверді й вперті, люди, які знають – хто вони й чого вони хочуть. Перевійну людську полову, оцих, які мріють лиш про особисті вигоди та із-за того топляться в чужому морі – вітри заметуть на периферії людських смітників і відтам їм повороту вже немає.

Накінець, я хотів би запевнити Тебе, моя Донечко, що ми тут в нашій хаті постійно стоїмо на змінній варті для Твоєї допомоги. Коли у життєвій завірюсі сумнівами й неспокоєм заболіє Твоє серденько – принеси його до мами. Вона у своїх добрих і теплих жменях захукає його й залічить так, що воно перестане боліти. Твій усміх людської вдяки для нас буде одинокою задовільною заплаатою за всі наші труди та старання. Коли у рядах свідомої української громади стоятимеш Ти, моя Марусенько, тоді ми Твої батьки матимемо приємне почування добре сповненого нашого обов'язку супроти Тебе й нашої поневоленої землі – України.

Було б однак непростимим гріхом, моя Донечко, не згадати цього, що то саме ми обоє винні нашій Мамі, великий довг сердешньої вдяки за її працю, недоспані ночі й опіку. Це ж бо саме Вона, наша Мама, затримала нам тут в нашій хаті виразний тон людської поезії і постійно горить для нас свічку надії, що то до неї ми постійно повертаємося.

„ДАЙ НАМ БОЖЕ ДЛЯ УКРАЇНИ НАШІ СЕРЦЯ ЗБЕРЕГТИ” !

ЗАЩО ВМИРАЄШ? ЗА УКРАЇНУ!

Головним мотивом до написання цього короткого спомину про Чесанівщину, а зокрема про села – Люблинець Новий та Люблинець Старий є беззастережна повага до людей цих двох великих сіл, яка залишилася в мене досі. Геройська постава та обстоювання своїх прав у найгірші роки ворожих переслідувань заслуговують на постійне відмічування.

Згадуючи про українські межові землі української Чесанівщини, історик Михайло Грушевський стверджує не лишень вчасне існування українського громадського життя на цих землях, але підкреслює зокрема оригінальність загальної постави населення цих двох місцевостей. Відмічена цим істориком архаїчність життя української людини цих двох великих сільських масивів виявлялася продовж довгої історії їх існування не лишень дуже оригінальною ношею, у звичаях та народній творчості, але зокрема була всюди й все чітко відмічена у сильно розвиненому почутті групової скупченості люблинського гурту українських людей цих двох великих сіл.

З перспективи пів сторіччя, після безприкладного геройського змагу українського населення Чесанівської землі в обороні своєї гуртової незайманості, треба відмітити зокрема тверду й вперту геройську боротьбу українського населення Люблинця Нового та Люблинця Старого.

Для гордої української людини на Чесанівщині були два шляхи виходу в той тяжкий та дуже трагічний час: покоритися польсько-більшевицьким шиканам, або зі зброєю в руках боронити своїх відвічних прав. Третьою розв'язки не було. В обличчі жорстокого наступу ворога, що значив свій хід нечуваними у людській боротьбі мордах невинного українського населення, зокрема дітей та жінок, ніхто тоді не сумнівався у тому, що вибираючи збройну боротьбу, населення рішилося на цей крок згідно зі своїм моральним наставленням і почуттям людської гордості та вимогами виїмкових тодішніх обставин.

Польський елемент настував на Чесанівщину з ножем, пред-

ставники польського середовища репрезентувалися українському населенню у формі безпощадного та дуже кровожерного дикуна. Я особисто дуже гордий за українське підпілля та вояків нашого збройного фронту, що вони своєю жовнярською поставою не входили в рамці відплатного розбишацтва.

За останнє чвертьстоліття польські ендецькі екстермінатори дорогою поліційного натиску сполонізували дошенту цілу українську Холмщину. Полонізаційна політика деморалізувала своїми „стшелями” села Хотиліуб, добиралася до українського населення в селі Дахнові, знівечила поголовно населення містечка Чесанів, насаджувала польських форналів у Новому Селі, Горайці, обох Бруснах, розкладала Плазів, Диків і Улазів, засмічувала Нове Село та лісну Подемщину. А однак тяжкою нерозв'язаною проблемою для польської адміністрації залишалися постійно села Люблинець Новий та Люблинець Старий. Там крім одніського коваля Вінкля у Старому Люблинці та хмари польського переходового фільварочного персоналу в гуральні на фільварку у формі всяких Бляків та Мусялів, на чотири тисячі українського населення обох сіл, не було ні одної польської родини в селі. Чужинець не мав там ніякого права доступу. Він не міг ніяким чином зачепитися за ґрунт.

У люблинецькому клані не існувало проблеми мішаних подруж. Такий там вже був неписаний закон села, що входить в подружні зв'язки з чужинцем становило пряму особисту й людську ганьбу. Дуже дбайливо плекана громадська совість людини не відважувалася на ніякі виломи. Від того прямого громадського обов'язку ніхто не намагався оправдуватися чи його обходити. Там тим ніхто не займався, не дискутував. Такого права там всі трималися і з тим кожному було добре.

Посвоячення люблинецьких людей з населенням твердого своєю поставою села Горасець, Нове Село та другими українськими місцевинами розв'язувало задовільно проблему здорового людського приросту.

У Люблинцях польська повітова адміністрація при допомозі чесанівської поліції постійно обкладала українське населення тих сіл грошевиими карами, шиканувала, то за баламути, комини й собак, то знову за небілені плоті. Все ж таки села приймали ці шикани як конечний додаток до панування польської протиукраїнсь-

кої акції та як конечне лихо, яке треба було якось зносити. Хто міг той платив ці кари грішми; хто не міг — ішов до Чесанова відсиджувати кару у судовому арешті. І люблинчани вперто шили свої типові кожухи, ткали овечу вовну на гуньки, ходили поголовно у льняних вбраннях, гордо носили свої козацькі кучми, жінки прекрасно вишивали свої блюзочки, запаски та загально там всі говорили все й всюди українською мовою по всяких урядах чесанівських „матереушів” та інших „коморників”. Рокові празники Великодня мали там все характер величавого храму з гаївками. У такий час на вулицях сіл виходив не лиш дух нашої старини давньої України, але зокрема захоплювали незрівняна людська ширість у веденні цих звичаєвих формальностей, які виходили з людської потреби духового себевияву.

І мені сьогодні по літах прямо тужно за прикметами простої селянської душі, спонтанним виявом широкого патріотизму та доказами безприкладної любови української людини до своєї землі, свого рідного звичаю та традиції. Постаті розумних людей з укладними чемними манерами стають сьогодні якимсь ідеальним образом мого страдального народу, з якого я вийшов. В описовому слові архаїчності Люблинців лежить саме основний зміст сили українського села взагалі.

Української Чесанівщини з провідною ролею Люблинців, Горайця, Жукова, Дахнова та других сіл не можна було польському займанцеві легко проковтнути. Польська адміністрація навіть на вудку парцеляційної принади українського села таки прибрати не могла.

Коли створилися пригожі політичні обставини для польського бандитизму, то під його прапори станула тоді вся польська суспільність. З фізичним винищуванням тисячів українських людей на західньому пограниччі України, польський загаль мовчки готувався. Це саме тому в обороні невинно вимордуваних українських людей не піднісся тоді ні один польський чесний голос. Двісті людей вимордуваних у Люблинцях, 135 побитих у селі Гораєць, це переважно діти та старі люди й безборонні жінки. З такими методами наVERTання на польськість ішли тоді наші сусіди на українську Чесанівщину.

Сьогодні ми не знаємо докладно з якими словами на устах вмирав Лесь Лашин, Іван, Петро та Михайло Шиманські, серед

яких обставин та чому вбили війта села Люблинець Новий, а з ним ще 25 людей? Їх прямо забрали кудись зі села й з того часу по них слід загинув десь там у лісах під Рудою Ружанецькою. Про ці злочини не пише ані модерний „герой” Муха, ані панове військові „рицезе” у формі балакливого Блюма та інших комуністичних підголосків сучасної Польщі. Проти польсько-більшовицьких витівок тоді протестувала єдина своїми героїчними діями Українська Повстанча Армія.

Голосно й виразно за ціле село Люблинець та цілу Чесанівшину прийшлося Михайлові Комареві з Люблинця Нового сказати ворогові основне вірую української землі. Коли польські бандитські налети на село почали повторятися кожного дня, тоді засідка звичайно налітала на села несподівано. Села постійно очікували всякого, молодь поголовно пішла в ліси. Від появи бандитів навіть скот тремтів по загородах. В такий час якась бандитська чвірка забігла на обійстя знаного в цілій околиці селянина Михайла Комара з Люблинця Нового. Не було як і не було де ховатися. Ввійшли до хати. Михайло Комар вже знав, що така зустріч означає. Він не просив ворога, ані ласки, ні помилування. Провідник бандитів кинув в сторону Комара запитання: „За що вмираєш?” Гордо й самопевно впала різка відповідь: „За Україну”! Бахнув стріл і Михайло Комар заляг мертвий на рідному порозі. Ця заява люблинецької людини, що не репрезентувала окремо поглядів чи настроїв околиці, сказала ворогові без вагання й страху виразне вірую наших українських пограничних земель. Це українське *вірую* пішло широким відгомонам людського подиву й признання. Цю заяву повторили ліси, нею дрогнули й сільські стріхи. Польська газета „Жице Варшави”, обговорюючи той факт, вказувало на націоналістичне засліплення українського населення наших пограничних земель.

Українська Чесанівщина становила тоді лиш малий відсоток загального українського фронту. Цей відтинок провід УПА назвав „Бастіоном”. Таким українським бастіоном нашого західного пограниччя землі Чесанівщини справді були. За Україну бився там вояк УПА, залягав у боротьбі й спротиві український селянин за це лиш, що він був українцем. Під цим знаменем, що його кинув ворогові Михайло Комар вмирили борці всієї України. Любов української людини до рідної скиби цвіте сьогодні білим квітом вишні,

влітку блистить вона святоіванськими вогнищами по лісах, а червоні овочі калини нагадують кожному про надмір пролятої крові, що її складено на жертівнику нашої землі.

**„КУРІНЬ МОЛОДІ" В ЛЮБЛИНЦІ НОВІМ В 1940 Р. УКРАЇН-
СЬКА МОЛОДЬ, ЯКА ПО ГЕРОЙСЬКИ БОРОЛАСЯ В РЯДАХ
СЛАВНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ.**

З М І С Т

	стор.
Вступ.....	6
Загублені скарби	7
Бабусине літо	16
Осінь	20
Лист до Мами	24
Різдвяний спомин	29
„Сруль”	34
„Рура”	38
Безіменні герої	42
Перемишль — місто наших мрій	56
Проф. Теодор Поліха	63
„Патер” — проф. Іван Поповський	68
Трагедія в Оремлазі — проф. д-р Є. Грицак	72
Шляхами українського Перемишля	
пам. проф. Романа Дубляниці	79
Владика—Ісповідник Віри, Йосафат Коциловський	84
Петро Шкурат, постать одної скромної людини	89
Цілопальна жертва	93
пам’яті о. д-ра Адама Слюсарчика	
„Зоряні хлопці”	97
Трагедія села Гораєць	102
„Мілько”, полковник Омелян Грабець	111
Великодній спомин	117
У день Св. Покрови	122
Шрам	126
Останній посадник Чесанова, інж. Теодор Чубатий	129
„Льос”	134
Останні скиби рідної землі	137
Штрасгоф, нім. переходові табори.	149
Сотник Юліян Головінський	158
Проф. Богдан Загайкевич	169
Слово до моєї Доні	175
За що вмираєш? За Україну!	179

